

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Spirituální teologie

Martina Bažoutová

**PEDAGOGIE MODLITBY PODLE SVATÉ TEREZIE OD JEŽÍŠE
(1515–1582)**

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Pavel Kohut, Th.D.

PRAHA 2009

PODĚKOVÁNÍ

Upřímné poděkování patří především vedoucímu této diplomové práce ThLic. Pavlu Kohutovi, Th.D. za cenné podněty, vstřícnost a odborné provázení procesem mého psaní. Dále děkuji Ing. Jozefu Ržoncovi, Ph.D. za pomoc s uváděním do španělských textů, mniškám bosým karmelitkám z pražského Karmelu sv. Josefa, Ing. Vladimíru Gronátovi a rodině, kteří mě při psaní diplomové práce podporovali.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů jsem uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 5. 5. 2009

.....

OBSAH

ÚVOD	4
1. TEREZIÁNSKÝ ZPŮSOB MODLITBY	6
1.1 ŽENA MODLITBY	6
1.1.1 <i>Dcera své země a své doby</i>	6
1.1.2 <i>Tereziin rozvoj života modlitby</i>	14
1.2 VLASTNÍ TEREZIINA ZKUŠENOST	20
1.3 LÁSKYPLNÝ A NITERNÝ POHLED KRISTA NA NÁS A NÁS NA KRISTA	34
1.2 PROBÍRÁNÍ ŽIVOTA (PŘINÁŠENÍ SVÉHO ŽIVOTA PŘED KRISTA A KRISTOVA ŽIVOTA PŘED SEBE)	38
2. NEZBYTNÉ PODMÍNKY PRO ŽIVOT VNITŘNÍ MODLITBY	41
2.1 VZÁJEMNÁ LÁSKA	44
2.2 OPROŠTĚNOST OD VŠEHO STVOŘENÉHO	49
2.3 OPRAVDOVÁ POKORA	52
3. PROPOJENÍ VNITŘNÍ MODLITBY A DUCHOVNÍHO ŽIVOTA	59
3.1 ZPŮSOB ŽIVOTA VE SLUŽBĚ VNITŘNÍ MODLITBY	63
3.2 VNITŘNÍ MODLITBA VE SLUŽBĚ ŽIVOTU	70
ZÁVĚR	73
SEZNAM ZKRATEK	75
SEZNAM LITERATURY	76
ANGLICKÁ ANOTACE	78
ČESKÁ ANOTACE (RÉSUMÉ)	79

ÚVOD

Terezie od Ježíše, Španělka, která žila v 16. století, byla ženou velmi aktivní a afektivní, reformátorkou karmelitánského řádu, zakladatelkou, spisovatelkou, mystičkou. V roce 1622 byla prohlášena za svatou a v roce 1970 za učitelku církve. A to proto, že svůj život postavila na modlitbě, a to na vnitřní, mentální modlitbě. Této modlitbě učila i své sestry a všechny, se kterými se mohla setkat a kteří tomu byli otevřeni.

Celá Tereziina nauka o modlitbě přitom obsahuje tři prvky: její vlastní *zkušenost* modlitby, *nauku* (teoretické uchopení, zpracování, vyjádřenou zkušenost), *pedagogiku* (snahu uvést ostatní do tohoto způsobu modlitby). Prvními dvěma prvky jsem se zabývala ve své bakalářské práci *Paradigma rozvoje života modlitby v životě a dílech sv. Terezie z Avily*. V této diplomové práci bude pozornost upřena na třetí prvek: Tereziinu pedagogii modlitby.

V Tereziině pojetí je modlitba především život. To znamená, že modlitba pro ni představuje něco živého, něco, co se v jejím životě skutečně dalo a děje. Má to však i hlubší význam; totiž že život sám se má stát modlitbou. Musíme začít od toho, kým jsme, kde jsme a co žijeme. To vkládáme, přinášíme do modlitby. Poté však to, co v modlitbě čerpáme, vnášíme do celého ostatního života.

Vlastním cílem práce je souhrnně představit tereziánské pedagogické rady pro život vnitřní, mentální modlitby, jak mu Terezie učila. Positum práce je tedy dáno jejími spisy, zejména pak první polovinou knihy *Cesta dokonalosti*. Tomu odpovídá i obsah práce.

Nejprve je pozornost věnována dějinné situaci, ve které Terezie vyrůstala, žila a na kterou reagovala. Tento kontext doby přímo ovlivňuje její vlastní život modlitby, osobní křesťanskou zkušenost, kterou v modlitbě s Bohem učinila a z které čerpala nejvíce poznatků pro svou pedagogii modlitby. Prostředí a zkušenosti formují člověka, a proto nám tato část dává i více vlastního pochopení Terezie, když si uvědomíme, z čeho vycházela, jakým nástrahám a obtížím čelila a jak se s nimi vyrovnávala.

Po syntetické prezentaci tereziánského způsobu modlitby je pozornost zaměřena na triádu nezbytných podmínek pro život modlitby, jak je předkládá světice v první části svého pedagogického pojednání o modlitbě *Cesta dokonalosti*. Jedná se o ctnosti lásky, oproštěnosti a pokory, které jsou základními předpoklady na cestě modlitby a cvičení se v nich je již cesta a úkol sám o sobě. Rozhodně je však nesmíme brát jako nedostupné nebo nedostižitelné. Tyto ctnosti jsou z jedné strany nezbytné dispozice ke cvičení se v modlitbě, ale zároveň jsou plodem života a účinky samotné modlitby.

Závěrečnou část práce tvoří pojednání o propojení vnitřní modlitby a duchovního života a praktické podněty podle Terezie od Ježíše, co máme dělat, chceme-li se věnovat mentální modlitbě a růst v ní. I tato část předpokládá nejen studium, ale hlavně cvičení a život.

Cílem a snahou této práce je přiblížit poselství svaté Terezie pro dnešní dobu a pro dnešního člověka. Hodnotu obsahu poselství svaté Terezie prověřily generace před námi, kdy v Tereziiných dílech stále nacházely podstatnou reflexi a pomoc pro jejich život modlitby. Společenství lidí a světa se neustále vyvíjí a kráčí dál, proto je nutné se stále znova a znova k dílům svaté Terezie vracet, hledat u ní odpovědi a provádět aktualizaci.

Je zcela zřejmé, že přínos a hodnota Tereziina poselství je pro každého člověka individuální. Něco jiného si z jejích děl vezme člověk teprve hledající Boha a samořejmě něco jiného řeholník s pokročilou kontemplativní praxí. Jisté je, že Terezie oslovuje stále napříč celým spektrem lidí (velmi zřetelně to můžeme vidět např. na životě Edith Stein).

Závěrem úvodu chci povzbudit všechny čtenáře ke studiu děl svaté Terezie z Avily a k trpělivosti při překonávání případných nejasností. Terezie je učitelkou církve, naší učitelkou a je pouze na nás, jak její schopnost vyučovat a provázet nás životem modlitby využijeme, přijmeme, uchopíme a zprostředkujeme dále.

1. TEREZIÁNSKÝ ZPŮSOB MODLITBY

1.1 Žena modlitby

1.1.1 Dcera své země a své doby

Abychom se mohli ponořit do tématu pedagogie modlitby podle svaté Terezie od Ježíše, musíme se nejprve alespoň ve stručnosti podívat na dějinné souvislosti, osobu Terezie a její život modlitby.

Svatá Terezie od Ježíše, Boží přítelkyně a jemná duše, spisovatelský génius, energická žena činu i milovaná matka reformovaného Karmelu je v církvi známá jako Terezie Veliká. Svou velikost získala tím, že byla ženou modlitby. Vše, co můžeme o Terezii říci, je pouze díky tomu, že ji Bůh přitahoval v tichu mentální (vnitřní) modlitby.

Terezie se nejen modlila, byla také učitelkou modlitby. Už ve své době byla učitelkou velmi úspěšnou. Učila svoje duchovní dcery, ale nejen je – učila i řadu laiků, kteří za ní chodili či si s ní dopisovali. Měla velké vnitřní kouzlo a uměla pro modlitbu navnadit a nadchnout. Stala se učitelkou modlitby dokonce i svých zpovědníků a duchovních vůdců, což je mimořádné i pro dnešní dobu, natož pro dobu 16. století. Papež Pavel VI. 27. září 1970 Terezii vůbec jako první ženu¹ vyhlásil učitelkou církve, a to ačkoli neměla žádné hlubší teologické vzdělání. Neboť i pro nás je stále aktuální její pedagogie modlitby.

Terezie o modlitbě přitom nenapsala žádné souvislé teologické pojednání; když o ní píše, zabývá se takřka výhradně jedním druhem modlitby, ostatní formy nanejvýš zmiňuje nebo je srovnává s touto jedinou formou. Jde jí o modlitbu mentální, vnitřní.

V církvi se od počátku vyskytují všechny druhy, formy i způsoby modlitby, mají v ní své místo a jsou důležité i pro každý jednotlivý duchovní život. Ostatní druhy modlitby (např. žehnání, klanění) či formy modlitby (např. liturgická, společná) nejsou tedy alternativní, nýbrž komplementární k modlitbě mentální. V takovýchto případech se nejedná o stupně modlitby, kdy dosáhneme-li stupně vyššího, již ten nižší opustíme. Nelze si myslet, že pokročíme-li v mentální modlitbě, nepotřebujeme už např. modlitbu ústní. Platí to však i opačně a Terezie k tomu hojně vybízí, aby se na mentální modlitbu nezapomínalo, neboť její místo je v duchovním životě člověka velmi důležité.

Mentální modlitba vychází z latinského *mens* a řeckého *nous*, což v překladu znamená mysl. Do pojmosloví ho zavedl Origenes (z Platonovy filosofie), poté ho přebírají

---

¹ Spolu s Kateřinou Sienskou.

další autoři (např. Hilarius, Ambrož, Augustin). *Mens* však nemůžeme ztotožnit s pojmem rozum, nýbrž je úzce spjat s intuitivním, globálním a láskyplným poznáním. Tak člověk poznává pomocí intuice přímo, bez uvažování a přemítání rozumu a globálně, tj. celou skutečnost, která v sobě zahrnuje všechny její stránky (jak teorii, tak praxi, jak duchovní, tak tělesné apod.) s důrazem na afektivní stránku člověka. Ve svém důsledku je to poznání, kterým vzrůstá láska. Lze říci, že *mens* označuje místo Božího obrazu v nás, kde můžeme v modlitbě bezprostředně poznávat Boha. Východ jej později označuje spíše pojmem „srdce“, Západ zčásti tento pojem uchovává, zčásti používá termín „duch“ či „nitro“. *Mens* je tak orgánem kontempace, „místem“, kde jsme schopni kontemplovat (intuitivně, globálně a láskyplně poznávat).

Doba 16. století byla dobou dvou tendencí: jednak rozkvětu mentální modlitby mezi křesťany (a to i mezi laiky), jednak velkou nedůvěrou vůči mentální modlitbě zvláště kvůli rozmáhajícím se herezím.

Především zásluhou františkánů se ve 2. polovině 16. století mentální modlitba rozšiřovala mezi široké vrstvy obyvatelstva. Existovala sice v církvi od jejího počátku, ale byla individuální, tzn. vyskytovala se u jednotlivců, a to i v rámci klášterů. V této době se poprvé stalo, že začali hodně rozjímat i laici, „dokonce i matky a otcové rodin, a to i středních a nižších vrstev“². Souviselo to s dobou množství pokusů o obnovu společnosti a církve, s dobou protireformace či spíše katolické reformy. Ta sebou přinesla jednak obnovu tradičních proudů a řádů (do této obnovy se Terezie zcela přirozeně zapojila reformou karmelitánského řádu), jednak vznik nových společenství a nových spiritualit (např. jezuitů, voršilek, kamiliánů, trapistů, boromejek). V letech 1545–1563 probíhal světově historicky důležitý Tridentýnský koncil a poté se podle jeho směrnic uskutečňovala vnitřní obroda církve. „Ve století po Tridentinu se ve všech stavech setkáváme s četnými velkými světcí, takže se mluvívá o období svatých.“³ Toto velice silné náboženské obrození však provázal i velký problém herezí, což bylo známkou toho, že církev té doby byla živá a živě se rozvíjela. Kde je život, jsou vždy i hereze, tzn. někteří lidé se zastaví u přehnaného zdůraznění jen určitých částí víry či života z víry a vyjmou je z celku, čímž se celek zdeformuje. Zde se přemrštěnost týkala dvou prvků – usebrání a osvětlení, která dané osoby vedla od nadřazenosti vlastních osobních osvětlení „přímo od Boha“ nad učitelský úřad církve až k pohrdání církví, svátostmi apod. Vznikající heretická hnutí *recogidos* (usebraných) a *alumbrados* (osvětlených) vrhala špatné světlo na všechny *espirituales*

² Pavel Vojtěch KOHUT, *Co je spirituální teologie?* Kostelní Vydří: KN, 2007 (dále jen: *Co je spirituální...*), s. 28.

³ August, FRANZEN, *Malé dějiny církve*, Kostelní Vydří: KN, 2006 (dále jen: *Malé dějiny církve...*), s. 237.

(duchovní osoby, které se věnovaly mentální modlitbě), neboť se u nich oba zmíněné prvky také nacházely (nicméně ve zdravé míře). Začala zasahovat rodící se španělská inkvizice a většina teologů (tzn. učených osob, *letrados*) se stavěla proti mentální modlitbě, a to zvláště u žen, které považovala za snadnou oběť citů, sebeklamu i d'ábelského působení. Většina teologů této doby vedla věřící k asketickému duchovnímu životu a k modlitbě ústní.

Terezie se v tomto sporu mezi osobami učenými (*letrados*) a osobami duchovními (*espirituales*) vyznačovala velkou vyrovnaností, neboť čerpala z obou. Nikdy se neztotožnila pouze s jedním táborem. Snažila se o to, aby její duchovní dcery byly vzdělané (tzn. aby vše probíraly se svými zpovědníky), a zároveň se snažila, aby se i z těchto vzdělaných zpovědníků stali lidé duchovní (tzn. oddaní mentální modlitbě).

Mentální modlitbu vždy velmi důrazně hájila. Byla hluboce přesvědčená, že mentální modlitba není vyhrazena pouze úzkému kroužku lidí, ale patří všem a je pro všechny. Terezie otevřeně uvádí, že mnozí teologové zastávají názor, aby ženy raději předly a že jim stačí Otče náš a Zdravas Maria,⁴ tedy modlitba ústní. Terezie sestry upozorňuje, že se nemají zneklidnit od jistých kněží, kteří by je chtěli od mentální modlitby odradit. Říká: „... všichni nějak kráčíme k tomuto prameni, i když rozličným způsobem. Avšak věřte mi a nedejte se oklamat: vede tam jen jedna cesta, a to je (mentální) modlitba.“ (CV 21,6)

V té době byly známé různé excesy, kdy na základě „kontemplace“ a různých „vidění“ někteří sešli z cesty. Po celém Španělsku byl znám případ kordovské klarisky Magdalény od Kříže, jejíž svatost, extáze a zázraky byly obdivovány i na císařském dvoře. Posléze však veřejně vyznala, že její extáze byly klamně a její zázraky byly výsledkem spolku s d'áblem.⁵ Z počátku Španělé hltali zázračné či mimořádné jevy a velmi byly promíchány opravdová zbožnost, „falešní stigmatizovaní, falešné extáze, upřímná usebranost, pravověrnost či úchylky vedoucí k bludu“⁶. Později se však situace zcela obrátila. „Za pomoci inkvizice se každý citelný účinek Boží lásky stal podezřelým. Teď všude, kde dříve mysleli, že je Pán, spatřovali d'ábla.“⁷ Existovalo celé protirozjímavé hnutí teologů, mezi něž patřili i nejvýznamnější teologové té doby, např. Fernando de Valdés, Domingo de Soto, Melchior Cano. Mnoho kněží tedy varovalo před mentální modlitbou, aniž by rozlišovali případ od případu.

⁴ Srov. CV 21.

⁵ Marcelle AUCLAIROVÁ, *Životopis Terezie z Avily*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství (KN), 2000 (dále jen: *Životopis...*), s. 97.

⁶ Tamtéž, s. 98.

Terezie sestry nabádá, aby neměly strach a nebály se nebezpečí. Říká: „Bylo by to opravdu divné chtít vykopat poklad a nevystavovat se žádnému nebezpečí, když cesty jsou plné zlodějů.“ (CV 21,5) Upozorňuje však, že mnohem většímu nebezpečí se vystavují ti, kteří se nemodlí a raději se věnují nejrůznějším zábavám (katolická reforma i sama reformace reagovaly mimo jiné na pohoršlivý způsob života kněží té doby a jiné nešvary). Terezie zdůrazňuje, že takoví přivádějí do záhuby nejen sebe, ale i svět. Je jich velké množství, a přece se spíše kněží zabývají „kontemplativními“ a varují před mentální modlitbou pro těch pár, kteří se jí oddávali a přece sešli z cesty. „Jak se zdá, lidé si myslí, že ďábel nechává na pokoji jen ty, kteří zanedbávají modlitbu. Více se diví tomu, když vidí, jak se klame jedna duše z těch, jež usilují o dokonalost, než stotisícům oklamaných ďáblem a zabořených do veřejných hříchů.“ (CV 39,7)

„Pohled'te, jak je svět zaslepený! Nevadí mu mnoho tisíc nešťastných, kteří upadli do bludů a jiných těžkých zmatků, protože se nevěnovali modlitbě, ale oddávali se zábavám. Vyskytne-li se však v tomto množství jedinec, který se oddával modlitbě, a pak ho ďábel oklamal, aby lépe dosáhl svých cílů, to mu stačí, aby naháněl děs duším a odváděl je od ctností. Ale ať si dá pozor, kdo si bere za záminku vyhnout se nebezpečí, neboť utíká před dobrem, zatímco se vymlouvá, že se vyhýbá zlu. Neviděla jsem nic záladnějšího: je to zřejmý ďáblův trik.“ (CV 21,8) V tomto textu je Terezie velmi odvážná, neboť říká, že to, co mnozí teologové její doby hlásají, má svůj původ v ďáblu. Terezie také poukazuje na to, že právě kněží, kteří kážou, že je nebezpečné věnovat se modlitbě, se sami denně modlí, jak je jejich povinnost, a kážou-li, že je nevhodné časté svaté přijímání, pak právě oni také při každé mši svaté, kterou slouží, přijímají – jejich slova tedy neodráží pravdu.

Terezie však potvrzuje i význam ústní modlitby. V této době, kdy *letrados* (učení teologové) učí pouze ústní modlitbu a asketický duchovní život a *espirituales* (duchovní osoby) často výhradně mluví o mentální modlitbě a mystickém duchovním životě a kdy navzájem zavrhuji druhý způsob, Terezie říká, že je nutné obojí. „Nemluvím nyní o tom, zda je ústní modlitba nebo rozjímavá pro všechny, tvrdím jen, že vy potřebujete obojí. Pro řeholníky je to povinnost; a kdyby vám někdo říkal, že je to nebezpečné, považujte jej samého za nebezpečí a vyhněte se mu. (...) Nebezpečí je nemít pokoru a jakoukoliv jinou ctnost, nikdy však cesta modlitby. To je strašák, kterého vymyslel ďábel a jímž se mu mnohokrát podaří přivést k pádu duše (...).“ (CV 21,7) Terezie ukazuje, co stálo za heretickými hnutími či jinými výstřelky té doby – nikoli cesta mentální modlitby, ale

---

⁷ Marcelle AUCLAIROVÁ, *Životopis...*, s. 98.

nedostatek pokory a ostatních ctností. Proto bude Terezie tyto ctnosti vždy sestřám připomínat a učit je jim a stanou se tak základem její pedagogie modlitby.

Ukotveny ve všech potřebných ctnostech se mají sestry věnovat jak ústní modlitbě, tak mentální modlitbě. Terezie dokonce oba tyto druhy modlitby spojuje, kdy slova ústní modlitby sestřám předkládá obdobně jako knihy či přírodu k tomu, aby usebraly své myšlenky a obrátily je k Bohu. „Jiným výborným prostředkem jak se usebrat, je dobře se modlit ústně a mít po ruce nějakou dobrou knihu v mateřštině.“ (CV 26,10) Co je pro Terezii důležité, je to, abychom si při ústní modlitbě uvědomovaly, s kým mluvíme, kdo jsme my sami a co říkáme.⁸ Tak budeme mít srdce u Pána a On nás může pozvednout do kontemplace. „Kdo se dobře modlí ústně, má z toho nemalý užitek, ba je možné, že při modlitbě Otče náš nebo při nějaké jiné ústní modlitbě, ho Pán povznesse k dokonalému nazírání. Tímto způsobem Jeho Velebnost dává najevo, že naslouchá tomu, kdo k Němu mluví, takže mu zjeví svou velikost, tímže mu utlumí rozum, zastaví myšlení a udusí slova na rtech, jak se říká.“ (CV 25,1)

Ve svém díle Cesta dokonalosti věnuje celou druhou polovinu knihy právě ústní modlitbě Otče náš. Nicméně na ní obdivuhodně ukazuje některá pravidla pro mentální modlitbu. Terezie právě zde popisuje, jak mezi ústní a rozjímavou modlitbou není až tak velký rozdíl, neboť i při ústní modlitbě musí člověk rozjímat o tom, co jeho rty pronášejí. Pokud při ústní modlitbě člověk nemyslí na Boha, nejde o dobrou modlitbu⁹. Kdo tedy tvrdí, že pro člověka je mentální modlitba nebezpečná, znemožňuje jakoukoli modlitbu, neboť rozjímání je prvním stupněm mentální modlitby a zároveň je nutně spjata i s ústní modlitbou. „Jsem-li při ústní modlitbě opravdu přesvědčena, že hovořím s Bohem, a více myslím na něho než na slova, která pronáším, pak se má ústní modlitba spojuje s rozjímavou. Tvrdí-li vám však, že hovoříte s Bohem i tehdy, když odříkáváte Otče náš a myslíte na věci tohoto světa, nevím už, co bych k tomu řekla.“ (CV 22,1) Obdobně to samé vyznává Terezie ve své modlitbě: „Když se v Krédu říká, že tvé království nebude mít konce, překypuji radostí. Ano, tvé království bude trvat věčně a já tě chválím a dobrořečím ti. A proč tedy, můj Bože, dopouštíš, aby při rozhovoru s tebou stačilo jen pohybovat rty?“ (CV 22,1)

Jakkoli tedy jeden proud teologů zavrhuje modlitbu mentální a druhý proud modlitbu ústní (kterou se již jako „osvícení“ nemusí zabývat), Terezie obhajuje obě. „Budu vám to vždycky zdůrazňovat, sestry, kdykoliv si na to vzpomenu, abyste spojovaly ústní modlitbu s rozjímavou. Vím, kde končí takové předsudky, neboť jsem jimi hodně trpěla.

⁸ Viz např. CV 22,3, CV 24,2.

⁹ Terezie takové sestře říká, že nesplnila svou povinnost (CE 22,8, pozn.6).

Nerada bych, aby vás někdo uváděl do zmatku. Nic duši neuškodí víc, než jde-li kupředu se strachem, zatímco je náramně užitečné přesvědčení, že kráčíte po správné cestě.“ (CV 22,3) Terezie uvádí, že člověk, který si není jistý, jestli jde správně, ztrácí zbytečně čas hledáním, jestli náhodou nezabloudil. A díky tomu může přijít pozdě. Proto tyto obavy a zabývání se jimi jen škodí. Sestry mají být přesvědčeny o důležitosti a nezbytnosti mentální modlitby, mají se na tuto cestu vydat a mají v tom mít hluboký pokoj.

„A tedy, sestry, pryč s tím zbytečným strachem, ani si nevšímejte, jak o tom smýšlejí lidé. Uvědomte si, že v těchto časech není možno věřit každému, nýbrž jen těm, u nichž nahlédnete, že se shodují s učením Krista. (...) A bude-li vám někdo chtít nahnat strach, pokorně mu vyložte, jakou cestou jdete. Řekněte mu, že vám vaše pravidla přikazují stále se modlit, jak tomu opravdu je, a že je musíte zachovávat. Namítne-li vám, že to znamená jen ústně, zeptejte se ho, zda při ústní modlitbě není třeba, aby mysl a srdce doprovázely slova. Jistě vám přisvědčí, neboť to ani nijak nejde říci; a tak bude nucen přiznat, že se nelze obejít bez rozjímání, a dosáhnout i kontempace, jestliže vám Bůh tu milost udělí.“ (CV 21,10)

I Terezie však byla zkoumána inkvizicí jako mnoho dalších významných lidí, dokonce i světců. Inkvizice nakonec vždy vydala pozitivní hodnocení, jakkoli nebyla např. pro šíření jejích děl apod. V té době bylo zakázáno i číst Písmo svaté v rodné řeči, a to Toledským indexem z roku 1551 a Valdésovým indexem z roku 1559. Na tomto indexu zakázaných knih byly také knihy heretiků, ale i svatých osob, např. knihy Ludvíka z Granady, Bartoloměje z Caranzy, Františka Borgiáše, Jana z Avily, Petra z Alkantary. Terezie, která milovala knihy a především evangelia, neboť jí pomáhaly v modlitbě, toto těžko nesla. I zde však dokázala ocenit právě ústní modlitby, které vycházejí ze „zakázaných“ evangelií: „A tak, vezmou-li vám všechny knihy, budete mít vždy „Otče náš“, který je přednější než všechny ostatní.“ (CV 21,3) Modlitbu Otče náš naučil uředníky sám Ježíš a evangelisté ji zachytili v Písmu svatém. Jsou to slova samého Pána a jako tehdy i dnes může sám božský Učitel skrze ně každou jednotlivou duši vést v modlitbě stále blíž samému prameni.

Inkvizice, papežský úřad pro čistotu víry a mravů, zvaný též Sanctum officium, začala znovu fungovat po reorganizaci za Pavla III. (1542)¹⁰. Od papežské se však odlišovala španělská inkvizice, která byla zavedena roku 1481 jako státní zařízení, kterým se křesťanské Španělsko chtělo chránit proti mohamedánským Maurům. 16. století představuje pro Španělsko zlatý věk, jeho největší rozmach. Již století předtím docházelo k dobytí jednotlivých území, která byla dosud ovládána Maury, a to do velikosti, jak

¹⁰ Viz August, FRANZEN, *Malé dějiny církve...*, s. 246.

známe Španělsko zhruba dnes. Zároveň poprvé došlo k politickému sjednocení země (jednak pomocí bojů, jednak sňatkovou politikou).

Mohamedánští Maurové mohli dále žít ve Španělsku, jen pokud přijmou křesťanství, jinak byli vyhnáni. Zároveň s nimi došlo k pokřesťanštění Židů. Mnozí z nich se takto nechali pokřtít, ale dále žili svým vyznáním. I z toho vznikalo mnoho herezí. „Mnozí Židé a Maurové přestoupili ke křesťanství jen zdánlivě (tzv. marani a mauriskové), když byli ke křtu donuceni násilím. Byli pokládáni za politicky nespolehlivé a často za tajné špióny.“¹¹ Pokud je inkvizice odsoudila, byli jako velezrádci popraveni. Terezie měla také židovskou krev po svém dědečkovi z otcovy strany. Ani jemu se inkvizice nevyhnula, jak svědčí archivy v Toledu. Dne 22. června 1485 „Juan de Toledo, kupec, syn Alonsa Sancheze, bytem v Toledu, farnost svaté Leokádie ... vyznal před pány inkvizitory, že se dopustil mnoha těžkých zločinů a přestupků bludu a odpadu proti naší svaté katolické víře.“¹² Poté veřejně činil pokání a „usmířený“ odešel do Avily. Chtěl-li však kdo dosáhnout společenského úspěchu, musel být „čistým“ křesťanem, tj. mít typicky křesťanské jméno a šlechtickou hodnost. Tereziina rodina vydala značnou část majetku pro získání této šlechtické hodnosti a poté znovu, když se o ni soudili Tereziin otec a jeho bratři. Terezie vyrůstala v tomto ovzduší boje o jméno a o „čest“ rodiny. V tehdejší době se čest prožívala v kladení důrazu na dvě oblasti. První byla čistota rodů, čistota krve, proto bylo důležité být „starým“ křesťanem, tj. pocházet ze starého křesťanského rodu, znát svůj rodokmen, to, kým jsem. Nově obrácení ke křesťanství měli však situaci o dost těžší. Jedno z nejhorších příjmení, jaké tehdy mohly rodiny mít, bylo „Sanchez“, které přijímali právě Židé, kteří konvertovali ke křesťanství. Dodnes je to jedno z nejrozšířenějších příjmení ve Španělsku. „Výsledek procesu, který vyvolali Sanchezové de Cepeda: jejich „šlechtictví“ bylo připuštěno a uznáno 26. listopadu 1526. (Malé Terezii bylo tedy pět a půl roku.)“¹³

Druhou oblastí, ve které se zdůrazňovala čest, byla sexuální čest u dívek a žen (u panen přehnaně navenek vyzdvihované jejich panenství, u manželek pak věrnost). Obě tyto oblasti však nebyly chápány jako hodnoty mravní nebo náboženské, ale jako hodnoty sociální. Terezie později jako karmelitka a matka vede své dcery i všechny, kdo jí naslouchají, k odpoutání se od tohoto přílišného lpění na cti. A dokonce bojuje proti tomuto pojetí cti vůbec. Je to od ní velmi odvážné – jednak pro její vlastní původ (sama nepocházela z čisté krve, měla tedy zvlášť důvod o těchto věcech raději nemluvit), jednak to byla jedna ze základních sociálních hodnot té doby. „Bůh nás zbav toho, kdo mu chce

¹¹ August, FRANZEN, *Malé dějiny církve...*, s. 246.

¹² Marcelle AUCLAIROVÁ, *Životopis...*, s. 10-11.

¹³ Tamtéž, s. 12.

sloužit a zároveň dychtí po cti! Takový se přepočítal, neboť, jak jsem se už zmínila dříve, čím více se stará o čest, tím více ji ztrácí, zvláště když lpí na výsadách. – Žádný jed na světě neničí dokonalost víc než starost o vlastní čest.“ (CV 12,7) Terezie tak měla schopnost kritizovat něco, co její dobu charakterizovalo a co ostatním lidem většinou připadalo normální a běžné (přestože to pro mnoho lidí znamenalo vyloučení ze společnosti, neboť tuto čest neměli).

Pro Terezii nebylo snadné opustit toto lidské pojetí cti, neboť v něm sama byla vychovávána a měla pro čest velmi silný smysl (byla to doba šlechticů a rytířů a Terezii uchvacovaly stejně jako její ostatní vrstevníky právě touha po slávě a po cti). Ale dokázala se z toho vymanit a dojít k jinému pojetí cti, a to při pohledu na Krista trpícího. Jako jedinou čest Ježíše Krista vnímá to, že trpěl, pokořil se a byl pohrdán. To je čest, kterou máme mít i my. Terezie dochází k úplnému obrácení smyslu cti – je jím pokoření, pohrdání. „Opravdu pokorný člověk má toužit po tom, aby jím lidé pohrdali, aby ho pronásledovali a bezdůvodně odsuzovali, i v závažných věcech. Chce-li následovat našeho Pána, v čem to může lépe vykonat, ne-li v této věci?“ (CV 15,2)

Dalším rysem Tereziiny doby byly zámořské objevy a expanze Španělů do Latinské a Jižní Ameriky. Roku 1492 objevil Kolumbus ve službách Španělska Ameriku. „Fernando Cortez se r. 1519/1521 zmocnil Mexika; r. 1520 následovalo objevení a dobytí Chile, 1525 Argentiny, 1532 Peru.“¹⁴ To zahrnuje prakticky celé období Tereziina dětství. Na druhý břeh oceánu se upínaly velikášské naděje. Celá země tím žila, ve všech městech kolovaly zkažky a zvěsti. Mluvílo se o tom, jaké je tam obrovské bohatství, ale především se hovořilo o tom, jak se tamní obyvatelé dozvídají o Kristu a jak jsou křtěny velké zástupy domorodých lidí. To v srdcích Španělů zapalovalo živou touhu po misiích, po hlásání Krista. Byla v tom i vrozená odvaha a temperament Španělů, touha po dobrodružství, po činech a po slávě. Mnoho mladých lidí se vypravovalo do zámoří, i Tereziini bratři.¹⁵ Nicméně v zámořských objevech spočívalo i nebezpečí. Lehce získané bohatství, příliv zlata a drahých kovů vedly obyvatelstvo k přepychovému a zahálčivému životu. Když se její bratr Lorenzo vrátil z Indie i se značným jměním, Terezie dbá na to, aby se věnoval práci, přestože on sám „by dal přednost tomu, aby za něho pracovaly peníze a on aby měl volno.“¹⁶ Terezie bratra „vyzývá, aby se odevzdal do Pánovy vůle: touto vůlí je práce.“¹⁷ Terezie předjímalá, že se zahálka a rozmařilost mohou stát zkázou Španělska. A skutečně -

¹⁴ August, FRANZEN, *Malé dějiny církve...*, s. 249.

¹⁵ Tereziin milovaný bratr Rodrigo dokonce v Jižní Americe při obraně jedné misijní stanice padne (viz Ž 1,4, pozn. 1).

¹⁶ Marcelle AUCLAIROVÁ, *Životopis...*, s. 306.

jakkoli se v první fázi expanzí do zámoří uskutečňoval velký rozvoj celého hospodářství, ve druhé polovině 16. století již začlo docházet k poklesu a poté k postupnému ekonomickému úpadku (což se odrazilo i v pozdějším Tereziině zakládání klášterů).

Terezie vkládá i do samotných stanov reformovaného řádu: „Kdo chce jíst, musí pracovat“ (St 24). A zdůrazňuje, že láska nikdy není záhalčivá (= líná). U Terezie se viditelně překrývá modlitba a činnost. Modlitba nás má pohánět, vést ke skutkům: „Pán chce skutky. Chce, například, aby sis nevšímal ztráty oné zbožnosti, máš-li potěšit nějakou nemocnou, které můžeš přinést úlevu; trpí-li, poneseš s ní její bolest, když budeš hladovět, je-li třeba jí dát najíst. (...) Toto je pak pravé spojení s vůlí Boží!“ (5H 3,11). Terezie říká, že smyslem všech milostí, které nám Pán udílí, je zvláště v tom, aby posílil naši slabost, abychom jej byli schopni následovat v mnohém utrpení a v konání skutků.

Právě když Terezie prožívá vrcholné mystické období, je nejvíce činná. Mystika si nemůžeme představovat jako člověka, který je nepraktický a nepoužitelný pro život ve světě. Mystikové jsou plně zaměřeni na Boha, velmi realističtí a zcela konkrétní a praktičtí – spojují v sobě všechny tyto potřebné kvality, a tak se od nich můžeme učit, abychom čerpali ze vztahu s Bohem a tím byli schopni sloužit bližním a věnovat se i té nejobyčejnější práci.¹⁸ „Milé dcery, nebuďte sklíčené, když musíte z poslušnosti dělat nějakou práci, uvědomte si, že Pán je s vámi i v kuchyni a mezi hrnci!“¹⁹

1.1.2 Tereziin rozvoj života modlitby²⁰

Terezie se narodila v roce 1515 ve španělské Kastilii ve městě Avila zbožným rodičům a byla vychovávána v křesťanských zásadách. Svou první modlitební formaci dostala doma. Důkazem toho je množství jejích vzpomínek z dětství, kterými kolem svých 50 let začíná svou autobiografii. Terezie uvádí zvláště vliv své matky, její vedení dětí k modlitbě a k lásce k Marii, Matce Boží (srov. Ž 1,1, Ž 1,6) a svou zálibu v modlitbě o samotě (Ž 1,6).

Tereziin otec měl rád dobré knihy. „Měl jich hodně v lidové řeči, aby je četly i jeho děti.“ (Ž 1,1) Byl pokrokový, dbal na to, aby se jeho děti naučily brzy číst. Knihy budou pro Terezii celý život velmi důležité. Ráda a hodně čte. Stanou se pro ni velkými pomocníky i v modlitbě. A bude dbát na to, aby každý klášter měl obstarán dostatek dobrých knih.

¹⁷ Marcelle AUCLAIROVÁ, *Životopis...*, s. 306.

¹⁸ Srov. Vojtěch KOHUT, *Moudrost mystiků*, Kostelní Vydří: KN 2008, s. 5-6.

¹⁹ Marcelle AUCLAIROVÁ, *Životopis...*, s. 164.

²⁰ V celé této podkapitole vycházím z knihy Marcelle AUCLAIROVÉ, *Životopis...*, a z Tereziiny Knihy života.

První z knih, které Terezie četla se svým starším bratrem Rodrigem, byla „Flos Sanctorum“, Květy Svatých. Tato četba byla rozjímavá, zapalovala v nich touhy, které si děti spolu sdílely (viz Ž 1,4). Sdílení, rozhovory jsou druhým podstatným prvkem, z něhož bude Terezie čerpat celý život a bude k němu vybízet i své sestry a duchovní dcery.

Přesto i knihy, i sdílení a rozhovory mohou člověka odvést od Boha či od modlitby. Terezie si prošla obojím. Když dospívala, pohltila ji četba rytířských románů a marnivé rozhovory zvláště s jednou příbuznou. Terezie s odstupem let vidí, jak jí to bylo na škodu. „Ráda bych, aby se rodiče poučili z těchto mých zkušeností a bděli nad svými dětmi. Ty rozhovory mě tak změnily, že nezbylo nic z mé přirozené dobroty a ctnosti.“ (Ž 2,4) Ještě v klášteře Vtělení se bude Terezie dlouho cítit roztržená mezi svět a Boha kvůli mnoha světským rozhovorům v hovorně, kterých nebude schopná se vzdát. Proto bude Terezie ve své pedagogii zdůrazňovat, abychom se obklopili lidmi oddanými modlitbě a s nimi často hovořili. Může-li nás změnit marnivé povídání, oč více svaté rozhovory.

Terezii v dětství fascinovaly sláva, čest a pravda, ale pouze v kontextu pokud byly „navždy“, věčné. Oslovovalo ji všechno, co vnímala jako trvalé, jako to, co nepomíjí. I to jí zůstalo celý život a stalo se dokonce klíčovým, když se rozhodovala pro řeholní život. „Často jsme se zastavovali u této myšlenky a s potěšením jsme často opakovali: Navždy! Navždy!“ (Ž 1,4) U Terezie vidíme, jak je důležité, co se zaseje do dětské duše, čím žije a jak je vedena.

Terezie doma slýchala o válkách a bojích v Evropě (ať už se týkaly rozšiřujícího se protestantismu nebo mocenských zájmů), byla to i doba různých bojů v samotném Španělsku (např. když Kastilie povstala proti vlámskému císaři Karlu V.²¹) a obyvatelé měli ještě v živé paměti boje s Maury o španělské území. Mluvílo se o odvaze bojovníků, o hrdinech a velkých činech. Už když byla Terezie maličké dítě, toto vše ji ovlivňovalo a provázelo. V Květech Svatých s Rodrigem četla o slavných mučednících (opět tam byla sláva) a hlavně o tom, že nebe, ze kterého se mohou mučedníci těšit, je věčné. Terezii přišlo, že mučednictví je nejrychlejší a nejsnazší cesta k tomu, jak získat věčná dobra navždy. Proto když se Španělskem začalo šířit, že Turci, Maurové dobyli Rhodos (a tyto zvěsti provázely úlek a vzrušení), Terezie, která neznala zeměpis, se rozhodla, že se tam vydá; v naději, že jí Maurové pro Boha, pro Boží jméno setnou hlavu (srov. Ž 1,4). Byla tak hluboce přesvědčená, že takto lze rychle a snadno dospět k věčné slávě a okoušet nebeská dobra, že dokázala přemluvit svého o čtyři roky staršího bratra Rodriga a spolu se skutečně odhodlaně dali na cestu do země Maurů. Ušli asi dva kilometry, když je potkal jejich strýc a po zjištění situace je přivedl zpět domů. Už na této příhodě vidíme typický

²¹ Srov. Marcelle AUCLAIROVÁ, *Životopis...*, s. 15.

Tereziin rys: a tím je aktivita a rozhodnost. Terezie je žena činu a pro co se jednou rozhodne, to vytrvale a věrně koná.

Také Tereziiny dětské hry odrážely náboženská témata a spontánní chvíle modlitby, zvláště růžence. Toto období v ní zanechalo zbožné návyky a blahodárný vliv na její duchovní život. Ve třinácti letech Terezii umírá její matka. Terezie se poprvé setkává se smrtí velmi blízkého člověka a na základě toho na ni doléhají opuštěnost a osamocení. Modlila se k Panně Marii, a to velmi vroucně, aby ona jí byla matkou. V Mariině ochraně pak bude prožívat celý svůj život.

Smrtí matky se však pootevřou dveře jejího rodného domu, které právě matka do té doby pečlivě střežila. Tereziina matka se vdala za vdovce se dvěma dětmi a sama mu porodila deset dětí. Těhotenství za těhotenstvím a porod po porodu, které byly stále těžší, ji vyčerpaly. Zemřela kolem svých 33 let; její tělo bylo úplně vyčerpané. Už během života, jak byla čím dál více unavená, stále víc nechávala zavřené dveře domu před různými návštěvami. Jednak byla skutečně zesláblá a jednak si nepřála, aby zvláště někteří příbuzní měli špatný vliv na její děti. Smrtí se však dveře domu pootevřely; už tím, že příbuzní přišli s rodinou prožívat jejich smutek. K Terezii se tak dostávají nové podněty. Souvisí to i s jejím mládím kolem třinácti let, kdy se začalo rozvíjet její zdravé ženství. Zvláště s jednou příbuznou si Terezie často a hodně povídá o marnivých věcech, jak se zalíbit, jaké krásné šaty nosit, jak se líčit, jaké šperky podtrhují krásu, povídaly si o chlapcích a o podobných věcech. Terezie potom v Knize života píše, že trávila před zrcadlem víc času než modlitbou. A zbožné návyky, které měla z dětství, jako kdyby vítr odvanul.

Terezie tedy naplno prožívala svoje mládí. V sousedním domě žil strýc s rodinou. Jeho děti byly všechny zhruba Tereziina věku, společně se scházely na zahradě, veselily se, tančily, zpívaly, navzájem se dvořily – měly z toho legraci a přece to bylo i trochu vážné. A stalo se, že se do Terezie jeden bratranec skutečně zamiloval. Terezie nebyla chladná, city opětovala. Nastalo období psaníček, tajných schůzek a vzájemného upřímného zalíbení. Jak Terezii známe, do ničeho nešla polovičatě. Na druhou stranu vše bylo čestné, neboť Terezie svou čest vnímala velmi silně a nikdy by nedopustila, aby si ji poškodila. Terezii bylo šestnáct let. Po pár měsících jí však otec, který se zřejmě něco doslechl, poslal do avilského kláštera augustiniánek Panny Marie Milostné, aby se zdokonalila v náboženském životě i v různých dovednostech. Byl to klášter prestižní, s nejlepší pověstí, kde žily jednak velmi urozené řeholnice, moudré, vzdělané a ctnostné, a jednak chovanky z vybraných rodin, které se zde vzdělávaly.

Terezie byla velmi půvabná, zručná, uměla vařit nejjemnější jídla, byla nadaná pro mnoho věcí, byla zběhlá v rozhovorech, které milovala, byla vnímavá a laskavá. Mnoho

lidí si ji velmi přirozeně oblíbilo. V období dospívání sama velmi často slyšela, jak je dokonalá a krásná, jak všechno výborně umí, jak skvěle vede domácnost. Náhle ale v tomto klášteře viděla ctnosti řeholnic a jejich lásku ke Kristu, jejich vroucí modlitbu a zjistila, že jí tato dokonalost chybí, že jí není schopná. Překvapilo ji to i zahanbilo. I když se v modlitbě snažila, jako by měla srdce tvrdé a kamenné, nedokázala tento cit ke Kristu mít. Nebyla schopná v modlitbě projevit lásku. Na jednu stranu jí to bylo líto a na druhou – jak píše – zakoušela svatou závist, začala po tom toužit a hledat cestu, jak se Kristu přiblížit, i přesto, že to pro ni bylo velmi obtížné.

V klášteře si Terezie také uvědomila proměnu svého vztahu k bratranci. Přestože byla vroucně zamilovaná a když šla do kláštera, cítila smutek a bolest, ale i násilí, že musí sundat všechny šperky (!), ale po osmi dnech, kdy pro tyto věci truchlila, se v klášteře začala cítit šťastná. Terezie zjistila, že to byly věci pomíjivé, že jsou marností světa. Od malička měla touhu po tom, co trvá navždy, navždy. Chtěla se dát tomu, co je navždy. I když v sobě ještě stále cítila odpor k řeholnímu životu, začala uvažovat, jaké je její povolání – zda manželství nebo život řeholní.

Na radu své učitelky Marie de Briceño y Contreras se na tento úmysl začala modlit. Tato řeholnice uměla vystihnout, co jednotlivé dívky oslovuje. Terezie milovala rozhovory (už v dětství s bratrem Rodrigem – byli to důvěrníci, později vyhledávala rozhovory s bratranci a sestřenicemi). Na tuto Tereziinu touhu Marie de Briceño odpověděla tím, že jí věnovala mnoho času a přátelských rozhovorů. Svěřila jí to, proč se rozhodla vstoupit do kláštera, a mnoho si s ní vyprávěla o Bohu a o svatých věcech. Terezie v sobě měla touhu líbit se (toužila tedy zalíbit se i této řeholnici), měla v sobě touhu po rozhovorech (takže se opravdu sytila každým slovem, které vycházelo z jejich úst) a měla touhu dojít ve vztahu k Bohu té dokonalosti, kterou cítila, že jí vnitřně chybí. Na Terezii vidíme, jak pro ni byla důležitá dobrá přátelství.

Po roce a půl v klášteře, kdy usilovně vnitřně hledala své povolání a sama se sebou zápasila, Terezie onemocněla a její otec si ji vzal zpět domů. Všichni se těšili na její příchod, zvláště bratranci, sestřenice, ale Terezie už neměla pomýšlení na jejich dřívější radosti. Když trochu nabyla sil, požádala, aby mohla jít na rekonvalescenci na venkov ke své starší sestře, která se tam vdala. Velmi blahodárné pro ni bylo, že nedaleko usedlosti, kde bydlela její sestra Marie s manželem, žil její strýc Pedro Sanchez de Cepeda. Byl to vdovec, žil modlitbou a skutky lásky. Terezie ho navštěvovala, strávila s ním mnoho času v rozhovorech, kterými ji nadchnul pro Boha. Mimo jiné ji také prosil, aby mu předčítala knihy, především listy sv. Jeronýma. Do srdce se jí vtisklo, že všechno ve světě je marnost, tj. pomíjivé.

Rozhodnutí, které nakonec učinila – vstoupit do kláštera – , pro ni bylo velmi těžké a opravdu si musela učinit násilí. Nicméně jakmile se rozhodla, byla věrná a pevná. Vždy říkala, že kdo se rozhodne tímto rozhodným rozhodnutím, tak ve svém životě udělal – když ne vše – to nejpodstatnější. Vstoupila do kláštera Vtělení umírněné řehole karmelitek. Pro klášter augustiniánek se nerozhodla, neboť se jí zdál přísný.

Ve svém řeholním životě se poprvé seznamuje s mentální modlitbou a začíná ji zkoušet. Mentální modlitba v klášteře Vtělení nebyla nijak rozšířená, Terezie se s ní setkává díky tomu, že vážně onemocněla a otec ji odvezl k věhlasné léčitelce. Cestou od svého strýce Pedra dostává Třetí slabikář od Františka z Osuny a Terezie jej horlivě čte a začíná zkoušet tento způsob modlitby. Jakkoli již hned na začátku tohoto období Pán zahrnul prvními milostmi, po dlouhé období 18 let se jí modlitba stane náročným úkolem a a v jejím úsilí modlit se jí budou provázet značné nesnáze.

Těžkosti se týkaly především dvou oblastí:

a) Neuměla si představit Krista. Snažila se být s Ním, ale její fantazie si nedokázala Krista nijak představit a tak upoutat, zafixovat pozornost. Díky tomu jí myšlenky přelétaly, volně přebíhaly nad nejrůznějšími tématy, zvláště nad tím, co se dělo ve světě, nad vším, co se dozvídala v rozhovorech v hovornách, čím tenkrát Španělsko žilo i čím žila její rodina. Nedokázala si tedy představit Boží věci, Boha, Krista a zároveň měla velmi rozptýlené myšlenky a bylo pro ni velmi těžké udržet pozornost.

b) Když se modlila, věděla, že je velmi blízko Bohu, ale nedokázala zharmonizovat svůj život, svoje činy s tím, co v náboženském životě nacházela. To byla druhá velká potíž, protože Terezie si myslela, že to je nesmírně pyšné chtít být blízko Bohu a zároveň životem popírat to, co vnitřně zakoušela. Domnívala se, že je to falešné, vnímala schizofrenii života modlitby a zbytku svého života. Správně tušila, že obě tyto oblasti by měly být v souladu, ale zvolila nesprávné rozuzlení – byla přesvědčená, že musí zanechat modlitby. Neopovažovala se být takto blízko Bohu, když není schopná žít to, co v modlitbě poznává. Až později poznala, že opak je pravdou, protože život je modlitbou proměňován postupně, musíme mít se sebou značnou trpělivost. To, co v modlitbě dennodenně zakoušíme, se do života promítá pozvolně, s určitým zpožděním. Je potřeba vytrvat, aby v nás dostatečně dlouho a hluboce Boží věci působily, aby se začaly navenek projevat. Později Terezie poznala svůj omyl a k modlitbě se vrátila a už ji nikdy neopustila. Od té doby vždy zdůrazňovala, ať člověk nikdy nezanechává modlitby, že to je veliké dobro.

Terezie mentální modlitby nezanechala kvůli svému suchopáru či krizi v modlitbě, ale proto, že si myslela, že není hodna takto se stýkat s Bohem, který je nejvyšší Svatý, když tomu její život neodpovídá. Jakmile však poznala, že právě modlitba je to, co ji postupně

promění, k modlitbě se vrátila. Svůj původní postoj identifikovala jako falešnou pokoru. I dále však bojovala s roztržitostmi a námahou mentální modlitby.

Postupně nacházela prostředky, které jí pomáhaly roztržitosti redukovat, přestože se jich nikdy nezbavila (a to ani ve fázi modlitby mystické). Především jí pomáhaly knihy. Zjistila, že jakmile začne číst, myšlenky se jí soustředí na to čtené a nemůžou se tolik rozbíhat. Kolikrát však Terezie svědčí, že se tato modlitba sestávala jen z četby, protože nebyla schopná odpoutat se od textu a být u Krista, jen prostě s Ním, jinak se jí okamžitě myšlenky rozprchly. Další pomocník byla příroda. Terezie milovala venkov, říkala, že jí stačí pohled na vodu, na květiny, na nebe a věděla, že jsou to věci stvořené Stvořitelem a měla v srdci radost a chválu. A pomáhala jí i vzpomínka na vlastní hříchy. Terezie často myslela na utrpení Krista – měla od mládí ve zvyku každý večer před usnutím chvíli pobýt s Kristem v Getsemanské zahradě. Cítila se Kristu blíže, když mohla myslet na scény, kde Kristus byl sám a trpěl. Kdo často myslí na utrpení Kristovo a potom si vzpomene na svoje hříchy, čím větší je propast mezi nimi, tím větší lítost se v našem srdci vzbudí. Čím je větší lítost, tím je větší vděčnost, že Kristus toto vše odpouští. Čím je větší vděčnost, tím se víc rozhojňuje naše láska.

Toto její osmnáctileté úsilí vytrvalé namáhavé modlitby poté Bůh proměnil a pozvedl do modlitby mystické. Na začátku stály dva zážitky, které měla: jedním byla četba „kopie Vyznání svatého Augustina, které bylo právě přeloženo do španělštiny“²², druhým pak událost, když procházela chodbou kláštera, kam byla kvůli jedné slavnosti přinesena socha zbičovaného Krista. Když Terezie procházela kolem ní, byla najednou touto sochou hluboce zasažena. Tyto dva zážitky jí pronikly až do nitra a proměnily ji samou i její modlitbu.

Terezie od té doby prožívala přítomnost Boží. Již si nemusela usilovně zpřítomňovat Krista svojí myslí, vnímala Její, aniž o to jakkoli usilovala. Po dlouholetém zápase dostala tento dar. I tato mystická modlitba měla rozvoj. Postupně objevovala, 1) Bůh je přítomen všude, vně i uvnitř; 2) Kristus je přítomen vedle ní i v ní; a 3) celá Nejsvětější Trojice přebývá v její duši. Tyto skutečnosti se pak snaží popisovat ve svých dílech pomocí nejrůznějších příměrů. Používala je velmi ráda obdobně jako Pán Ježíš v evangeliích. Vztah s Kristem prožívaný v mystické modlitbě Terezie přirovnává k rozvoji vztahu dvou lidí, kteří spolu na počátku chodí a touží se vídat, povídat si a být spolu. Je to období občasných schůzek, ale přesto je to období, kdy na druhého ustavičně myslíme. Druhé období je obdobím zasnub a třetí je obdobím manželství, kdy jsou už nejen sjednocena srdce, ale je společný celý život.

²² MC GREAL, Wilfrid, *U Eliášova pramene*, Kostelní Vydří: KN, 2001, s. 46.

1.2 Vlastní Tereziina zkušenost

Pokud Terezie vyučuje mentální modlitbě, vždy vychází ze své vlastní zkušenosti. „Nebudu mluvit o ničem, co jsem sama nezakusila.“ (Ž 18,8) Je to nejbohatší pramen jejích znalostí. Vychází i ze zkušeností svých duchovních dcer a přátel, z nespočetných rozhovorů s teology, zpovědníky a duchovními vůdci, dále pak i z četby. Ale to podstatné a základní je její vlastní život modlitby.

Terezie sama na sobě viděla, jak se během jejího života měnila i samotná modlitba. Takto lze u Terezie pozorovat tři stěžejní období: 1) období spontánní modlitby, 2) období vytrvalého úsilí a zároveň těžkostí v modlitbě, 3) období vlité modlitby.²³ Tato období zhruba korespondují se třemi stejně dlouhými časovými úseky jejího života. Až tedy poslední třetina Tereziina života je spojena s kontemplací, vlitou modlitbou. Ta má opět gratuitní ráz. Ve svých spisech se Terezie pokouší pomocí obrazů, příměrů a přirovnání popsat, jak se Bůh člověku postupně stále více sdílí. Tak jak roste Tereziina zkušenost, lze vidět v jejích dílech posun ve vyhodnocení či v rozčlenění jednotlivých „stupňů“ modlitby. O své knize Vnitřní hrad píše: „... podle mého názoru má výhodu v tom, že jsem ji napsala později; třebaže otec Dominik Bañez říká, že není dobrá; měla jsem alespoň větší zkušenost, když jsem ji napsala“ (D 301,12). U Terezie je tedy velmi zřetelné, že modlitba není statická, že se stále vyvíjí, protože při modlitbě jde o setkání s Bohem, který je živý a nevyčerpatelný. Toto je jedním ze stěžejních poselství, které můžeme od Terezie čerpat a které Terezie předává dál. Život modlitby je velké dobrodružství, stále se rozvíjí a stále má kam směřovat. Není to jednou provždy naučený způsob, který člověk s většími či menšími obměnami praktikuje celý život. Jde o setkání, o živé setkání s Bohem. Modlitba uschopňuje člověka stále více se otevírat Bohu, zvnitřňovat si Jeho obraz, Jeho vůli, Jeho lásku, postupně je uskutečňovat v životě, což opět člověka přibližuje Bohu a činí jeho modlitbu otevřenější pro přijímání Boha a Jeho dober.

Dynamičnost a rozvoj života modlitby úzce souvisí s potřebou konfrontace, zda to, co v modlitbě prožíváme, je v pořádku nebo dokonce zda je to možné (jestli to není pouhou naší iluzí). Když Terezie pro své sestry zaznamenává nauku o modlitbě, činí tak právě kvůli této potřebě. Popisuje svou zkušenost, rozvoj modlitby, který u sebe pozoruje, aby pomohla ostatním vyznat se v tom, co prožívají či zakoušejí, a tak získat pokoj. Když se Bůh začal Terezii sdílet novým způsobem, Terezie se toho velmi bála. „Kontakt s Bohem nás ze začátku vždycky rozrušuje a mate. Kdykoli se Bůh člověku odhalí, je první

²³ Viz mou bakalářskou práci Paradigma rozvoje života modlitby v životě a dílech sv. Terezie z Avily.

reakcí bázeň a zmatek.“²⁴ Navíc Terezie neměla štěstí na osoby, které by ji v této oblasti uklidnily, podpořily a nasměrovaly dál. Terezie na začátku období vlité modlitby hledala pomoc u Gaspara Dazy, diecézního kněze a Francisca de Salcedo, laika-šlechtice. „Onen šlechtic přišel za mnou celý sklíčený a řekl mi, že oba jsou toho názoru, že jsem byla obětí ďábla a že mám o tom promluvit s jistým otcem z Tovaryšstva Ježíšova.“ (Ž 23,14) Musela si projít namáhavou cestou, než našla dobré teology a než sama porozuměla, že se jí Bůh může takovým způsobem sdílet. „Jedna věc je přijmout od Boha milost, jiná pak pochopit, jaká je to milost a dar, a ještě jiná umět vyjádřit a dát pochopit (jiným), v čem spočívá...“ (Ž 17,5)* Porozumění tomu, co člověk v modlitbě prožívá, může trvat delší dobu. „... tehdy jsem neměla světlo jako nyní, abych si to dokázala vysvětlit. Pán mi dal teprve mnohem později pochopit Jeho projevy přízně...“ (Ž 30,4) Proto byly Tereziiny texty pro její duchovní dcery (a jsou stále i pro nás) tolik potřebné. Byly jim vodítkem, pomáhaly nalézat a objasňovat, co se v jejich modlitbách děje, jak se zachovat, v čem se cvičit. Tuto úlohu a aktuálnost Tereziiny spisy neztratily do dnešní doby. „Kdyby jí (=duši) naopak někdo věrně vylíčil její stav, aby tak mohla vidět sama cestu, kterou se ubírá, velmi by jí to prospělo. Na každém stupni modlitby je užitečné vědět, co se má dělat. Jestliže jsem mnoho vytrpěla a ztratila mnoho času, pak jen proto, že jsem nevěděla, co mám dělat.“ (Ž 14,7)

Terezie tedy nepopisovala rozvoj modlitby proto, aby stanovila fixní schéma, podle kterého se nutně musí každá mentální modlitba vyvíjet. Právě naopak. Terezie se snaží pochopit a předat, jakou cestou ji Bůh vedl. O toto by tedy měl usilovat každý, kdo se vydá na cestu mentální modlitby: snažit se pochopit, kudy jej samého Bůh vede. Každá cesta je originální, jedinečná. Není možné, abychom dopředu škatulkovali, jakou cestou musíme jít a jakého stupně modlitby dosáhnout. To je dílem Božím v nás. A Bůh má plnou svobodu vést nás jinak. Jakkoli tedy Terezie vždy a v každou chvíli mluví o modlitbě – ať už vypráví zkušenosti svého vnitřního života nebo mluví o svých cestách a základání či píše dopisy nebo skládá básně – nikdy nevypracovala přesnou metodu modlitby. Její pedagogie, její rady směřují člověka k tomu, aby měl odvahu nechat se vést Bohem. Právě to je velkým přínosem Terezie.

Jestliže Terezie vychází ze své zkušenosti s mentální modlitbou, zaměříme se nyní na to, co to je zkušenost obecně a co to je zkušenost křesťanská. „Zkušenost je lidskou událostí o lidských okolnostech, avšak s hlubokým významem (ukrytým) v jejím nitru. Tento hluboký význam je tím, co nám umožňuje mluvit o duchovní zkušenosti, zkušenosti

²⁴ Wilfrid STINISSEN, *Cesta vnitřní modlitby*, Kostelní Vydří: KN, 1995, s. 46.

víry, zkušenosti Boha.²⁵ Zkušenost je tedy to, co člověk v nitru skutečně prožil a porozuměl smyslu, nese to v sobě dál a na základě toho utváří svoje další názory, postoje či život. Zkušenost člověku odhalí to, co zde bylo, avšak co doposud pro daného jedince bylo skryté. Je určitým druhem poznání, pro víru však velmi důležitým. „Víra, která by byla prostá jakékoli zkušenosti, by byla nedostatkem – předstíranou vírou na základě přijetí dané nauky či podřízení se určitým normám.“²⁶ Zkušenost Boha může být velmi různá – doprovázená mimořádnými citelnými jevy nebo zcela prostá, obnažená. Přičemž k onomu porozumění, pochopení může dojít i s větším odstupem času. Takto k nám hovoří i Písmo. Určitým událostem ať už Maria, apoštolové, učedníci nerozumí bezprostředně, ale až za určitý čas nebo pod vlivem jiné pozdější události (např. Lk 3,50, Mk 9,32, Jan 12, 16). Je-li zkušenost jako druh poznání relevantní pro samo Písmo, pak je též relevantní, když Terezie ve své pedagogii modlitby vychází ze zkušenosti.

Zkušenost tvoří vždy minimálně tři prvky: vnější skutečnost, vnímající podmět a jejich interference²⁷. Ve středu pravé zkušenosti je objektivně existující vnější skutečnost, která se liší od toho, kdo ji prožívá. Klíčovým prvkem je vnímající podmět, neboť na jeho omezení (tělesnosti, dějinnosti a rozumu) záleží, jakým způsobem bude zkušenost nabývat. Interference neboli vztah, který sjednocuje vnější skutečnost a vnímající podmět, bývá v užším slova smyslu považována za samotnou zkušenost. Jde o oboustranně aktivní dialog obou předešlých prvků (to je podstatný rozdíl od dojmu, který se odehrává pouze v člověku). Pro křesťanskou zkušenost to znamená, že vnější skutečností je Bůh, který se dává, vnímajícím podmětem celý člověk a interferencí teologální ctnosti víry, naděje a lásky. Zkušenost Boha vede člověka z jedné situace, v níž nevěděl o Boží přítomnosti, k jiné, v níž si tuto přítomnost uvědomuje a dává na ni odpověď podobně jako Jákob: „Jistě je na tomto místě Hospodin, a já jsem to nevěděl“ (Gn 28,16). Obdobně Terezie v knize *Vnitřní hrad* popisuje, jak ji Bůh jednoho dne – a bylo to pro její teologické znalosti (či spíše neznalosti) i její víru velice překvapující – odhalil, že je přítomen všude: „Znám jednu osobu, která nevěděla, že Bůh se nachází v každé věci svou přítomností, svou mocí a svou podstatou, ale jasně to pochopila, když jí Pán jednou projevil přízeň toho druhu. Když se zeptala jednoho z těch polovzdělaných, o nichž jsem se zmínila předtím, jakým způsobem je Bůh v nás přítomen, on nevěděl víc než ona sama před tímto osvícením a tedy odpověděl, že v nás přebývá svou milostí; ona však byla tak jista tou pravdou, že mu

²⁵ Salvador Ros GARCÍA, *Křesťanství - Mystická zkušenost*. Přednáška z roku 2003, <http://www.mystika.cz>.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Srov. *Slovník spirituality*, S. de Fiores a T. Goffi (edd.), Kostelní Vydří: KN, 1999 (dále jen: *Slovník spirituality...*), s. 1226.

nevěřila. Později se vyptávala dalších osob, které jí řekly, jak se věci mají a to ji velmi potěšilo“ (5H 1,10).

Zkušenost člověk „dělá“, tzn. není to výsledek činnosti rozumu nebo emocí, ale jde o skutečné oslovení zvenku takovým způsobem, na kterém má vnímající podmět vnitřní účast²⁸. Bůh tedy jako první oslovuje člověka způsobem, kdy člověk má na sdílejcím se Bohu podíl, a to zasahuje celou jeho bytost až do samého středu. Proto Terezie v příměru duše jako vnitřního hradu mluví o sedmých příbytcích, které jsou v samém středu duše. „Ve středu ... se odehrávají velmi skryté věci mezi Bohem a duší.“ (1H 1,3) Člověk je při zkušenosti Boha co do vědomí bytí spíše pasivním než aktivním subjektem, jak ještě uvidíme dále; z toho plyne, že odpovědí je „zde jsem“, vydání se Bohu zcela k dispozici.

Ježíš pro přiblížení Božího království svým posluchačům vypráví podobenství, příběhy. Je to nejsnazší způsob, jak přiblížit skutečnost, která se velmi těžko sděluje. Cestu ke středu duše a objevení skrytého, zasahujícího a přesahujícího Boha tak můžeme připodobnit pohádce o Šípkové Růžence²⁹. Princezna uprostřed hradu spí i s celým dvorem, rodinou a vším, co k hradu patří, a je skrytá před okolním světem neproniknutelnou hradbou z trní, které stále více roste a proplétá své výhonky. Po sto letech, které značí nadčasové období, se o princezně dozvídá mladý princ. A i když slyší pouhé vyprávění, srdce mu vzplane láskou, která mu dá sílu odejít z domova a hledat ji. Tato cesta je velmi namáhavá a dlouhá, neboť musí před sebou vymýtit hustý trnitý prales, který ho zraňuje. Přesto na cestě vytrvá posilován láskou, trní zdolá a dostane se do středu hradu ke spící princezně, políbí ji a v tu chvíli se princezna probudí a s ní celý dvůr, rodina i všechno, co k hradu patří. Onen malý vesmír celý před princem ožije. Obdobnou zkušenost prožila Terezie v modlitbě. Bůh v jejím nitru byl skrytý a s Ním celé Jeho království. Terezie se s Ním toužila setkat, a proto se vydala na namáhavou a dlouhou cestu modlitby, která pro ni skutečně byla trnitá, a byla na ní zraňována svou roztržitostí i nedůsledností života, jež jí zabraňovaly postupovat vpřed. Ve chvíli, kdy se vlitou modlitbou před ní probudil celý Boží svět, se uskutečnilo sjednocení lásky mezi Bohem a Terezií obdobně jako mezi princeznou a princem z pohádky o Šípkové Růžence. Terezie se musela dostat z povrchu svých záležitostí ke středu duše, kde Kristus přebývá skrze víru v našich srdcích (srov. Ef 3,17) a kde lze nazírat šířku, délku, výšku a hloubku Kristovy lásky, která přesahuje každé poznání (srov. Ef 3,18-19).

²⁸ *Slovník spirituality...*, s. 1227.

²⁹ Salvador Ros GARCÍA, *Křesťanství - Mystická zkušenost*. Přednáška z roku 2003, <http://www.mystika.cz>.

U křesťanské zkušenosti můžeme rozlišit několik vlastností, které ji charakterizují³⁰:

a) Bezprostřední poznání z láskyplného styku. Boží láskyplná přítomnost nemůže být poznávána pouhým prostřednictvím smyslů či pojmů, ale „bezprostředním stykem“, tzn. poznáním přicházejícím od samotné skutečnosti – Boha, přímou cestou intuice. To jsou „oči“ víry, tzn. „vidění“, proniknutí skutečnosti v její celistvosti a jednotě, zkušenost Boží přítomnosti, Jeho naplňování všeho stvořeného a možnost setkání se s Ním všude a ve všem.

b) Pasivní poznání. Při zkušenosti, kdy člověk prožívá hluboké oslovení v samém svém středu bytí, je zřejmé, že jakkoli jde o oboustranný dialog, stěžejní je zde ono oslovení zvenku, tzn. aktivita je na vnější skutečnosti a u vnímajícího podmětu jde o „pasivní“ přijetí tohoto oslovení. Tato pasivita neznamená nedostatek aktivity, lenost, automatismus, setrvačnost apod., ale to, že aktivita (oslovení) vychází odjinud než od samotného subjektu, jakkoli je potřeba, aby byl subjekt co nejlépe disponován, aby toto oslovení „slyšel“ či „viděl“, aby se s ním setkal v hloubi svého bytí, aby jej mohl přijmout a odpovědět na něj v plné svobodě. Když Terezie vyučuje modlitbě, klade důraz právě na využití všech lidských prostředků, které člověka v co nejvyšším stupni disponují k tomu, aby se uskutečnila interference, živé setkání Boha a člověka ve středu lidské duše. Tak bychom mohli rozlišit naše úsilí modlit se jako naši aktivní činnost, která nás disponuje, a kontemplaci, vlitou, mystickou modlitbu jako zkušenost setkání s Bohem, které aktivně zasahuje naše vědomí jako darovaná přítomnost. Proto vlastnost pasivního poznání se stává určující pro určení, zda se jedná o kontemplaci či nikoli. „... někdy uprostřed čtení jsem cítila, jak mne zaplavuje tak živý pocit Boží přítomnosti, že jsem nemohla vůbec pochybovat, že Bůh je ve mně a já v Něm“ (Ž 10,1). Jedná se zcela o iniciativu Boží, tzn. o iniciativu vnější skutečnosti.

c) Všeobecnost a odlišnost. Zkušenost Boha je pro víru nezbytná a podstatná. Každý věřící křesťan tedy tuto zkušenost nějakým způsobem musel udělat. V obecné rovině pak neexistuje člověk bez jakékoli zkušenosti. Proto je zkušenost všeobecným jevem příslušícím všem lidem. Nicméně každý člověk je jedinečný, a proto se jedná o zkušenosti navzájem velmi různorodé. Terezie vychází z toho, co sama v modlitbě prožila, a proto věci vyjadřuje právě tak, jak je popisuje. Svě zkušenosti se snaží nějakým způsobem zevšeobecnit i pro ostatní případy. To samo o sobě ovšem nezmocňuje čtenáře

---

³⁰ *Slovník spirituality...*, s. 1227 a dále Salvador Ros GARCÍA, *Křesťanství - Mystická zkušenost*. Přednáška z roku 2003, <http://www.mystika.cz>.

k bezduchému kopírování. Každý z nás jde originální cestou a musí zůstat sám sebou i v dobrodružství vnitřní modlitby.

d) Přípodobnění. Zkušenost vyžaduje ve svém třetím prvku – interferenci – naši souhlasnou odpověď. Tento vztah, kdy se vnímající podmět vnitřně nechá proniknout vnější skutečností, jej utváří – jeho postoje, směřování i život, jakkoli to může být velmi pozvolné. Zkušenost nás přetváří, připodobňuje svému poselství, smyslu, který postupně odhalujeme. To znamená, že zkušenost člověka směřuje, vede, že se stává jeho pánem, zvláště je-li podpořena další obdobnou zkušeností. Proto Terezie upozorňuje, že modlitba jako pramen křesťanské zkušenosti musí člověka vést k proměně života. „Pravdy o modlitbě se poznávají podle účinků a skutků, jež po ní následují: vždyť není lepší zkumavky na jejich prověření“ (4H 2,8). Přetvoření, které působí Bůh v subjektu, Terezie popisuje dále jako „rozšíření nebo růst duše“ (4H 3,9), které ji uschopňuje k tomu, aby do ní celý vstoupil.

e) Prostota a zcelující charakter. Obě vlastnosti souvisí s bezprostředním, intuitivním poznáním, které proniká skutečnost jednoduše a úplně, v její celistvosti a velikosti. „...v jediném okamžiku jí zjeví tolik pravd a dá jí tak jasné poznání o věcech tohoto světa, jakého by sama nemohla dosáhnout ani za mnoho let, protože tehdy její pohled není jasný, je zakalený prachem, jež rozvířuje při chůzi.“ (CV 19,7) Jedná se skutečně o prosté, zcela jednoduché uvědomění skutečnosti, které zasahuje celou bytost. Zvláště pro kontemplaci je charakteristická velká prostota úkonů, které se v ní dějí. Tato prostota neznamena ochuzení, ale soustředěnost na podstatné, vše ostatní by překáželo. Zkušenost Boha zanechává světlo v rozumu a pevnost v pravdě (srov. Ž 15,10), otvírá mentální horizont subjektu, činí jej jasnozřivým, osvobozuje a dává sílu k činnosti a pokroku subjektu.

g) Útěšnost. Vychází z toho, že jde o láskyplný styk, o aktivní naplňující vztah mezi Bohem a člověkem. To přináší intenzivní radost, a to i na úrovni tělesné. „Je to náramně velká rozkoš a proniká do celého těla.“ (Ž 18,10) „Po této modlitbě a spojení zůstane v duši taková něha, že by se chtěla rozplývat v slzách, ne pro zármutek, nýbrž radostí.“ (Ž 19,1) Přesto setkání s Bohem v člověku také vyvolává bolest, a to při uvědomění si vlastních hříchů a života, který doposud neodpovídal této veliké skutečnosti. „...když vidí, jak málo dokáže ve srovnání s tím, co by měla vykonat, proniká ji stále palčivý pocit trýzně a zahanbení: A to není malý kříž, nýbrž velké pokání.“ (7H 2,9)

h) Nevyjádřitelnost. Tato vlastnost je typická pro každou lidskou zkušenost (např. zkušenost lásky, estetické zkušenosti). Přestože samotná zakoušená věc díky prostotě a celistvosti poznání je pro vnímající podmět silná a jasná, nedokáže ji dostatečně vyjádřit.

Přestože ji chce sdělit, překračuje hranice jazyka a slov a jeví se jako nevýslovná. Radost z poznání Boha a vědomí Jeho krásy, láskyplnosti vztahu a útěšnosti však člověka nutí k vyjádření. Tento paradox prožívala i Terezie, kdy na jedné straně důrazně prohlašovala, že tato zkušenost je nevyjádřitelná a že se cítí neschopna předat ji těm, kdo tím neprošli, „...je obtížnější vyjadřovat se o těchto věcech než mluvit arabsky, jak se říká, přestože má člověk mnoholeté zkušenosti modlitby“ (Ž 14,8), nebo „Je pravda, že se mi zdálo nemožné říci vůbec něco o této čtvrté vodě, když jsem se pustila do psaní: zdálo se mně to tak těžké jako mluvit řecky.“ (Ž 18,8), přitom však nepřestávala mluvit a psát. Hovoří však jiným druhem jazyka, používá přirovnání, obrazy, metafory, paradoxy, symboly a podobenství, aby našla „slova, která slouží spíše k procítění než k vyjádření“ (7H 2,1)*, a tak aby ostatní mohli alespoň částečně dospět k onomu zcela jinému, skrytému a nevyslovitelnému.

Křesťanská zkušenost je tedy zcela osobní. Lze ji zkoumat jen v konkrétních lidech. Zkušenost Boha je určena jedné konkrétní osobě s účelem, který je v rámci Božího plánu. Je pro každou osobu jedinečná a nenahraditelná. Sdílení naší zkušenosti s druhými je však důležité jednak pro náš rozvoj, abychom své zkušenosti porozuměli a správně ji interpretovali (když ji konfrontujeme, teprve dostává správné místo), a jednak pro rozvoj druhých, aby buď zatoužili po Bohu nebo aby svou zkušenost dokázali lépe pochopit, zasadit ji do zkušenosti, tradice církve. Proto nám může velmi pomoci, když se u Terezie či jiných duchovních autorů dočteme o něčem podobném a můžeme se tak pokusit určit, oč se v našem vlastním případě jednalo a co z toho máme vyvodit.

V celém Písmu můžeme vidět, jak se v něm jako červená nit táhne zkušenost člověka s Bohem – ať už je to zkušenost Abraháma, Izáka, Jákoba, Mojžíše a tak dále. Každý měl osobní a zcela neopakovatelnou zkušenost. Ani my tedy nemůžeme chtít, aby naše vlastní duchovní zkušenost šla v přesných stopách někoho z nich. I naše zkušenost bude originální, jedinečná. A nemůžeme chtít, aby někdo jiný šel v přesných stopách našich (např. naše děti). Přesto zkušenost biblických postav s Bohem dodnes promlouvá ke každému z nás, dává nám světlo a směřuje nás. Obdobně i zkušenost Tereziina či zkušenost kohokoli jiného. Terezie vybízí, abychom vyhledávali společnost osob, které pokročily v modlitbě, že nám budou pomoci, podporou a inspirací. „Ve věcech Božích se postupuje tak nedbale, že je nutné, aby se dobří navzájem podpírali, chtějí-li postupovat vpřed.“ (Ž 7,22)

Nesmí se však zapomínat, že všechny tyto milosti se dějí v rámci našeho lidství, projevují se v rámci naší lidské přirozenosti, která je omezená. „Každá zkušenost, ke které

dochází, souvisí s konkrétním okamžikem a konkrétní situací osoby.“³¹ Proto se nyní budeme věnovat, čím byla Terezie ve své době vymezena:

A) Doba 16. století ve Španělsku i ve světě. Byla to doba objevů, uskutečňovaly se první cesty přes oceán do zámoří, Cortéz dobyl a objevoval Mexiko, kterému se říkalo nové Španělsko. To podporovalo misijního ducha, ale přinášelo to sebou i těžkosti – lehce získané bohatství vedlo Španěly k zahálce, křesťanství se domorodému obyvatelstvu vnucovalo i násilím. Byla to i doba válek, různých bojů jak v samotném Španělsku, tak v jiných zemích Evropy, zvláště docházelo ke krveprolití na základě náboženských válek (luteráni, hugenoti aj.). To vše se prožívalo velmi barvitě, a zvláště u Španělů, kteří mají svůj živý temperament. Byla to také doba šlechticů a rytířů s důrazem na čest, hrdinství a slávu. Zároveň se začala obroda v církvi a s ní souviselo masové objevení mentální modlitby.

B) Žena. Terezii utvářelo její ženství, zároveň však byla role ženy ve společnosti velmi jasně vymezena. Obecně se na ženy hledělo s nedůvěrou, zvláště co se týkalo mentální modlitby a mystického duchovního života.

C) Temperament. Pro Terezii je charakteristická celá řada vlastností: velká rozhodnost, dynamika (aktivita), touha po navždy, navždy, záliba v rozhovorech, rozštěkanost myšlenek, nedůslednost života, vytrvalost a věrnost, do čeho se pustila, dělala celým bytím, celým svým zápalem (je vidět i v jejích spisech).

D) Rodina. Terezie měla velmi hluboký vztah se svou užší i širší rodinou a rodinný duch byl také základem její reformy.

E) Židovství. Po dědovi z otcovské strany v sobě měla Terezie židovskou krev. Protože však Španělé lpěli na „starých“ křesťanských rodech, situace nově obrácených byla poměrně těžká (hrála roli dokonce při vstupu do kláštera apod.). Tereziina rodina také bojovala o jméno a o čest, že je „starým“ křesťanským rodem.

Pramenem Tereziiny zkušenosti byla modlitba. Proto je modlitba středem všeho, o čem Terezie píše či mluví, aby i její duchovní dcery mohly prožít svou osobní zkušenost s Bohem. Říká o Bohu: „On ví, že nemám jiný úmysl než poslušně vyplnit příkaz a vábit duše k tak velikému dobru“ (Ž 18,8). A jak Terezie modlitbu chápala?

Jakousi „tereziánskou definicí“ mentální modlitby můžeme najít v osmé kapitole *Knihy života*. Je to dílo napsané jako svědectví o vlastním duchovním životě. Definice se nachází v místě, kde Terezie obhájuje legitimnost vnitřní modlitby: „Mnoho svatých a dobrých spisovatelů hovořilo o velkém dobru, které člověk získá z pravidelné modlitby, mám na mysli mentální modlitbu“ (Ž 8,5)*. Teologové její doby (zmiňme kupříkladu jen

³¹ *Slovník spirituality...*, s. 1226.

významnou postavu Melchiora Cana, 1509-1560) totiž vnitřní modlitbě nedůvěřovali. Zvláště potom u žen. Terezie vysvětluje, jak je potřebná a důležitá, a do tohoto kontextu vkládá svou „definici“; objasňuje, co to vnitřní, mentální modlitba je. Jde o spontánní formulaci, ale její obsah měla Terezie se vši pravděpodobností důkladně promyšlený dávno předtím, než tyto řádky napsala. Při psaní použila to, co v sobě dlouhodobě nosila, nad čím často uvažovala a co si zpracovávala už dříve. Neboť zvláště v duchovní oblasti člověk velmi potřebuje uchopovat věci do slov.

Tato „definice“ v její mateřštině zní takto: „Oración mental, no es para mí, otra cosa sino un tratar de amistad, estando muchas veces tratando a solas con quien sabemos nos ama.“ Do češtiny se to dá přeložit zhruba následujícím způsobem: „Mentální modlitba pro mne není nic jiného než důvěrný styk přátelství, časté přebývání o samotě s tím, od něhož víme, že nás miluje“ (Ž 8,5)*.

Nyní si proberme důkladněji jednotlivé prvky této slavné výpovědi o modlitbě.

STYK, VZTAH

Ve španělštině ho vyjadřuje slovo *tratar*. Je to termín velmi širokého významu. Zpravidla se překládá takto prostě jako „styk, vztah“. Jde však o podstatné jméno slovesné, výstižněji by se tedy mělo překládat jako „*stýkání se*“, aby se tím vyjádřilo dění, příběh modlitby. Už z tohoto slova proto vyplývá, že modlitba je děj, událost, něco, co se uskutečňuje a tedy i vyvíjí. Terezie na sobě poznala a zakusila, že se v různých údobích svého života nemodlila stejně; že v její modlitbě docházelo ke změnám a vývoji. Ne náhodou proto dává přednost tomuto termínu před slovem *trato*.³²

Slova *tratar* se navíc používá při různých příležitostech. Jednak znamená, že se s někým setkáváme, ale také že s ním něco probíráme či dohadujeme (tak se ve španělštině tohoto termínu používá například pro vyjádření procesu uzavírání smlouvy), i že s někým řešíme nějaký problém. Používá se ovšem i pro ten nejintimnější vztah mezi mužem a ženou (zvláště se to děje ve staré španělštině, kde by se *tratar* dalo přirovnat k našemu již také poněkud archaickému slovu „obcování“). Zahrnuje tedy celou škálu skutečností: od těch nejpovrchnějších až po velmi hluboký, intimní vztah lásky.³³ Je to slovo, které má pro Terezii obrovskou hloubku a šířku.³⁴ A patří do něj všechno. Vnitřní modlitba tak není

³² Srov. *Concordancias de los escritos de Santa Teresa de Jesús*, 2. díl (M-Z), ed. J. L. Astigarraga a A. Borrell, Roma: Editoriales OCD (dále jen: *Concordancias...*), s. 2778-2791, kde lze zjistit, že zatímco slovo *tratar* se objevuje v tereziánských spisech celkem 984 krát (pochopitelně, v mnoha různých významech!), *trato* se objevuje pouze 40 krát.

³³ Pro všechny tyto významy viz např. *Velký španělsko-český slovník*, 2. díl (I-Z), ed. J. Dubský, Praha: Academia, 1978, s. 715, hesla *tratar* a *trato*.

³⁴ Srov. pozn. 31. Bohatý výskyt slova *tratar* ve spisech svaté Terezie z něj činí jedno ze čtyřiceti nejpoužívanějších slov písemného projevu svěřice; srov. *Concordancias...*, s. 3035.

jenom jedinou skutečností! Není to jen řešení problémů (jakkoli i to zde má své místo), ale je to především prostor, kde můžeme Bohu svěřovat svá trápení, prosit Ho, chválit Ho, naslouchat Mu, *být* s Ním v tom nejširším slova smyslu.

Je to kořen, střed definice: modlitba je záležitostí vztahu, životního postoje, ne jen konkrétních okamžiků. Proto se týká celého života – jde o *modlitbu života*. Je to dynamický a aktivní vztah.

PŘÁTELSTVÍ S BOHEM

Terezie mluví o *amistad* – „přátelství“. V modlitbě jde o důvěrný, hluboký vztah, který nemůžeme mít s každým. Většinou si přátelství představujeme jako vztah mezi osobami sobě rovnými. Přesto je možné a existuje i přátelství mezi osobami napříč stavy, společenským postavením, rodinnými svazky. Když mluví Terezie o modlitbě, hovoří o přátelství. I když nás Bůh tolik převyšuje, je naším přítelem. Není to jen hra se slovy, abychom vyjádřili, jak veliký to je vztah. Bůh naším přítelem skutečně je. Důvěrnost a blízkost vztahu mezi Bohem a člověkem se vine jako nit celým Písmem svatým. „Hospodin mluvil s Mojžíšem tváří v tvář, jako když někdo *mluví se svým přítelem*“ (Ex 33,11) „Vy jste moji přátelé, činíte-li, co vám přikazuji. Už vás nenazývám služebníky, protože služebník neví, co činí jeho pán. *Nazval jsem vás přáteli*, neboť jsem vám dal poznat všechno, co jsem slyšel od svého Otce.“ (Jan 15,14-15). Toto přátelství má ovšem nadpřirozený charakter. Poněvadž si je Terezie vědoma této odlišnosti, hovoří o „velmi zvláštním přátelství“ (*tan particular amistad*, Ž 7,1).

Sama měla přirozené dary lehce navazovat přátelství. Byla velmi společenská, oblíbená mezi lidmi, zanechávala všude sympatický dojem. Uměla jednat s králem, kardinály a biskupy, šlechtou, měšťany i chudými lidmi. Měla mnoho oblíbených světců; udržovala důvěrný vztah asi ke třiceti z nich! Přátelství pro ni hodně znamenala. Než ho našla v Bohu, nedokázala se těch nedobrych sama vzdát. Pak všude mluví a píše o tomto velikém, dobrém a věrném příteli. „Nechápu, můj Stvořiteli, proč celý svět neběží ke tvým nohám, aby s tebou navázal toto úchvatné přátelství“ (Ž 8,6).

Z pojetí modlitby jako přátelství vyplývají čtyři charakteristiky tereziánské modlitby: jde o meziosobní, teologální, dynamické a přetvářející setkání.

Meziosobní setkání. Modlitba je setkáním, ke kterému dochází mezi člověkem a Bohem. Jde především o to, abychom byli s Kristem, abychom se s Ním setkali. Aby bylo možné hovořit o setkání, musí se uskutečnit mezi *konkrétními živými osobami*. Nejde tedy v první řadě o nějakou techniku či o to dojít k určitému stupni dokonalosti, ale prvořadě jde o to setkat se s Kristem. Když si projdeme Tereziinu zkušenost, kdy se jí Kristus postupně zjevuje a stále více daruje a ona se zase naopak stále více dává Jemu, vidíme, že

jediné důležité pro tereziánskou modlitbu je brát si vždy za základ setkání dvou osob. Nakolik je to možné a nakolik jsme toho schopni, je třeba prožívat modlitbu jako setkání s Bohem, a to ne s Bohem abstraktním, ale konkrétním; ba, jako setkání s konkrétní božskou Osobou, případně s celou Trojicí. Z tohoto důvodu je pro poznání a vztah s první božskou Osobou důležité rozjímat jak především Starý zákon, kde jsou právě Bohu Otci (alespoň podle prvokřesťanské exegeze) připisovány jednotlivé události dějin spásy, tak dále Ježíšova podobenství přibližující nám skutečnou tvář Otce. A podobně je pro modlitbu v tereziánském duchu nutné poznávat a setkávat se zcela konkrétně i se Synem a Duchem, a to tak, abychom Ježíše vnímali jako našeho Pána, Mistra a Přitele, a Ducha svatého jako Toho, kdo tvůrčí, posvěcující mocí vstupuje do našeho života.

Teologální setkání. Slovo „teologální“ označuje bezprostředně vztah k Bohu.³⁵ Zajímá nás tedy, jak je utvářen a jak vypadá konkrétní vztah mezi Bohem a člověkem v tereziánské modlitbě. Zde mají svůj zásadní význam teologální ctnosti, které jsou vlité Bohem, a proto v něm mají původ a k němu bezprostředně vedou. Když tedy mluvíme o vnitřní modlitbě u svaté Terezie jako o teologálním setkání, chceme tím vyjádřit především její rozměr víry, naděje a lásky, třebaže je svěřice takto společně nevyjmenovává.

Terezie kráčí především *cestou víry*. Do očí bije její realismus – nespolehá se na svá vidění, zjevení, ale hledá pomoc u teologů, jejich potvrzení na základě Písma, Tradice a učitelského úřadu církve.³⁶ Její život neurčují vidění a zjevení, ale odvolává se na autoritu jiných lidí, což je známkou její skutečné víry. Terezie ví, že se nemůže spolehnout na vidění, která dostává od Boha, ale že musí jít cestou víry zprostředkované církví tak, jako každý jiný člověk. A že ani tyto věci ji nemohou víru nahradit. O to těžší to pro ni je, že navíc – kromě toho, že se musí tak jako my všichni ostatní řídit pravidly, která máme k dispozici – nemá jistotu zda to, co jí bylo zjeveno, je v pořádku nebo ne. Musí žít z víry. Terezie tedy staví na Písmu, na Tradici, na učitelském úřadu, zejména však na duchovním vedení, které jí poskytují její zpovědníci. To vše tvoří její teologální postoj víry, který označuje typicky jako „živá víra“ (*fe viva*).³⁷

Terezie zakouší svou ubohost a slabost, zvláště v druhém období života modlitby a právě to ji vede k *naději* (ne k malomyslnosti, aby považovala věci za ztracené). Neboť když ona sama nemůže, nezbyvá jí, než vložit všechnu svou důvěru v Boha, v Jeho moc a

³⁵ Tím se tento termín obsahově liší od pojmu „teologický“, který označuje obecně vše, co se týká Boha, nikoli ovšem prvořadě vlastní vztah k Němu.

³⁶ Srov. např. Ž 10,6; 25,12; 32,17; 33,5; H úvod,3; 6H 3,4; H závěr,4; R 4,6,10.

³⁷ Srov. např. Ž 19,5; 27,9; 42,2; C 34,6.

konání, a doufat, že to, co ona nemůže svými silami, v ní může vykonat Bůh. Zkušenost vlastní chudoby a ubohosti u ní tedy přerůstá v naději. Terezie se přitom opírá o Boží věrnost (srov. Ž 23,15), kterou sama tolikrát zakusila, a její naděje se tak postupně rozvíjí a zraje od prvotní touhy po mučednictví a věčném životě (srov. Ž 1,4; 5,2; 29,8) až po touhu sloužit Pánu a jeho církvi (srov. 7H 3,6; R 6,1.9).

Vnitřní modlitba je ovšem pro Terezii prvořadě setkáním v lásce; rozvíjí lásku mezi námi a Bohem a přelévá se pak i na lásku k bližnímu. Až tam, kde se díky vztahu ke Kristu začne naše srdce otevírat potřebám druhých, se totiž naše modlitba plně a správně uskuteční. Terezie dochází na základě dobrodružství života vnitřní modlitby postupně až k působivé syntéze lásky k Bohu a k bližnímu. Někdy se to – byť poněkud schematicky – ukazuje na jejích stěžejních dílech: zatímco v *Knize života* hovoří světice především o lásce k Bohu³⁸ a v *Cestě dokonalosti* o lásce k bližnímu,³⁹ ve *Vnitřním hradu* obě hlediska nerozlučně spojuje.⁴⁰

Dynamické setkání. Na dynamiku vnitřní modlitby ukazuje již vlastní tereziánská zkušenost modlitby, rozdělovaná do tří období života.⁴¹ Bůh je pro Terezii nevyčerpatelný a stále nový. Proto se život vztahu k Němu stále mění a vyvíjí.

Přetvářející setkání. Během dobrodružství modlitby se člověk postupně proměňuje, a to zevnitř, úplně, takže už svatý Pavel může mluvit o „novém člověku“ (srov. např. Gal 2,15; 4,24; Kol 3,10). Terezie to velmi krásně přirovnává k housence bource morušového: ta se zakuklí a člověk nevidí, co se děje uvnitř, až do okamžiku, kdy z kukly vylétá motýl (srov. 5H 2,2nn.) Ani housenka sama neví, co se s ní děje. To přesně chce Terezie vyjádřit: modlitba je setkáním, které nás přetváří. Terezie přitom trvá na dvou principech, které vždy platí společně: na jedné straně modlitba vyžaduje důslednost života, ctností (abychom se mohli modlit, musíme žít křesťansky), na straně druhé modlitba plodí důslednost života, působí ctnosti (abychom mohli žít křesťansky, potřebujeme se modlit). Tyto dvě zásady patří k sobě: kdybychom zdůraznili jenom jednu z nich, nebudeme věrni nejen Tereziině nauce, ale ani novozákonní zvěsti.

SAMOTA

Když Terezie používá výraz *a solas*, tedy „o samotě“ nebo „samy“ (v ženském rodu!), myslí zejména na vnitřní dispozici srdce; nikoli tedy na osamocenost ve smyslu pocitu opuštěnosti, ale ani jen na fyzickou samotu. Má to být prostor k naslouchání a

³⁸ Srov. Ž 6,3; 8,5; 14,2; 16,6; 19,2; 35,14; 39,23; viz ovšem také C 16,10 a 40,3.

³⁹ Srov. zejména C 4-7, konkrétně C 4,13; 6,3-9; 7,1n.4.6.

⁴⁰ Srov. zejména 5H 3,1.3.5.7-9.11n.

⁴¹ Viz mou bakalářskou práci *Paradigma rozvoje života modlitby v životě a dílech sv. Terezie z Avily*.

mluvení. To, samozřejmě, neznamená nějaký neplodný intimismus; Terezie naopak klade velký důraz na to, že z modlitby se musí rodit činy, konkrétní projevy lásky k bližnímu (srov. např. 7H 4,4nn.). Právě k vyloučení nesprávného chápání samoty a jako projev vnitřní otevřenosti a lásky k bližnímu zavádí světice ve své řádové reformě jak společnou dobu na mentální modlitbu, tak i společné místo: sestry mají být v chóru pospolu, neboť jde o komunitní úkon (srov. St 12).

ČASTÉ PŘEBÝVÁNÍ

Jakkoli je modlitba jako *vztah* záležitostí postoje celého života (modlitba života), nelze si ji představit bez konkrétních okamžiků setkávání. Neboť nelze žít v přátelství, pokud se přátelé často nescházejí. Terezie mluví o *estando muchas veces tratando*, tj. doslova „stýkaje se mnohokrát“. Opět se tu objevuje slovo *tratar*, tentokrát ovšem ve tvaru gerundia *tratando*; vyjadřuje se jím konkrétnost setkání. Ta mají být častá (*muchas veces* – „mnohokrát“), aby se vztah mohl stát intenzivním. S modlitbou proto nutně souvisí opakování, vytrvalost, pravidelnost, věrnost.

Aby se celý náš život stal modlitbou, aby bylo modlitbou to, že dýchám, chodím, píšu, a tak dále, je nutné, aby naše modlitba byla častá, abychom se mnohokrát stýkali s Bohem ve chvílích vyhrazených pouze modlitbě. Je třeba, abychom se v modlitbě konkrétně cvičili.

SDÍLEJÍCÍ SE BŮH

V Tereziině definici modlitby nacházíme velmi důležitou pravdu: je to *živý* Bůh, který se nám dává. Výpovědi zásadního charakteru, ne-li přímo teologickým východiskem, je pro nás proto tereziánské *quien sabemos nos ama* – „od něhož víme, že nás miluje“.⁴² Tím Terezie znovu zdůrazňuje, že Bůh je náš přítel (srov. *amar* – „milovat“ a *amigo* – „přítel“). On nás miluje a touží, abychom žili ve velmi důvěrném vztahu s Ním. Zároveň však světice vyjadřuje, že jde o Boží iniciativu lásky. Naše modlitba má vždy charakter odpovědi, jak je to zřejmé z celé biblické tradice. „V tom je láska: ne že my jsme si zamilovali Boha, ale že on si zamiloval nás a poslal svého Syna jako oběť smíření za naše hříchy“ (1 Jan 4,10) a „my milujeme, protože Bůh napřed miloval nás“ (tamtéž,19).

V modlitbě si musíme prožít, že jsme milováni. Jinak to bude jen intelektuální znalost, která nám ale nedá sílu, nestimuluje nás. Můžeme *o Bohu* vědět, že nás miluje, a přesto se to našeho konkrétního života nebude dotýkat. Když se však něco dozvídáme *od Boha*, znamená to, že je nám to dáváno i nějakým způsobem zakoušet. A to v nás rodí

⁴² Nikoli „o němž víme, že nás miluje“, jak se s tím často v různých překladech setkáváme. Nejde tu totiž o *teoretickou* znalost (byť by šlo o poznatek víry, který se opírá o duchovní zkušenost jiných lidí), nýbrž o vlastní, osobní, nezadatelnou zkušenost. Viz dále pokračování komentáře.

odpověď a činí nás schopnými mít s Bohem vztah přátelství. Iniciativu má tedy v modlitbě vždy Bůh. My na ni odpovídáme. Proto také máme v modlitbě především naslouchat a teprve pak mluvit; potřebujeme od Boha nejprve slyšet, že nás miluje, abychom byli schopni se Mu otevřít a sdílet se s Ním.

Mentální modlitba je tedy pro Terezii vztahem lásky k Příteli, který si nás zamiloval jako první a podává nám o své lásce důkaz. Toto přátelství se rozvíjí častými setkáními. V dostatečném prostoru k vzájemnému naslouchání se upevňuje a prohlubuje a dává sílu ke konání dobra.

Definice, jak již bylo uvedeno, se objevuje spontánně uprostřed autobiografické zprávy. Pak Terezie přeruší sled svých myšlenek, přechází od obecné a neosobní mluvy k přímému dialogu se čtenářem, a nakonec pokračuje modlitbou k Bohu a ukazuje tak praktické předvedení definice, kterou právě napsala.⁴³

Terezie charakterizuje mentální modlitbu jako vztah, setkání, ve kterém člověk rozmlouvá s Bohem. Obsah setkání, předmět této konverzace je zatlačen do pozadí, stejně jako důvody pro konání modlitby (otázky typu: Modlíme se, abychom získali ctnosti? atd.). Modlitbu představuje jako něco dobrého samo o sobě, co má své vlastní oprávnění. Vždy o ní mluví jako o *dobru*: „A co se týká těch, kteří ještě nezačali, pro lásku Boží je zapřísahám, aby se neokrádali o takové dobro“ (Ž 8,5). Podstata modlitby spočívá v prohlubování přátelství mezi dvěma osobami, kterým se podařilo navázat vztah. Protože partnerem je Bůh, vztah s Ním nás mění; to už je ovšem jiná otázka.

A tak zde nemůže dojít k nepochopení významu modlitby: úhelným kamenem je láska, která upřednostňuje toho druhého. Tereziino pozvání k častému důvěrnému setkávání s Bohem se netýká ani tak mluvení nebo přemýšlení; vztahuje se k chování v modlitbě, ne k obsahu. A to byl postoj, který zdůrazňovala vždy, když se dostala k srdci modlitby: „Není podstatné mnoho přemýšlet, nýbrž mnoho milovat, a proto máte dávat přednost těm věcem, které více podněcují k lásce“ (4H 1,7). „Jedná se přece o cvičení, které nevyžaduje tělesné síly, nýbrž jen lásku a návyk. (...) Modlitba je úkonem lásky“ (Ž 7,12). A trochu konkrétněji píše svým sestrám: „Jednejte s Ním jako s otcem, jako s bratrem, jako s učitelem, jako s ženichem: jednou z toho, podruhé z jiného hlediska a On vás naučí, jak Mu vyhovět“ (CV 28,3).

Terezie také velmi konkrétně hovoří o „snášení“ přátelství. Snášet sebe, jací jsme; snášet naši neschopnost více přispět k přátelství; snášet to, že jsme blízko Přitele, který je

⁴³ Srov. Thomas ALVAREZ, *Living With God. St Teresa's Concept of Prayer*, Dublin/Greater Manchester: Carmelite Centre of Spirituality/Koinonia, 1980 (dále jen: *Living With God...*), s. 21.

bez chyby, a my plní chyb, smyslnosti a nevděčnosti a On nás musí trpět: „Uvážíte-li ovšem, jak je vám prospěšné mít Ho za přítele a jak vás miluje, *snesete i ono trýznivé vědomí*, že máte být dlouho s někým, před nímž pocítujete, že je tak nebetyčně jiný“ (Ž 8,5). „Chtěla bych se celá strávit v lásce k Tobě. Ach, jak to *snášíš*, když Ti někdo dovolí stát mu nablízku!“ (Ž 8,6). To odráží Tereziinu vlastní zkušenost a předchozí duchovní boj setrvat v modlitbě, i když nedokážeme Bohu odpovědět stejnou láskou. Snášet takové vědomí je těžké. I to s sebou nese modlitba. Přátelství vyžaduje být plně přítomen, plně otevřen druhé osobě, i s břemeny. Proto byla Terezie v Boží přítomnosti často zahanbená.⁴⁴

1.3 Láskyplný a niterný pohled Krista na nás a nás na Krista

Pokud se chceme modlit, potřebujeme vnímat mentální modlitbu podle Terezie jako velmi intimní přátelské stýkání se s Bohem, které se děje v Ježíši Kristu. Je to schůzka s Přítelem, který nás miluje, chce s námi jednoduše být, povídat si s námi, s námi se smát, ale také plakat, je-li to potřeba. Je důležité si osvojit a zvnitřnit tento pohled na modlitbu. Stane se pro nás vodítkem, jak modlitbu prožívat.

Terezie říká, v čem spočíval její způsob modlitby: „Snažila jsem si představit Ježíše Krista ve svém nitru“ (Ž 9,3) a to také radila i svým mniškám. Nešlo o obrazotvornou připomínku nebo o vytvoření vizuálního obrazu Krista, ale o jeho zpřítomnění si v sobě, uvědomění si, že je zde. České „představit si“ zde totiž odpovídá španělskému *re-presentar* (znovu-učinit přítomným, ve smyslu „před-stavit si“ = „postavit si před sebe“). Jde o *úkon temné víry*, nikoli světla rozumu či představivé obrazotvornosti. Je cvičením se ve víře a lásce, ožívováním víry, která vnímá Kristovu přítomnost, aniž by ji viděla. A i to bylo pro Terezii těžké. Píše: „Bůh mi nedal nadání k přemítání rozumem ani abych využila obrazotvornosti, neboť tu mám tak tupou, že i to, abych jen pomyslela na Pánovo lidství a představila si je v sobě, jak se mu snažím přiblížit, jsem nikdy úplně nedokázala“ (Ž 4,7). Terezie se o to pouze „snažila“ (*procuraba*): vkládala úsilí vůle, avšak ne vždy úspěšně, dokonce nikdy zcela úspěšně! Přesto to stačí, aby mohla říci, že se modlila.

Prvním krokem tedy pro nás musí být snaha uvědomovat si Kristovu přítomnost. A Terezie dále zdůrazňuje: ve svém nitru. Pozvání k niternosti si Terezie osvojila četbou *Vyznání* svatého Augustina a stalo se pro ni zásadním poté, kdy jí Bůh dal v mystické modlitbě poznat, že Kristus, Bůh je skutečně přítomen v jejím vlastním nitru: „Když jsem jednou byla se všemi na hodinkách [= liturgii hodin], náhle se má duše usebrala a zdálo se

⁴⁴ Srov. Thomas ALVAREZ, *Living With God...*, s. 23.

mi, že je celá jako jasné zrcadlo, bez toho, že by měla zadní část nebo boky nebo horní či dolní okraj, které by nebyly celé jasné a ve středu se mi představil Kristus, náš Pán, jak jej obvykle vidím. Zdálo se mi, že ho ve všech částech své duše vidím jasně jako v zrcadle, a také toto zrcadlo – já neumím vyjádřit, jak – se celé vtesávalo do téhož Pána prostřednictvím velmi láskyplného sdílení, jež bych neuměla vyjádřit. (...) Toto vidění se mi zdá velmi prospěšné pro osoby oddané usebrání [*personas de recogimiento*], aby se naučily nahlížet Pána v nejhlubším nitru své duše, což je nahlížení, které víc vábí a je mnohem plodnější než (když si Pána představujeme) mimo sebe, jak jsem to vícekrát řekla a jak je to napsáno v některých knihách o modlitbě, kde se má hledat Boha. Zvláště to říká slavný svatý Augustin, který ho nenalezl ani na náměstích ani v radovánkách ani nikde jinde, kde ho hledal, nýbrž uvnitř v sobě. A toto, což je velmi zjevné, je mnohem lepší; a není třeba jít do nebe ani dále než k sobě samým, protože by to znamenalo unavovat ducha a rozptylovat duši a ne s takovými plody“ (Ž 40,5.6)*.

Abychom mohli přebývat s Kristem ve vlastním nitru, musíme ovšem do sebe nejprve vstoupit. A to se děje (aktivním) usebráním. Neboť jím usebíráme všechny mohutnosti a uzavíráme se „do malého nebe své duše, kde přebývá Ten, jenž ji stvořil a který také stvořil celý svět, a navyknou si odvracet pohled a vyhýbat se všemu, co rozptyluje jejich smysly, jdou dobrou cestou a míří přímo k pramenité vodě. Tudy se urazí velký kus cesty za krátkou dobu“ (CV 28,5).

Abychom se lépe usebrali, jsou velkými pomocníky ovšem i dobré knihy, příroda a obrazy znázorňující Krista. Mezi knihami zvláště vynikají evangelia: „Vždy jsem měla náklonnost ke slovům evangelií, která mě víc usebrala než velmi hutné knihy“ (C 21,4)*. Víme, že díky těmto prostředkům, které pro ni byly nepostradatelné celých osmnáct let, v nichž prožívala krizi modlitby, Terezie odrazila mnoho rozptylujících myšlenek.

Usebrání není zaměřeno k tomu, aby zachytilo nějaký předmět, který by mělo vlastnit, ale je zaměřeno k tomu, aby vyprázdnilo vlastní nitro, rozbilo všechny ty pokřivené formy vztahů, jimiž jsou duch vlastnění a panování, k očištění srdce do té míry, že pak odráží přítomnost Toho, kdo člověka obývá.

Naše snaha po usebrání nám učiní vstup do vlastního nitra vbrzku snadným: „Užívá-li se (usebrání) po několik dní [*algunos días!*] a my si činíme toto násilí, jasně se uvidí zisk; a (smysly) se podřídí – jakmile se začneme modlit – jako když včely přilétají k úlu a vstupují dovnitř, aby v něm vyráběly med, a to bez naší námahy“ (CV 28,7)*. Samotné usebrání však není samoučelné. Pro křesťanskou modlitbu je typické, že nespočívá v metodě. Metoda je vždy pomůckou, i když velmi důležitou, ale nikdy není podstatou modlitby. Usebrání je pouze prostředkem k tomu, abychom vstoupili do svého

nitra a tam se mohli setkat s Kristem: „Neboť když je tam pohroužena sama se sebou, může myslet na utrpení a představit si tam Syna; a obětovat ho Otcí a neunavovat svůj rozum tím, že by ho šla hledat na horu Kalvárii, do zahrady a ke sloupu“ (CV 28,4)*. Člověk tedy již při samotném usebírání musí mít kristocentrický záměr: touhu setkat se s Kristem (a ne pouze si odpočinout, zklidnit se či naopak prožít něco mimořádného).

Středem tereziánské mentální modlitby je zpřítomnění si Krista ve vlastním nitru a na základě toho skutečné setkání s Ním.

Jak se modlitba rozvíjí, různorodost věcí, které vyžadují pozornost, ustupuje stále většímu soustředění na samotnou osobu partnera. Tak se meditace otevírá kontemplaci. Terezie radí už začátečníkům: „Jsme-li tak blízko Pánu, je zapotřebí, aby rozum uměl i zmlknout, a my si představujeme, nakolik jen dokážeme, že Pán na nás hledí. A tak zůstaňme s Ním“ (Ž 13,22). Anebo můžeme v jediném pohledu obsáhnout obě osoby, Pána i sebe: „uvědomte si, kdo je Ten, s nímž hovoříte, a kdo jste vy“ (CV 22,1).

To, co Terezie na začátku předkládá, je meditace, která je samozřejmě i diskursivní, přemítavá, ale především je afektivní a zaměřená na konkrétní osobu. A je to meditace, která je meditací pohledu. Jde o láskyplnou pozornost, která nespočívá v činnosti rozumu, úsilí mysli, nýbrž bezprostředností pohledu, poněvadž rozhovor se živí jak slovem, tak pohledem. A někdy dokonce více pohledem, než mluvením. Pohled je jakousi cestou ke skryté hlubině. Když hledím na toho, kdo hledí na mne, nedíváme se jednoduše jeden druhému na oči, ale díváme se do očí v hledání toho, co je za oblastí viditelnosti. To, co Terezie nabízí, je nejprve náš aktivní pohled (díváme se na Krista) a pak přichází druhá zkušenost, kdy cítíme, vnímáme, že se Kristus dívá na nás. A to je moment mystický. Když v tomto láskyplném styku už ten, kdo se modlí, není tím, kdo se dívá, nýbrž tím, kdo se nechává proniknout Kristovým pohledem, pak se uskutečňuje kontemplativní moment modlitby, pasivní usebrání, které zjednodušuje množství úkonů běžného poznání a vede k zaměření na podstatné. „Nejlepší způsob, jak si je uchovat, je pochopit, že tu nemůžeme nic odejmout ani přidat, že jsme zcela nehodní mít ji a že ji musíme přijímat s vděčností. A to ne záplavou slov, nýbrž prostě pozvednout oči jako celník.“ (CV 31,6)

Existuje teologický rozdíl mezi tím, co je přirozené a co je nadpřirozené. Přirozené je to, co patří člověku, co je dosažitelné jeho úsilím. Nadpřirozené je to, co je Boží, co je jenom od Boha. Ale člověk sám nemůže rozhodnout, co je přirozené a co je nadpřirozené, to nenáleží jemu. Je to určitá objektivita milosti, kterou je třeba přijmout. To, co ani svým úsilím, ani svou snahou nelze získat, i kdybychom se kdovíjak o to snažili, třebaže se můžeme k tomu disponovat. Autenticita nadpřirozených milostí se dá měřit jejich účinkem, jejich ovocem, výsledkem. Ověření autenticity těchto milostí se ale nedá udělat okamžitě,

účinek přichází postupně a je z něj dlouhodobě poznat, jestli tyto milosti vedou k většímu připodobnění se Kristu, k větší lásce k druhým apod. Tyto nadpřirozené milosti směřují člověka ke Kristu, k čím dál větší jednotě s Kristem, kdy člověk jedná a odpouští jako Kristus, kdy miluje druhé lidi jako Kristus apod.

Modlitbu a mystickou modlitbu zvlášť lze „zkoumat“ jen na konkrétních lidech. Tyto zvláštní milosti jsou určeny vždy jedné konkrétní osobě s účelem, který je v rámci Božího plánu, a jsou pro každou osobu jedinečné.

Nesmí se nikdy zapomínat, že všechny tyto milosti se dějí v rámci našeho lidství, projevují se v rámci naší lidské přirozenosti díky tajemství vtělení Krista.⁴⁵

Je třeba rozlišit dva odlišné momenty – aktivní usebrání (tj. všechno to, co může člověk dělat ze své strany) a pasivní usebrání (to můžeme pouze přijmout od Boha).

Aktivní usebrání nespočívá v technikách usebrání, ale spíše v tom, aby se utišilo, uklidnilo naše srdce. Jde o to zbavit se veškerého našeho vlastnického ducha, kterého můžeme mít. Aktivní usebrání spočívá v tom odblokovat člověka, umožnit mu, aby se mohl setkat s Bohem. Nejde tedy o to vytvářet si představy a podobně (to bychom aktivní usebrání špatně chápali).

To, co je typické pro tereziánskou modlitbu a pro její aktivní usebrání, je zakoušet onu zdarmadanost Boží, čili dívat se na Toho, který se na nás dívá. Nejde o to svým vlastním úsilím něco vyprovokovat, něco vybudovat. Slovo „aktivní“ tady znamená umožnit, aby se projevila zdarmadanost Boží.

„Mluvit, ale především se dívat! Je dobré, když bude ubývat slov. ... Co má člověk tehdy dělat, ne-li žít v přítomnosti prostřednictvím prostého pohledu?“⁴⁶ Tento pohled musí být oživován vírou.

Ježíš nás učí svým životem i slovem, abychom se modlili v samotě. Je to důležité pro setkání s Otcem, pro usebrání. A Kristus učí této důvěrné modlitbě každého jednotlivě. Tak to platí i o modlitbě Otče náš. On sám ji naučil učedníky a nadále učí každého svého učedníka. „Modlíme-li se srdcem, On odpovídá. (...) Mistr není tak vzdálen od učedníka, aby musel zvyšovat hlas. Naopak, je velmi blízko“ (CV 24,5). Proto i my Mu musíme být velmi blízko. Těm, pro které je usebrání těžké, Terezie radí, že právě toto jí pomáhalo: „Často jsem s tím zápasila a tak vím, že nejlepší lék proti roztržitostem je usilovně myslet na toho, k němuž se obracím.“ (CV 24,6) Pro někoho může být usebrání těžké kvůli momentálním indispozicím, Terezie uvádí melancholii či bolest hlavy nebo zuřivé bouře.

⁴⁵ Stéphane-Marie MORGAIN, *nepublikované přednášky z jedenáctého Dne spirituality v Praze*.

⁴⁶ STINISSEN, Guido, *Růst v modlitbě. Putování ve stopách Terezie z Avily*, Kostelní Vydří: KN, 2006, s. 53.

Takový člověk se nemá znepokojoval, ale modlit se, jak nejlépe umí (a nevyčerpávat se úsilím myšlenky sesoustředit). Nebo má od modlitby vstát k nějaké dobré práci.

Je samozřejmé, když si člověk povídá, že s tím má vždy spojené i představy, které se spontánně, automaticky vybavují. Představivost tedy v jistém smyslu do modlitby patří, ale je důležité, abychom žili z vědomí, že nejde o to, že si něco/ někoho (ne)představujeme, ale že je zde skutečná reálná přítomnost Krista. Můžeme či nemusíme (nebo toho nejsme schopni) si Ho představit, podstatné však je, že je skutečně tady. Neděje se nic špatného, když nám představivost při modlitbě pracuje, ale středem naší modlitby musí být vědomí reálné přítomnosti. Jen díky tomu, že Kristus je reálně přítomen, nám může dát v modlitbě pochopit a prožít věci, které překračují všechny naše možnosti a schopnosti (i samu naši představivost).

Terezie to velmi hezky říká v textu, když popisuje „Marii“ u Kristových nohou a svou snahu se s ní ztotožnit. Je to její způsob, jak namáhá víru. Snaží si zpřítomnit danou scénu, přímo do ní vstoupit, vtělit se do ní. Chce ji sama na sobě v tuto chvíli nějakým způsobem prožít. Terezie vychází z evangelijního úryvku, když žena hříšnice vchází do domu farizeje Šimona a usiluje to na sobě (a v sobě) doslova reprodukovat. Dělá to s veškerou svou ženskou psychologií, ale velmi autentickou.

1.2 Probírání života (přinášení svého života před Krista a Kristova života před sebe)

Pro Terezii nebylo modlitby bez *pravdy*. Nahlížela na pravdu jako na nezbytnou podmínku každého počátku modlitby a jako na nutnou součást obsahu modlitby. Od malička následovala cestu pravdy, a kdyby ji měla od ní modlitba odvést, raději by jí zanechala: „Dávám přednost, aby byla duše bez modlitby, než aby nekráčela v pravdě (...) poznat pravdy Písma svatého, podle něhož ať se koná to, co se má dělat. Chraň nás Bůh před prostoduchými zbožnostmi!“ (Ž 13,16). Tato rada shrnuje bohatství její zkušenosti a jejího přesvědčení. To největší vidí v pravdě života. „Pochopila jsem, co to je pro duši kráčet v pravdě v přítomnosti samotné Pravdy“ (Ž 40,3). Boží pravdu nacházíme v pokladu víry a v Písmu svatém, a proto je využívala, aby se Bohu přiblížila a rozmlouvala s Ním. Kdykoli říkala svým sestrám o základních požadavcích života modlitby, ať už osobní nebo společné, trvala na potřebě mít oporu v někom vzdělaném v teologii; v učení Písma a církve svaté.

Obsah modlitby se u Terezie týkal dvou základních pravd: pravdy o každém z partnerů přátelství. U lidského partnera to znamená nejen sebepoznání, ale vše, co

ovlivňuje jeho spásu; u Boha pak nejen Jeho přítomnost v Kristu, v církvi, v jeho slově, v dějinách, ale všechno, co se Ho týká. Když se podíváme na rozmanitost modliteb, kterými tak přirozeně prokládala řádky při psaní svých děl, vidíme, že jejich obsahem se stával jakýkoli předmět, ať už božský nebo lidský, důležitý nebo obyčejný, bída či sláva, lidé nebo věci. Ale to všechno samo o sobě je jen „surovinou“, která získá formu a význam pouze tehdy, stane-li se součástí Boha nebo Terezie: ať už Kristovy pašije nebo Tereziiny hříchy, jeho věčnost nebo její touhy.⁴⁷

Vědomí, kdo je ona, si Terezie osvojila v modlitbě. Není tím, co si o sobě myslí sama nebo na ní vidí ostatní, ale jen tím, čím je v očích Božích. Jak její vlastní osoba, tak její život. To je její pravda. V modlitbě nachází, že je přibýtkem Božím, jak důstojná je její duše, jaké schopnosti má její duch, odhaluje celý vnitřní svět. Přesto mají v modlitbě ještě větší význam její břemena, těžkosti, krize. Z praktického hlediska jsou nejdůležitější i pro nás.

Terezie nám přibližuje také to, čím by měla být vnitřní modlitba vyplněna. V první řadě meditací: prožíváním událostí Kristova pozemského života a pronikáním do jednotlivých tajemství víry, ale rovněž konáním rozlišování ve vlastním životě.

Když však medituje nad událostmi z Ježíšova pozemského života, Terezie nikdy není pasivním divákem. Aktivně se dané scény účastní. Tato scéna se pro Terezii děje teď a ona je v ní jako její součást. Proto tak často medituje nad perikopami, kde vystupují ženy, neboť je to právě tam, kde je pro ni nejsnazší se s danou scénou ztotožnit. Ztotožňuje se totiž s konkrétní ženou, která rozmlouvá nebo se setkává s Kristem. Tak i my bychom se měli při modlitbě snažit aktivně prožívat, co prožili apoštolové a ti, kteří byli Kristu po jeho tři roky veřejného působení nablízku. Je to způsob, kterým máme možnost prožít tutéž skutečnost a získat tutéž zkušenost.

Terezie si vybírala zvláště takové scény z evangelií, které v ní probouzely větší lásku: „Pokrok duše nespočívá v mnohém přemýšlení, nýbrž v mnohém milování“ (Z 5,2)*. Avšak tato láska podle ní „nespočívá v mnohém okoušení, nýbrž ve větším rozhodnutí toužit Boha ve všem uspokojit“ (4H 1,7)*. Dále si vybírala to, co bylo v danou chvíli realističtější (např. večer před spaním si zpřítomňovala Krista v Getsemanech, protože to bylo také večer), a dávala přednost situacím, kde byl Kristus sám. Nesnažila se příliš fantazírovat (nepředstavovala si detaily apod.), šlo jí o vlastní hloubku reality: Je zde Kristus, jsem tu já, jsem před Ním v dané pozici. Snažila se rozněcovat *činnou lásku* ke Kristu – i tím, že domýšlela věci v praktickém smyslu: „Už po třicet let jsem na Květnou neděli přistupovala ke svatému přijímání, jak jsem jen mohla, a snažila jsem se

⁴⁷ Srov. Thomas ALVAREZ, *Living With God...*, s. 24.

připravit svou duši, aby mohla Pánu poskytnout pohostinství; zdálo se mi, že se Židé k němu zachovali velmi špatně, když ho po přijetí s takovou slávou nechali jít tak daleko, aby se najedl“ (R 26).⁴⁸

Kdo se modlí s trvalou pravidelností, kdo se snaží o usebrání, s nímž vstupuje do svého nitra, aby se tam setkával s přítomným Kristem, aby tam meditoval o událostech jeho pozemského života, o tajemstvích víry a hledal odpovědi na vlastní existenciální otázky a vytrvale půjde vpřed, aniž by se nechal odradit těžkostmi, pak třeba i jej (jako Terezii) uvede Pán do mystické, kontemplativní modlitby.

---

⁴⁸ V Mt 21,17 totiž můžeme číst, že po svém vítězném vjezdu do Jeruzaléma musel Ježíš přenocovat v Betanii, zřejmě v domě Marty a Marie, což je asi tři kilometry od Jeruzaléma.

2. NEZBYTNÉ PODMÍNKY PRO ŽIVOT VNITŘNÍ MODLITBY

Třebaže je téma modlitby přítomno ve všech tereziánských spisech, Terezie má jednu knihu, kterou vysloveně určila jako příručku, učebnici vnitřní modlitby, a tou je Cesta dokonalosti. Terezie si zde klade za cíl představit svým sestřám kontemplativní ideál, který je ve službách církve. Církve, která je zpochybňovaná, rozdělovaná, pronásledovaná zvenčí i ohrožovaná zevnitř, církve, která má potřebu i ženského prvku. A Terezie předkládá pedagogii vnitřní modlitby, která je přísně evangelijní.

Dílo, které je celé zaměřeno k vyučování mentální modlitbě, sama Terezie nazvala Cesta dokonalosti. Žije v době, kdy byla k tomuto druhu modlitby mezi teology velká nedůvěra. I proto dává knize název Cesta dokonalosti. Terezie tím říká: toto je cesta, která je dokonalá.⁴⁹ Jde o dokonalou cestu, dokonalý prostředek, který nás posvěcuje; je to cesta dobrá pro každého.

Dílo Terezie sepisovala na žádost a prosby svých spolusester, které již věděly, že napsala Knihu života, ale neměly k ní přístup. Terezie jim vyhověla a psala s velkou láskou k sestřám a s touhou, aby stále věrněji sloužily Bohu a aby to přispělo církvi. Tak vznikla Cesta dokonalosti – nejpřístupnější z Tereziiných děl, neboť je to kniha nemystická a pedagogicky velmi dobře propracovaná, zároveň je to však kniha nesnadná na čtení, protože je apologetická a polemická⁵⁰ a je určena Tereziiným spolusestrám, zvláště pak sestřám avilského kláštera sv. Josefa, prvního, který Terezie založila.

Terezie knihu napsala na základě své zkušenosti, jak také dosvědčuje P. Bañez, Tereziin zpovědník, který knihu četl a revidoval. „Nebudu mluvit o ničem, co jsem sama dobře nepoznala, ať už z vlastní zkušenosti, anebo že jsem to pozorovala na jiných.“ (CV Předmluva, 3). Na psaní však neměla moc času, hledala spíše jednotlivé chvílky, v nichž ale neměla dostatek prostoru se do tématu ponořit, zároveň jí neumožňovaly projít si, co už napsala. „Už je to hezká řada dní, co jsem psala předešlé řádky, a nemohla jsem se k tomu vrátit, takže nevím, co jsem říkala, jestliže si to nepročtu. Abych neztrácela čas, budu pokračovat, aniž bych se trápila, zda to jde po pořádku.“ (CV 19,1)

⁴⁹ Český překlad P. Josefa Kolářka uvádí nesprávně Cesta k dokonalosti a tím bohužel, zavádějícím způsobem tento název posouvá.

⁵⁰ Apologie je obranou určité teze, polemika naopak kritizuje či vyvrací názor rozšířený někým jiným. Když Terezie přizpůsobuje psaní textu tomu, aby určité věci obhájila či vyvrátila, je nutné je znát, abychom textu správně porozuměli. Proto viz I. kapitolu této práce.

Zachovaly se nám dvě rukopisné redakce a tři kopie, které Terezie viděla a možná i opravovala. Nejstarší je rukopis z Escorialu (CE); je bez rozdělení, pouze se značkami, kde chtěla mít novou kapitolu. Na konci rukopisu napsala názvy jednotlivých kapitol, celkem jich bylo třiasedmdesát. Dílo je psané s rodinnou důvěrností a bez větší estetické snahy. Druhý rukopis je z Valladolidu (CV); je jednoznačně pozdější, graficky mnohem dokonalejší a text je tu upravovaný. Má dva a čtyřicet kapitol. Terezie ho napsala zřejmě hned z několika důvodů: Zakládala další kláštery, které si také přály mít její dílo k dispozici, a navíc věděla, že o knihu mají zájem i jiné osoby. Proto je tato druhá redakce univerzálnější, méně důvěrná a méně spontánní; také od oslovení „sestry“ přechází k „dcerám“ a od druhé osoby množného čísla k první. Dále sem chtěla Terezie zapracovat poznámky, které cenzor prvního rukopisu, otec García de Toledo, udělal na okraji některých pasáží. V druhém rukopisu tak některé věci přidává, některé naopak vynechává, mnoho z nich přerozděluje a opravuje nepřesnosti.

Terezie ve svých dílech vždy vědomě zdůrazňovala, že se podřizuje teologům – byla v tom jednak oproštěnost (nelpěla na napsané knize, přestože jí dala práci), jednak věrnost církvi a jejímu učitelskému úřadu (která chyběla právě těm heretickým proudům, které si zakládaly pouze na své zkušenosti s Bohem, na svých „osvíceních“ a díky nim se cítily nad církví). Tak v Cestě dokonalosti hned v Předmluvě píše: „Nezhostím-li se dobře svého úkolu, pak ať jej P. Presentát, který má ten spis přehlédnout první, opraví nebo spálí. A tak nic neztratím, když jsem vyhověla těmto Božím služebnicím; jen uvidí, co dokážu, když mi jeho Velebnost nepomáhá.“ (CV Předmluva,1) Obdobně uvádí na vícero místech všech svých spisů: „V obtížnějších otázkách, i když mám dojem, že je chápu a že říkám pravdu, užívám vždycky tento výraz: „Zdá se mi“. Tím chci dát najevo, že jsem ochotna se podřídít těm, kdo o tom vědí víc, jestliže se mýlím.“ (5H 1,7)

Terezie píše se silným osobním důrazem. Celá se ztotožňuje s popisovaným obsahem, plně vstupuje do toho, o čem píše; proto jsou její díla velmi živá. Je v nich však přítomná i tím, že píše o sobě. Často používá formu „dopisního dialogu“, kdy se přímo obrací na konkrétní skupinu adresátů a stále s ní navazuje bezprostřední kontakt. Proto mají její díla důvěrný tón a vtahují čtenáře do vlastního obsahu spisu natolik, že se cítí osobně zainteresováni. Terezie navíc píše způsobem, kterým chce čtenáře pro danou věc získat, a proto do svých děl vkládá všechno, co je v ní, aby jej zapálila. Je v tom jak přirozený, tak nadpřirozený dar.

Jedním z partnerů, na kterého se Terezie obrací a k němuž živě hovoří, je i Bůh. Tak se čtenář setkává nejen s Terezií, ale i přímo s Bohem. Její díla mají tedy teologální rys. Bůh je tu přítomen nejen materiálně (tedy obsahově ve smyslu, že o Něm Terezie

píše), ale i osobně (že totiž často mluví přímo s Ním). Vytváří se tak jakýsi trojúhelník Terezie-čtenář-Bůh a všichni ti tři jsou ve vzájemném kontaktu.

Cesta dokonalosti vznikla pravděpodobně v letech 1562-1567. Není však možné přesně datovat ani jednu z redakcí. Tři kopie druhé redakce (CV), které Terezie sama revidovala, se nacházejí v Salamance, Madridu a Toledu. Podle toledské kopie byla Cesta dokonalosti jako vůbec první Tereziino dílo vydána v roce 1583. Terezie o to sama požádala, avšak realizace záměru se nedožila.

Terezie na počátku klade důraz na pečlivé zachovávání pravidel a konstitucí. „Kéž se líbí Bohu, abychom zachovávaly, co naši svatí Otcové přikázali a zachovávali. Stali se svatými na této cestě: vydat se jinou, ať už z vlastního nápadu či na radu někoho jiného, to by znamenalo klamat se.“ (CV 4,4) Základ řehole je, „že se máme stále modlit“ (CV 4,2). Terezie zároveň říká: „modlitba a změkčilost – to nejde dohromady“ (CV 4,2)

Kniha je prakticky rozdělena na dvě základní části, na dvě poloviny. První polovina nemluví o modlitbě, ale o tom, kdo se modlí, o orantovi. Ve druhé části Terezie pokračuje samotnou modlitbou, jako by vybízela: nyní se modleme, vstupme do modlitby. Tato struktura díla vypovídá o Tereziině hluboké znalosti modlitby, neboť modlitba neexistuje jako jev, jenž by mohl být oddělený od člověka, který se modlí. Terezie sestřám v první polovině knihy zdůrazňuje, aby měly trpělivost, ale že se nejprve musí upevnit v některých ctnostech, jinak se nemohou modlit. Tajemství modlitby nespočívá ve vnějších prvcích, ale v integritě oranta. Proto tato integrita, důstojnost člověka je nezbytnou podmínkou, dispozicí k modlitbě. Tyto ctnosti jsou z jedné strany nezbytné dispozice ke cvičení v modlitbě, ale zároveň jsou plodem života a účinky samotné modlitby.

Terezie mluví o vzájemné lásce, oproštěnosti (svobodě od věcí, od všeho stvořeného) a opravdové pokoře. „Než vám budu mluvit o vnitřním životě, totiž o modlitbě, zmíním se o několika velmi potřebných věcech pro ty, které chtějí vyrazit na tuhle cestu: jsou to tak nutné věci, že s nimi mohou velmi pokročit v Boží službě, i když nejsou hluboce kontemplativní typy, zatímco bez nich to žádná nedokáže vykonat.“ (CV 4,3)

K těmto třem základním ctnostem nezbytným pro modlitbu Terezie přidává ještě čtvrtou: hovoří o „rozhodném rozhodnutí“, my bychom ji dnes možná spíše nazvali vytrvalostí. Skutečnost, že je modlitba darem, nás nezavazuje potřeby ji přijmout a osvojit si ji, neboť z vědomí nabízeného daru plyne povinnost střežit jej (tzn. modlit se), což vyžaduje z naší strany stálost, co se týká souhlasu, přijetí.

Ve druhé části knihy už Terezie mluví o modlitbě samotné a věnuje se ideálu modlitby usebrání. Vybírá si text modlitby Otče náš, což je text z evangelií (a právě

evangelijní texty si Terezie nejraději bere za podklad mentální modlitby) a zároveň je to text ústní modlitby (které nejvíce doporučují teologové její doby). A právě na základě modlitby Otče náš ukazuje podivuhodnou propojenost modlitby ústní a mentální a stanovuje některá pravidla „...týkající se počátku, průběhu a závěru modlitby...“ (CV 21,3).

Nyní se zaměříme na ony tři klíčové ctnosti jednotlivě.

2.1 Vzájemná láska

Skutečná modlitba v sobě spojuje lásku k Bohu i lásku k člověku, protože láska je vždy sjednocující (proto je od sebe nemůže rozdělovat). Láska k bližnímu je kritériem, podle kterého poznáme svoji lásku k Bohu. Láska k Bohu je kořenem, zdrojem, kde nacházíme sílu k lásce k bližnímu.

Terezie dbá, aby v každém klášteře panovala pravá sesterská láska: „... pak není nic tak obtížného, co by se nedalo snést, když se navzájem milujeme.“ (CV 4,5)

„...hřeší se buď přeháněním nebo nedbalostí“ (CV 4,5)

Vždy je potřeba dobře rozlišovat a vidět, proč to vzniká, zda je to problém celé komunity (např. je tam nedostatek lásky) nebo pouze jednotlivce; pokud se to týká jedné sestry, co jí chybí, proč tak jedná. Velmi záleží na jemném vedení představené.

Přehánění spočívá v nezdravé lásce, závislé, kdy chceme někoho pro sebe pro své uspokojení. Tak nám záleží na tom přehnaně dělat dobře lidem (a jim se zalíbit), až už mi ani nezáleží na tom, co se líbí Bohu. A často je s tím spojené to, že člověk „nestíhá“ takto projevovat všemožnou náklonnost všem (minimálně všem v domě – i když i kdyby to stíhal, může to být pro dům naopak zatěžující či odvádějící od podstatného), a proto se soustředí jen na „vybrané“ či „vybranou“ a žije tím, aby pro ni/ ně měl stále nějaký dáreček, různé tajnůstky (to může naopak komunitu rozdělovat), lichocením apod. a není-li ve stejné (této přehnané) míře náklonnost druhou stranou opětována, bolestně to pociťuje jako nedostatek pozornosti vůči sobě od druhých. Jedná se o sobeckou, sebestřednou „lásku“, která zotročuje a nevede k Bohu. „Vždyť, touží-li někdo po tom, aby byl milován, vždycky je to kvůli nějakému osobnímu zájmu či uspokojení.“ (CV 6,6) Pravá láska nehledá svůj prospěch (viz 1 Kor 13).

Netýká se to však jen sester v domě, ale i jiných osob, zvláště zpovědníků. Jestliže začne sestra pociťovat náklonnost v tom smyslu, že se mu chce líbit, chce si s ním důvěrně povídat, chce se cítit od něj zahrnovaná pozorností a náklonností (může to být i obráceně – sestra toto vycítí od zpovědníka), je to nezdravé a nevede to k Bohu a nejlepší je takového zpovědníka vyměnit. Může to být i takové „přítelíčkování“: kněz si chce povykládat, ale o

všem možném, ani ne tak o Bohu a co k němu vede, ale spíše co jej samého trápí, co je nového ve městě apod. Toto nemusí být jen od kněze, ale i od jiných „návštěv“.

Zároveň ale sestry musí dbát, aby rostly v pravé lásce, tzn. aby skutečně stále hledaly Boží tvář. Z toho vyplývá i pro nás pro všechny: chtít se především líbit Bohu a ne lidem. Usilovně hledat nejprve Boží království a jeho spravedlnost (ostatní bude přidáno). Být skutečně zakotven v Bohu a z Něj jako z pramene pak nechat vyvěrat lásku k bližním.

„Základem veškeré bratrské či sesterské lásky ovšem jistě zůstává sebedarování. Bůh se nemůže v plnosti sdílet, leč jen tomu, kdo se sám zcela dává.“⁵¹

Pokud je člověk vržen do zmatků a pokušení, ale zároveň mu takové přátelství skutečně prospívá, tzn. u zpovědníka např. je skutečně veden při všech jeho rozhovorech jen ku prospěchu duše a onen zpovědník je plný bázně Boží, pak Terezie radí neopouštět ho, klidně ho milovat – zároveň usilovně hledat Boží tvář a dát všemu čas. „Je třeba, aby se ďábel unavil a pak vám dá pokoj.“ (CE 4,13, pozn. 20).

V každém případě Terezie radí, aby člověk nejednal bez předchozí rady s někým vzdělaným, nejlépe s jiným vzdělaným zpovědníkem „...vyznat se mu a jednat podle jeho rady“ (CV 4,14) Velmi nabádá, aby sestry vždy měly možnost „otevřít svou duši i jiným zpovědníkům, kromě řádných“ (CV 5,2) a aby to byly osoby vzdělané. „Věda je velká věc, pomáhá vysvětlit všechno.“ (CV 5,2) Je to skutečně důležité, jinak se člověk může zamotat do různých omylů jen proto, že chybělo dostatečné vzdělání a znalost možností v té věci. „jistí duchovní vůdcové ze strachu, aby se nemýlili, odsuzují všechno jako ďábelské dílo“ (CE, str.39, pozn. 22, asi od P. Garcii de Toledo).

Terezie mistrně zdůrazňuje: „*Je mnoho Božích cest a nelze vyžadovat, aby je jeden zpovědník znal všechny.*“ (CV 5,5)

Sama Terezie měla velmi negativní zkušenosti s těmi, kteří se neorientovali v problému (a to dokonce i když byli vzdělaní): „Stalo se mi, že jsem se radila o věcech svědomí s jedním, který vystudoval celou teologii, a přesto mi hodně uškodil, když mi tvrdil, že jisté věci jsou nicotné. Nechtěl mě oklamat, ba ani neml důvod, aby to chtěl, jen o tom nic víc nevěděl.“ (CV 5,3) Terezie žádá, aby sestry vždy měly možnost volit si svobodně zpovědníka a moci se poradit kdykoli chtějí i s jinými zpovědníky či vzdělanými osobami. Vidí v tom veliké dobro a prospěch pro klášter.

Než být ve vleku někoho, kdo začíná jít mimo cestu (ať vědomě či nevědomě), je lépe slyšet několik názorů. Zvlášť u klauzurního společenství je důležité slyšet rozmanitost a celou šíři názorů!

⁵¹ *Vnitřní modlitba, Výběr textů z děl svaté Terezie od Ježíše*, Kostelní Vydří: KN, 2004, s. 36.

„Nikdy nedopusťme, sestry, aby se naše srdce dalo někým zotročit, ať je v něm pánem jen Ten, který je získal svou krví, neboť jinak se tak zapleteme, že se nedokážeme oprostít.“ (CV 4,8) Terezie upozorňuje, že tento problém mívají hlavně ženy. Tato nedobrá, „závislá“ přátelství „zabraňují řeholnicím žít jako opravdové a Bohu zasvěcené osoby“ (Rukopis z Escorialu, str. 33, pozn. 19). Něco jiného jsou velká přátelství, která se navzájem podněcují víc milovat Boha (tzn. mluví spolu o lásce k Bohu, podporují se v růstu ve ctnosti). Nicméně Terezie by chtěla, aby právě takové přátelství pojilo všechny sestry v domě, neboť jich není tolik (sama zakusila, jak nedobrá situace byla v avilském klášteře Vtělení pro velké množství sester). „Byla bych ráda, aby ve velkých klášterech bylo takových přátelství hodně, ale zde, kde nás není a nesmí být více než třináct,⁵² musí sestry milovat všechny stejně, být spřátelené se všemi a navzájem si pomáhat.“ (CV 4,7) Navíc je to důležité pro vzájemnou jednotu srdcí, pokoj, pro stmelování, pro jediné poslání a cíl, pro rodinnost (mají si být rodinou, kde je všem dobře). Jde skutečně o to navzájem se upřímně milovat. Nechat se strhnout k této opravdové lásce ke každé sestře. Hlavně nedopustit nesvár, potom ne velké důvěrnosti, které patří jen Ženichovi, a důležité je mít rád všechny a usilovat o to.

Terezie sama projevovala sestrám velmi něžnou náklonnost a všem, se kterými se setkávala, i svým zpovědníkům a jiným přátelům. Je třeba rozlišovat, zpytovat srdce, předkládat Bohu, hledat dobro.

V čem spočívá pravá duchovní láska: milovat nade vše Boha, potom ostatní milovat tak, že je to láska opravdová, ale bez ulpívání. „...když Bůh udělí duši jasně poznat..., co to znamená milovat Stvořitele nebo tvora, a to ne jen prostým rozumovým poznáním či vírou, nýbrž – a to je velký rozdíl – osobní zkušeností; když tato duše vidí a zakouší, co je Stvořitel a co je tvor..., pak tedy tato duše miluje mnohem dokonaleji, než kdyby nedospěla do tohoto stavu.“ (CV 6,3) Vlastně pak kohokoli/cokoli miluje v kontextu věčnosti, což je mnohem hlubší, zároveň svobodnější, pokornější a vděčnější. „Jejich oku se to opravdu líbí a chválí Stvořitele. Avšak ulpívat na nich, to tedy ne.“ (CV 6,4) Tzn. z těch osob/věcí se upřímně radují a odevzdávají je Bohu – v touze, aby měly ještě větší dobra (ony osoby) nebo ve vděčnosti nad tím, co všechno pochází z Jeho ruky. Zároveň ale na Boží vůli nechávají, co jim nyní víc prospěje (jestli ty lidi/věci vídat/mít či ne), což poznávají i z toho, jak na ně tyto lidé/věci působí, a zda v nich podporují modlitbu nebo to jinak prospívá jejich duši. Touha být blízko Bohu je však to, od čeho se vše odvíjí. „... ledaže se jedná o osby, jež mohou prospět jejich duši, ať už svou učeností nebo svými modlitbami. Každá jiná náklonnost je nudí, neboť chápou, že z toho nemají žádný prospěch, leda jen

⁵² Tento počet sama světice později zvýšila.

škodou. Nicméně nepřestávají být vděčny a odporoučet Pánu ty, kdo je milují; ponechávají na něm, aby je odměnil, neboť vidí, že všechna ta láska pochází od něho. ... A tím se cítí zproštěny každého závzaku, jako by se jich to netýkalo.“ (CV 6,5) Jako by se jich to netýkalo je obrat pro to, že na nich neulpívají v přirozených náklonnostech, jakkoli si jich váží. „Jestliže takové osoby milují nějakou osobu, hned touží, aby i ona milovala Pána a byla Jím milována ... jsou ochotny podniknout všechno k většímu dobru duší, jež milují: pro jejich sebemenší pokrok by tisíckrát obětovaly život. – Ach, vzácná lásko, jež tak věrně napodobuješ samého Knížete lásky, Ježíše, naše jediné dobro!“ (CV 6,9) Rozlišení mezi láskou pravou (duchovní) a láskou přízemní (přirozenou) je popsáno smyslu touhy po dobru pro druhého a touhy po poctách (být milován). Láska pravá nás pozdvihuje (viz Kristus), láska přízemní nás zaměstnává, ale plyne z ní jen málo dobra pro naši duši. Někdy nás do sebe tak zamotá, že to podstatné přehlédneme.

„A protože modlitba musí být základem tohoto domu, je nutno se všemožně snažit, abychom si oblíbily ty prostředky, jež jí víc prospívají.“ (CV 4,9) To platí nejen pro sestry karmelitky, ale pro každého člověka. Proto Terezie sestry nabádá zvláště k samotě a mlčení jako nejlepšímu předpokladu pro modlitbu.

Snažit se o to, co podporuje modlitbu může znamenat např. nemít hlavu plnou toho, co jsme si s kým povídaly apod. Kolikrát čas strávíme tak, že nám to neumožňuje modlitbu.

V přátelství s druhými je třeba se snažit, aby byla plodná, aby vedla k dobru, ušlechtilosti, pokoji, tzn. aby vedla k Bohu. Míru musí člověk hledat v naslouchání Bohu, rozlišování, i v poradě s jinými, pokud v tom má zmatek.

Terezie tím nenaráží na špatnou lásku. V obou případech myslí na lásku dovolenou, ale v jedné je ještě dost smyslovosti a druhá je dokonalá. „Její láska je tedy naprosto nezištná: nechce nic jiného a po ničem jiném netouží, než aby ta duše byla naplněna nebeskými dobry. – Toto je ryzí láska a ne ty ubohé pozemské náklonnosti.“ (CV 7,1) Takto můžeme někomu vroucně přát Dobro, a přesto nám ještě záleží na tom, abychom byli „milováni“. Je to proces růstu, cesta dlouhá (sama Terezie se právě v tomto hodně zamotávala – „přátelství“ v klášteře Vtělení, četné návštěvy a přirozené projevy náklonnosti. Terezie sama byla člověk, který ve velké míře měl přirozené dary, aby byl oblíben, aby projevoval mnoho pozornosti apod.). Důležité je také mít naději v Pána, který koná a mít cíl a trpělivost, odvahu a pokoru.

„Docela jiná je dokonalá láska. I zde se zakouší první hnutí přirozeného citu; avšak rozum ihned prověřuje, zda ona duše využívá zkoušek ke své dokonalosti, jak je snáší, a zda jich dokáže využít: prosí Pána, aby jí udělil trpělivost a aby jí dal získat mnoho

zásluh.“ (CV 7,3) Pohled na druhého člověka je v lásce „dokonalé“ hlubší, jestliže rozum prověřuje, jak na tom ona duše je ve své hloubce, tzn. při zápasech a bojích (třeba o přijetí urážek apod.), pak ne proto, aby vzápětí našly nedokonalost a odsoudily člověka, ale proto, že skrze hlubší poznání, pravdivější, může tomu člověku být blíž a i více mu pomáhat a podporovat ho v tom, co zdokonalí jeho duši. A to ve vytrvalosti a trpělivosti, aby doášly pro ně „...milost jít toutéž cestou, jako kdysi sv. Monika pro sv. Augustina, a spolu dojít k Pánu.“ (CV 7,4)

„Sestry, najdete-li někoho, kdo je naplněn takovou láskou, pak prosím Matku představenou, aby se všemožně starala umožnit vám jednat s ním. A to pak ho milujte, jak chcete. ... Namítnete mi, že to není nutné, že vám stačí mít Boha za přítele. Avšak já vám říkám, že výborným prostředkem, jak se těšit z Boha, je právě přátelství s jeho přáteli: vím z vlastní zkušenosti, že se z toho načerpá mnoho dobrého.“ (CE, pozn. 27).

Terezie píše, že není tak důležité, jestli se do lásky přimíchají přirozené náklonnosti (mohou být velkou podporou ve vztahu k druhým), ale nestavět na tom. Tzn. vůči jedné to tak cítím a pomůže mi to udělat určitý úkon lásky, vůči druhé to tak necítím, ale vzhledem ke zkušenosti, že toto byl projev lásky, učiním ho i vůči ní. Tak mi přirozenost pomůže v tom růst v lásce vůči všem. Na tom záleží.

„Může se někdy stát, že nějaká nicotnost je pro některou sestru větší trýzní, než nějaká dalkeo větší zkouška, neboť jsou osoby tak přecitlivělé, že je zneklidní každá malá obtíž. Nepřestávejte však mít s nimi soucit, máte-li opačnou povahu. ... V těchto věcech nesmíme nikdy soudit druhé podle sebe: místo abychom hleděly na ty případy, v nichž nám Pán dal sílu, uvažujme o těch, kdy jsme byly slabé.“ (CV 7,5) „Nesmí nikdy zapomínat na dobu, kdy i ony byly slabé, a uvědomit si, že to není jejich zásluha, nejsou-li takové nyní. Bez toho by ďábel mohl ochladit jejich lásku k bližnímu a přivést je k tomu, aby považovaly za dokonalost, co je vlastně chyba.“ (CV 7,6) „Ostatně, musí vždy bdít a modlit se: není totiž lepší prostředek, jak odhalit ďáblovu nástrahu a přimět ho, aby zjevně vystoupil, než je modlitba.“ (CV 7,6)

„Potřebuje-li některá sestra během rekreace rozptýlit a navrhne nějakou zábavu, chovejte se s veselostí, i když do toho nemáte chuť. Jedná-li se s rozvahou, všechno se mení v dokonalou lásku.“ (CV 7,7)

Jako projev sesterské lásky Terezie uvádí i to, všimne-li si na druhé některých chyb, má se nad ní sama rmoutit, dávat jí Bohu, nepřestat projevovat lásku právě tím, že tu chybu bude snášet, aniž by se pohoršovala a cvičit se v té ctnosti, která je opakem té chyby. Tak pro ni udělá mnohem víc, než kdyby jí tu chybu stále říkala či předhazovala nebo ji pro ni trestala. I dnes má vůči druhým mnohem větší smysl ukazovat „alternativy“,

než „moralizovat“. Krása příkladu, který se nepohoršuje nad druhými, má mnohem větší sílu táhnout. Může dát sílu, když druhý vidí, že někdo něco dělá s radostí. To mu pomůže při vytrvalosti příkladu dát odvahu zkustit to taky.

A to je pravá láska k sestře – toužit po jejím dobru (ne snášet tu chybu ze slabosti, ale z pevného ducha).

2.2 Oproštěnost od všeho stvořeného

Další nutnou ctností je oproštěnost. Terezie podobně jako svatý Jan od Kříže a všichni mystikové energicky prohlašuje ducha vlastnění/ vlastnického ducha za hlavní překážku setkání s Bohem. Když se člověk stává takto vlastnickým, všechno postupně redukuje na předmět vlastnictví – ať už jde o věci, osoby, náboženství, lásku, víru, i samotného Boha. Terezie předkládá jako ideál ducha chudoby.

Terezie se tu zaměřuje na nutnosti nelpět na tvorech, oproštěnosti:

„...neboť je snadnější o nich psát, než je konat.“ (CV 8,1)

Na začátku Terezie mluví o návštěvách příbuzných či přátel, s nimiž se chce sestra bavit pro „své potěšení“ a vede to jen k rozptýlení, které potom sestru zaměstnává a neumožňuje jí to se modlit apod. Jestliže šla do kláštera s přísnou klauzurou, aby se od všeho odloučila, pak něco není v pořádku.

Něco jiného je, jestliže je to navzájem podporuje v modlitbě či růstu ve ctnosti.

Přírovnání: kamarádka, která ráda povídá a povídá, nás stále navštěvuje. Pokud je to jen prázdné tlachání a k ničemu to nevede, pocítujeme takové návštěvy jako kříž. Pak nám „to neuškodí a i jejich příbuzným to prospěje.“ (CV 8,4) Pokud to nevnímáme jako kříž, ale uspokojuje nás to, lpíme na tom, pak Terezie říká, ať se takových návštěv zřekneme (dnes to může to být i televize; lpíme na ní, ztratíme s ní mnoho času, dává do nás spoustu obrazů či informací, které nás akorát odvádějí od usebranosti apod.).

Něco jiného je, jestliže nás navštěvuje kamarádka, která vede hluboký duchovní život! (Podobně s příbuznými, s televizí a vším podobným.)

Terezie má velkou zkušenost s lidským tlacháním, zvláště z kláštera Vtělení. Proto tolik na to upozorňuje! Ví, jaké škody to v ní páchalo. Navíc to bere pokoj a vyrovnanost.

Je třeba opustit vše, škodí-li věrnému následování Krista.

Vztahy, které máme, je třeba zakládat na tom, co oslaví Boha. Předpokládá to vnitřní svobodu. Lpět na někom jen kvůli přirozeným náklonnostem nebo příbuzenství a navíc tito mnohdy chodí na návštěvy spíše odrazovat od klášterního života, odvádět pozornost, prolévat slzy, jak jim sestra chybí při zábavách apod., by měla sestra odmítnout.

Nedokáže-li to, pak je nutné takové kontakty přerušit či se přemístit do vzdálenějšího kláštera.

„Věřte mi, sestry, budete-li řádně sloužit Pánu, nenajdete tak zbožné příbuzné jako ty, které vám pošle jeho Velebnost. ... Nikdy vám nebudou chybět ti, kteří vás milují jen kvůli Bohu, a na ně se budete moci spolehnout více než na své příbuzné.“ (CV 9,4)

Kdo pro nás dělají to potřebné z lásky k Bohu, od něho očekávají odplatu. Opak je: „já jsem pro tebe udělala to to tototo, a ty teď pro mě neděláš... ty mi teď nepomáháš...“ a podobné výčitky a zneklidňování.

To samé, zahrnují-li tito lidé sestru dárkami apod. – dárky i almužny patří celé komunitě, slouží dobru celého kláštera, nepatří sestře jako takové.

Myslím, že dnes takový problém s příbuznými jako takovými není, spíš nám chybí tento pocit sounáležitosti, ale i zbožné osoby mohou lpět na „světském tlachání“ skrze časopisy, noviny, internet, televizi, rádio, i mezi sousedkami či kamarádkami a nepřináší to žádné dobro.

„... pomůže jim to oprostít se od této náklonnosti, neboť podle mého názoru lze toho dosáhnout spíše tím, že duše velkodušně přilne k dobrému Ježíšovi, našemu Pánu, než když se jen tělesně vzdálí...: najde-li v Něm všechno, zapomene na ostatní.“ (CV 9,5) Než se ale tak stane, vzdálit se od této věci je moc důležité. Nakonec se může stát, že Pán nám dá kříž právě v tom, co dřív bylo naším potěšením (viz CV 9,5)

Odříkání čehokoli vnějšího: „Účinným lékem na tuto nemoc je: mít stále před očima, že všechno je marnost a že všechno brzo pomine. A tak se naše náklonnosti odtrhnou od těchto náramně křehkých věcí a zaměří se na věčné.“ (CV 10,2) Terezii v tomto velmi pomohly listy sv. Jeronýma a její strýc Pedro. „...sotvaže si uvědomí, že na něčem lpí, je třeba ihned odvrátit myšlenky a pozvednout je k Bohu a on nám pomůže.“ (CV 10,2)

Oproštěnost od vnějších věcí je málo. Člověk se musí odříkat sama sebe. Pomoc: pokora a sebezápor. „A tak tedy, poněvadž si jich cení a snaží se je všemožně získat, stále v nich roste.“ (CV 10,4)

„Vždyť čeho by se měl bát ten, komu nepůsobí starosti, že ztratí všechno, ba dokonce to ani nepovažuje za ztrátu? Obává se totiž jediného: aby neurazil Boha, a proto ho prosí, aby ho stále udržoval v těchto dvou ctnostech...“ (CV 10,3)

U zřikání se sama sebe, Terezie mluví nejprve o přehnaném hýčkání svého těla a starosti o své zdraví při sebemenším píchnutí. „...a jednoho dne pak nejdeme do chóru, protože nás bolí hlava; následující den, protože jsme měly bolesti hlavy a další tři dny, protože bolesti hlavy nepřicházejí.“ (CE, pozn. 36) Jde o nezdravé lpění (ne o to, že o své

zdraví máme dbát). Takový člověk by nevyšel ven, protože by mohlo začít pršet apod. Je třeba se od takových strachů a takových lpění na svém pohodlí oprostít. „Jestliže nám ďábel začne nahánět strach obavami o zdraví, pak nic nevykonáme.“ (CV 10,8)

„...nepožádat o léky a neužívat jich, když je to nutné, by bylo horší, než je brát bez potřeby; a bylo by to velmi špatné vysvědčení pro sestry, kdyby neměly s nemocnou veškerý soucit.“ (CV 11,1)

Někdy to je právě znamení sebelásky, že sestra na sebe upozorňuje stálým naříkáním a stěžováním si na nějaké bolesti, aby byla od ostatních hýčkaná. Jinak by ji naopak trápilo, že nemůže konat všechno, co ostatní a že se vymyká a nebo by v té věci byla v pokoji, protože by už vše odevzdala Bohu (ať už zdraví či nevolnost či nemoc).

„Kde vládne láska a kde je málo sester, tam nechybí starostlivá péče o nemocnou. Vyvarujte se však nářku nad svými lehkými nevolnostmi a ženskými bolístkami, neboť někdy je to pouze sugesce podnícená satanem.“ (CV 11,2) „Vzpomeňte si na tolik chudých, kteří jsou nemocní, a nemají, komu by si mohli postěžovat. A vy chcete být chudé a zároveň hýčkané? To nejde dohromady. Vzpomeňte si na mnohé vdané ženy. Zním některé, i dobře situované, jež mají plno trápení a těžkých nemocí, a přesto se neodvážejí o tom ani zmínit, jen aby tím neobtěžovaly své muže.“ (CV 11,3) „...snášejte aspoň něco pro lásku Boží, aniž by o tom všichni museli vědět!“ (CV 11,3)

Terezie důrazně píše, že nemá na mysli žádné skutečné onemocnění, „i když bych si přála, abyste i tehdy zachovaly klid a snášely všechno s trpělivostí“ (CV 11,3). Ale mluví o malých nevolnostech, drobnostech. Může to pak postupně v domě otupit cit i vůči velké bolesti, když je stále slyšet, že někdo naříká a vážné to není.

„Snažte se nebát smrti, a nechejte to zcela na Bohu, ať se stane, co chce.“ (CV 11,5)

„Toto předsevzetí je důležitější, než si myslíte, neboť snažíme-li se krok za krokem přemáhat své tělo, dokážeme je často i zkrotit. ...ten, kdo to jednou poznal, je ochoten podle mého názoru podstoupit i ta největší protivenství, jen aby dosáhl takového pokoje a vlády nad sebou.“ (CV 11,5)

Od ostatních věcí mají být sestry oproštěny a nemají se bát – Pán se o ně postará. „Mějte upřeny oči na svého Ženicha; On vás má vydržovat.“ (CV 2,1) „Ponechejte tuto starost tomu, jenž jediný dokáže změnit srdce, a je pánem bohatství i jeho vlastníků.“ (CV 2,2) „A bude-li nám něco chybět, pak nám to jen prospěje, jako svatým chyběl život, když byli zabiti pro víru v Krista a tím mučednictvím rozmnožili jeho slávu.“ (CV 2,2) „Kdybychom jednaly jinak a jen se na oko stavěly chudými a nebyly jimi v duchu, klamaly bychom svět.“ (CV 2,3)

Poklady skryté ve svaté chudobě ukazují na oprostěnost:

„Chudoba je dobro, jež v sobě zahrnuje všechna dobra. Je to velká nadvláda a dělá z nás pány nad všemi pozemskými dobry, neboť nám dává, že jimi pohrdáme. Vždyť co mi záleží na králech a pánech, jestliže nežádám nic z jejich majetku, ani se nesnažím jim vyhovět, kdybych tím měla být i jen trochu urazit svého Boha? A co je mi do jejich poct, jsem-li přesvědčena, že největší ctí chudého je být jím opravdu?“ (CV 2,5)

Chudoba srdce je právě v tom netrápít se pro to, co hmotného mi chybí, ale být ve svobodě srdce a důvěře před Bohem. Umět si vážit věcí a radovat se ze všeho kolem, i kdyby z velmi nuzného prostředí. I tam prožívat „bohatství“ člověka, který miluje Boha, který vidí krásu celého stvoření.

Ruku v ruce s bohatstvím jdou pocty. Kdo lpí na poctách, pocty se mu staly jeho „bohatstvím“. Kdo není chudý, svobodný od poct, vyžaduje je a pláče pro ně. Terezie toto hodně zakusila, neboť v mládí velmi dbala o čest a zakládala si na ní. „Avšak opravdová chudoba, kterou člověk přijímá z lásky k Bohu, přináší s sebou tak velkou čest, že jí nikdo neodolá, a to proto, že se stará jen o to, aby se líbila Bohu.“ (CV 2,6)

„Chudoba musí být erbem na každém našem praporu a musíme ji zachovávat všude: v domě, v odívání, ve slovech a mnohem více v myšlení.“ (CV 2,8)

„Opravdu chudí nenadělají hluku.“ (CV 2,10). Ani o nich není slyšet... (Blahoslavenství: chudí, tiší, milosrdní, tvůrci pokoje...)

„...jste opravdu zavázány usilovně se modlit za ty, kteří vám dávají na živobytí. I když všechno pochází od Boha, přece jen od nás vyžaduje, abychom projevovali vděčnost těm, skrze něž nám pomáhá. A dbejte na to, abyste to nezanedbávaly!“ (CV 2,10) Někdo může „uniknout peklu“ pro almužnu, kterou sestřám dal. Chudoba spočívá i v tom umět přijmout dar, umět být chudý, který je vděčný i za maličkost i za velkou věc (v pokoře, že to dává Bůh, i v radosti nad srdcem, které je štědré a přišlo se rozdělit).

Je spravedlivé projevat vděčnost těm, skrze něž nám Bůh pomáhá – to posiluje vzájemnou lásku mezi lidmi. Všude tam, kde roste láska, naplňujeme slova Písma, přání Pána.

2.3 Opravdová pokora

Ctnost pokory je pro Terezii úzce spjata s vírou, s pohledem Božím. Říká, že pokora pro ni znamená kráčet v pravdě. Kráčet v pravdě před samotnou Pravdou a poznávat se, jak nás poznává Bůh. Pokora je synonymem autentičnosti, je tím, co všemu dává správné místo a co způsobuje, že dobro je dobrem. Láska bez pokory nemiluje opravdově. Naděje bez pokory není než troufalost, jež je schopná se před sebemenší

zkouškou rázem změnit ve skleslost. Obdobně je tomu se vším. Pokora je stálým kořenem duchovního života a jako kořeny stromu musí být tím hlubší, čím výše strom potřebuje růst.

„Na cestě dokonalosti se nám zdá všechno obtížné, a právem, neboť je to válka, kterou vedeme proti sobě. Sotva se však pustíme do práce, Bůh nám udělí tolik milosti a působí v duši tak mocně, že se jí zdá nicotné všechno, co může vykonat v tomto životě.“ (CV 12,1)

„Toho se nedosáhne, ...leč krok za krokem tím, že se zapírá vlastní vůle a přirozené touhy již v nejmenších věcech, až se dosáhne, že duch plně ovládá tělo.“ (CV 12,1)

„Každá hodina by mohla být poslední: a která z vás by ji nechtěla dobře využít?“ (CV 12,2)

„Bděte nad svými vnitřními hnutími, zvláště nad těmi, jež se týkají různých výsad. Kéž nás Bůh pro své utrpení zbaví toho, abychom lpěly na výrazech jako: „Já jsem starší“, „já mám víc let“, „já jsem pracovala víc“, „s tou se zachází lépe než se mnou“.“ (CV 12,4) V klášteře Vtělení Terezie poznala, co to znamená, když různé řeholnice mají výsady – i podle původu, podle věna, které donesly, podle vlivných osobností, které ji chodí navštěvovat a dávají klášteru dary apod. Proto velmi úzkostlivě dbá na to, aby se to nestalo v reformovaném Karmelu. Sestry si všechny mají být sestrami, bez výsad, bez postavení, všechny v jedné náruči lásky (aby nevznikalo rozdělení a všechny ostatní nešvary...). A skutečně – i v dnešní době, když někdo chce zdůraznit, že jeho radu by se mělo poslechnout, protože je starší apod., spíše to vyvolává negativní reakci, popudí to, zbytečně vyostří atd. Mnohem lepší je společně, v jednotě, bez vyvyšování spolu jednat.

„... dokonalá duše může být pokorná a nelpět na ničem, ať žije kdekoliv, i když prostředí velmi ovlivňuje a v některém je více těžkostí než v druhém.“ (CV 12,5)

Proto je velmi důležitá pokora. Nelpět na své cti, v otázce hnutí směrem k výsadám se vždy zahledět na svůj život, prozkoumat, zda slouží/sloužila Pánu tak, jak měla, uvažovat o svých hříších, o úchvatném ponížení Boha, aby nám dal příklad pokory. To duši pomůže se upokojit. Je dobré to podporovat i vnějšími úkony – jako tím, uložit si udělat něco, co se nám protiví.

Důležité je ještě nezveličovat (máme k tomu sklon) či nepodrážet druhému nohy tím, že ho začnu zrazovat od takového sebezáporu (který třeba je v tuto chvíli nutný), či přehnaně nechválit, což spíše podpoří v marnivosti a sebere sílu v dalším pokušení, nebo nenaslouchat tomu, kdo mi vyjádří podporu v něčem, co je jen domnělá křivda. Proč si ve vztazích tolik stěžujeme? Cožpak nezasloužíme mnohem víc? Myslíme si, že kříž v našem životě nemá mít místo? Že si zasloužíme samu milost? A i když si toto nemyslíme, často

přesně tak jednáme. Proto je tak důležité pravdivě na věci nahlížet, pojmenovávat si je, dávat jim správné místo.

Pokora znamená být v pravdě – o událostech, o pocitech s nimi spjatými, o mých nedokonalostech, o tom, co je Boží cesta apod.

Terezie klade sestrám na srdce, aby na sobě příliš nelpěly. Jestliže je jim ukřivděno, ať se pokoří a nestěžují si. „Ta, která nechce jiné kříže než ty, o nichž si myslí, že je zaslужuje, pak opravdu nevím, proč přišla do kláštera. ... neboť nic tak těžkého nebude moci vytrpět, ať si nezasloužila ještě víc.“ (CV 13,1) I v tom je sjednocování s Kristem, vždyť On se pro nás pokořil a snášel pro nás potupu. Nemít tedy v sobě rozhořčení, ale pokoj – v důvěře v Boha, že On se o nás stará a dá najevo věci v ten pravý čas, kde je třeba, a naopak nechává skryto, kde to prospěje naší ctnosti – v pravdivosti, v uvědomění si, jaké je moje místo, v odevzdání se Bohu (i v radosti, že On ví nebo v jednotě s Ním za spásu světa, za pokání). „Což můžeme mít účast na jeho království a těšit se z něho, a přitom nesnášet urážky, jimiž je zahrnován, a nepodílet se na jeho utrpení?“ (CV 13,2)

„Která z vás se domnívá, že je méně vážená, ať se považuje za šťastnější, a také je; snáší-li vše s trpělivostí, dostane se jí cti v tomto i v budoucím životě.“ (CV 13,3)

Terezie upozorňuje sestry, aby nepřijímaly ty, které usilují o to, aby byly váženy a aby jim byla prokazována čest. „...bedlivě pozorují chyby druhých a nikdy neuznají vlastní a podobně: všechny tyto věci pocházejí z nedostatku pokory. Nedá-li jim Bůh velkou horlivost, a ony se ani po mnoha letech nenapraví, Bůh vás chraň, držet si je!“ (CE pozn. 41) Sestry mají takové povahy dobře zkoumat, dát jim čas, ale nepřipustit ke slibům takové, u kterých mají pochybnost. Špatný příklad může poškodit celou komunitu. „...špatný příklad ničí duše a jeho vliv tak brzo neskončí, neboť po řeholnicích, jež umřou, přijdou další a ty se raději přikloní ke špatné zvyklosti než k dobré. Zatímco ďábel špatnou zvyklost stále připomíná, dobrá upadne v zapomenutí kvůli naší slabosti.“ (CV 13,4)

„Tím, že jste vstoupily do tohoto domu, pošlapaly jste všechnu světskou čest, protože chudí tohoto světa nejsou ctěni... Vaší jedinou ctí, sestry, má být služba Bohu.“ (CE pozn. 41, str. 69) Prokázáním pokory a oprostěnosti, toho, že na sobě nelpím, je i trpělivost v čekání na sliby... „Pokorná řeholnice se totiž netrápí, že není profesní sestra, neboť ví dobře, že nebude poslána pryč, bude-li konat své povinnosti.“ (CE pozn. 41) Dívka svobodná v čekání na muže, dívka ve vztahu s mužem v čekání na manželství, manželka v čekání na mateřství. Můžu říct: není spravedlivé, že ještě nejsem matkou? Že ještě nejsem profesní sestrou? Že jsem onemocněla a nemohu jít na misie? Naopak – opravdu pokorná, oprostěná duše, v trpělivosti a pokoji koná to, co nachází jako vůli Pána. A ničím se netrápí, protože jejím pokladem je vůle Boží.

„...zde se totiž dobře žije těm duším, které myslí jen na to, jak by se líbily Pánu, a nestarají se o vlastní uspokojení.“ (CV 13,7) Velmi důležitá a moudrá rada – vychází z mnoha míst Písma, zvláště pak když se hovoří o Kristu. Mým pokrmem je vůle mého Otce. Toto vedlo Ježíše po celou dobu. A to i na kříž. Je to i ve verši: „Hledejte nejprve Boží království a všechno ostatní Vám bude přidáno.“

Toto tedy Terezie doporučuje řeholnicím, dokonce to dává jako podmínku jejich přijetí či připuštění ke slibům. „Nežádám, aby byla dokonalá jako ostatní, ale aby aspoň ukázala, že jí to prospívá“ (CV 13,7), aby ve společenství sester, které takto žijí, udělala alespoň nějaký pokrok. Pokrok totiž ukazuje, že je schopná posouvat se dál, podřizovat se, hledat spolu s ostatními, přijímat (nepřet na sobě, chtít růst, objevovat – nemít jen svou pravdu). To je pro společný život velmi důležité. K tomu všemu je důležitý „zdravý rozum“, „zdravý úsudek“. Ten dokáže chápat dobra věci, když je objeví, přestože úmysl, s jakým vstupovaly do kláštera, nemusel být dobrý. Neměla by tedy být přítomna určitá zatvrzelost, zaslepenost. I my sami bychom měli dbát na to, aby naše srdce zůstala otevřená a zkoumala a nelpěla automaticky na tom, co si myslíme, že víme líp než učení...

S pokorou a snášením křivd souvisí také „neomlouvat se“. „Je to totiž velká pokora, když někdo je neprávem obviňován a mlčí, tím se totiž napodobuje mnohem věrněji náš Pán, který vzal na sebe všechny naše hříchy.“ (CV 15,1) Vzít na sebe něčí vinu – někdy je to dobře, někdy ne; je třeba rozlišovat. „Z věčného omlouvání nevzejde nic dobrého, ledaže, jak říkám, se nejedná o jisté případy, k nimž mlčet by podnítilo hněv nebo pohoršení.“ (CV 15,1).

„Navykněte si především přemáhat se v malých věcech a tak, jak jsem vám to říkala už několikrát, dokážete zvítězit i ve velkých.“ (CV 15,3) „V těch velkých jsem si to nemohla vyzkoušet, protože jsem nikdy neslyšela o sobě mluvit tak špatně, abych si přitom neuvědomovala, že je to příliš málo. Když mě obviňovali v jedné věci, viděla jsem, že jsem Pána urazila v mnoha dalších, a že mi tedy prokazovali velkou lásku, že o nich nemluvili. A tak mě vždy těší, když jsem obviňována z toho, co jsem neprovedla, než ze svých skutečných provinění.“ (CV 15,3) „Jsme-li nevinné, jak si to o nás lidé myslí, přesto nejsme nikdy tak bez viny, jako byl dobrý Ježíš.“ (CV 15,4)

„Ach, můj Pane, když pomyslím, kolik jsi musel vytrpět, a že sis to vůbec nezasluhoval, nevím, co mám říci o sobě, ani kam jsem dala rozum, že jsem prchala před křížem, ani kde jsem nyní, když se vmlouvám.“ (CV 15,5) Terezie říká, že bychom toto měli důkladně rozjímat a osvojit si to. Přinese to jednak pokoj a svobodu nám samým, ať už se o nás mluví dobře nebo špatně, jednak z toho může mít prospěch ten, „kdo nás

neprávem obviňuje a vidí, že se dáme odsoudit, aniž bychom se bránily...: takový čin pozvedne duši víc než deset kázání.“ (CV 15,6)

Když Terezie vyučuje modlitbě, dává velký důraz na ctnosti. Když se v 16. kapitole začíná věnovat rozjímání a kontemplaci, opět zdůrazňuje zásadní význam pokory, která do duše přitahuje Pána. A nejen pokory, všech tří ctností, které jsou spolu úzce spjaty, mají-li být všechny opravdové. „Nedokážu pochopit, jak někdo může mít pokoru bez lásky a lásku bez pokory, a jak je možné, aby obě tyto ctnosti existovaly v duši, aniž by opravdu nelpěla na jakékoli věci.“ (CV 16,2) Tyto ctnosti duše získává, když je hledá, když o nich uvažuje, když po nich touží a usiluje o ně – tzn. z rozjímání (rozjímání má svůj řád: to, co rozmýšlí, o to Pána prosí, takové předsevzetí si dává, tím celý den žije). „...neboť ctnosti se právě začínají získávat skrze rozjímání. Žádný křesťan se neobejde bez rozjímání, a nikdo je nemá zanedbávat“ (CV 16,3).

V kontemplaci však je již potřeba duše disponovaná, tj. duše plná ctností:

„tento Král se vzdá pouze těm, kteří se mu zcela oddají.“ (CV 16,4) „Jestliže se však nesnažíme získat velké ctnosti, Král slávy nikdy nepřijde do duše tak, aby se s ní spojil.“ (CV 16,6) Stane-li se tak, pak proto, že nás Bůh chce pro sebe získat, a dává se nám zakusit, aby podnítil naši horlivost být zcela Jeho. „Myslím, že je mnoho duší, jež Bůh, náš Pán podrobuje této zkoušce, ale jen málo jich dokáže toho využít, aby se disponovaly pro jeho milosti. Když je Pán udělí nějaké duši, a ona dělá vše, aby mu odpověděla, jsem přesvědčena, že jí nepřestane pomáhat, dokud nedosáhne vysokého stupně. ... nechce se od ní odloučit a ona také se nechce odloučit od Něho. Posadí ji ke svému stolu, dává jí jíst ze svého jídla, takže si utrhuje od úst, aby jí dával.“ (CV 16,9)

Terezie předkládá sestrám krásu zakoušení Boha, aby tím více měly sílu překonat to, co je pro ně na cestě ctnosti těžké. „Nemějte tedy strach! Dopouští-li, aby vás pomlouvali, pak je to pro vaše větší dobro. On vás miluje. Miluje toho, kdo Ho miluje, a ne nějakou malou láskou. ... Není to úchvatná výměna, dát mu svou lásku, abychom měly jeho? On může všechno, zatímco my dokážeme jen to, k čemu nás uschopní.“ (CV 16,10) Jeho láska k nám je věčná a nezměrná a my ji máme tím více, čím víc se jí otvíráme a odevzdáváme. Čím více Jej milujeme. A toto je ta cesta – růst ve ctnosti. Neříkat „nejsme andělé, nejsme svatě“, ale usilovat z celého srdce a s pomocí Boží. „Chtěla bych, aby mezi vámi převládala tato svatá smělost, jež nám dává růst v pokoře a uvádí do Boží přízně; On pomáhá velkodušným a nikomu nestrání.“ (CV 16,12)

Co se týká kontemplace, je pokora nesmírně důležitá. Terezie se neunaví stále to opakovat. Říká, ať se takový člověk staví vždy na poslední místo (pravdivě, niterně v sobě) – tím se může přesvědčit o své pokoře. „Chce-li Bůh duši povznést ke kontemplaci, ať dělá

vše možné, aby se disponovala; jestliže ne, pak se ukáže její pokora; bude se považovat za příliš šťastnou, že může sloužit Božím služebnicím a bude děkovat jeho Velebnosti, že ji povolal do tak svatého společenství“ (CV 17,1) „A neříkám to jen tak, neboť, opakuji, je velmi důležité uvědomit si, že Bůh nevede všechny toutéž cestou, vždyť možná ten, jemuž se zdá, že je velmi nízko, je mnohem výš v očích Pána.“ (CV 17,2) Terezie upozorňuje, že kontemplace je čirý dar od Pána a není nutný ke spáse, nelze si ho tedy vynutit, ani na něj mít nárok. Bude-li však sestra usilovat o ctnosti, které Terezie popisuje, „stane se velmi dokonalou, i když nebude kontemplativní: ba dokonce, protože se musí více namáhat, může tím získat více zásluh. Pán s ní zachází jako se silnou duší, a nedá-li jí zakoušet své slasti zde, pak kvůli tomu, že jí dá všechny naráz v druhém životě.“ (CV 17,2)

Terezie tak nepovyšuje kontemplaci, naopak říká, že ti, kteří takové útěchy od Boha neprožívají, mají větší jistotu, neboť duše kontemplativní musí zkoumat, zda to je od Boha či od ďábla. „O svaté Martě se neříká, že by byla kontemplativní, a přesto byla velkou sveticí.“ (CV 17,5) „Jestliže pak kontemplace, vnitřní rozjímavá modlitba i ústní, ošetřování nemocných, různé úkoly v domě, ano i nejnižší práce, jsou službou Hostu, který k nám přichází pobývat, jíst, osvěžit se s námi, co na tom záleží, zda konáme to či ono?“ (CV 17,6) Tak dává Terezie vše na roveň – důležitá je pokora, která spočívá v tom ochotně „přijmout s radostí co od nás chce Pán“ (CV 17,6). Vůle Boží. Vůle mého Otce. Nechat zcela svobodně na Pánu, co udělí. Být pokorné, nelpět na sobě, nehledat své potěšení, ale co chce Pán.

„Je to velké dobro, že nebylo ponecháno našemu úsudku volit svou cestu“ (CV 17,7)

Terezie dále vysvětluje, že kontemplativním osobám dává Bůh těžké kříže a útěchy slouží k jejich posile, aby tyto kříže dokázaly nést. Přirovnává je k praporčíkům v bitvě – ti mají za úkol držet vztyčený prapor. Nebojují, ale jsou ve velkém nebezpečí – tím, že se nemohou bránit, musí mít větší odvalu a nebo snést větší utrpení, strach. Je na ně hodně vidět a závisí na nich úspěch bitvy. „Tak i kontemplativní musí nést vztyčen prapor pokory a snášet všechny rány, jež na něj padají, a ani jednu nevrátit. Jejich úkolem je trpět s Ježíšem Kristem, nést vztyčený kříž, nepustit jej z rukou tváří v tvář hrozícímu nebezpečí, a nikdy nedat najevo, že trpí sebemenší slabostí.“ (CV 18,5)

„Poněvadž nás Pán zná důkladně, ví, v čem mu můžeme sloužit, dává každému jeho úkol podle toho, jak to nejvíce prospívá jeho duši, samému Pánu a dobru bližních.“ (CV 18,3)

Máme dělat vše, co je v našich silách, a to „ne jen rok či dva nebo deset, nýbrž stále, abychom dokazovaly Pánu, že se všemožně snažíme“ (CV 18,3). „Nedokáže-li

některá rozjímat, ať se modlí ústně, ať čte, ať hovoří s Bohem, jak brzo vysvětlím, avšak nikdy ať nepřipustí, aby nevěnovala modlitbě celou stanovenou dobu.“ (CV 18,4) A opět Terezie zdůrazňuje, že měřítko, zda jsme pokročily ve ctnosti, je to, zda se považujeme za nejubožejší ze všech (tzn. dle pokory) a ne zda máme víc slastí v modlitbě, vytržení, vidění a jiné mimořádné milosti (viz CV 18,7).

3. PROPOJENÍ VNITŘNÍ MODLITBY A DUCHOVNÍHO ŽIVOTA

Období mystické modlitby bylo pro Terezii zároveň obdobím největší aktivity. Souvisí to právě s jejím růstem v modlitbě. Na počátku se Terezie na základě setkání s živým, vzkříšeným Kristem vnitřně proměňuje a rozvíjí se v ní celá křesťanská naděje až do té míry, že touží zemřít a být s Pánem navěky. Ale jak roste dál, stejná křesťanská naděje ji vede k tomu, aby Pánu sloužila ve svých bližních. Nejprve tedy mizel strach a lpění na pozemském životě: „Jeho Velebnost mi začala jasně ukazovat, že je to skutečně On a vzrůstala ve mně tak velká láska k Bohu, že jsem nevěděla, kdo mi ji dával, protože byla velmi nadpřirozená a já se o ni ani nesnažila. Viděla jsem, jak umírám touhou vidět Boha a nevěděla jsem, kde bych měla hledat tento život, ne-li ve smrti. Zmocňovaly se mě velké poryvy této lásky, takže ačkoli nebyly tak nesnesitelné, nevěděla jsem, co mám dělat, neboť nic mě neuspokojovalo ani nezajímalo, nýbrž opravdu se mi zdálo, že se mi vytrhává duše z těla. Ó vznešené dílo Páně! Jak jemnou péčí jste projevoval své ubohé služebnici, skrýval jste se mi a zároveň mě přitahoval svou láskou, smrtí tak sladkou, že z ní duše nikdy nechtěla vyjít“ (Ž 29,8)*. Terezii již nic na této zemi neuspokojuje. Nelpí na pozemských věcech včetně své cti nebo jistých přátelství, kterých se neuměla vzdát. Ale nezastaví se ani u této své eschatologické touhy zemřít a být s Kristem. Další roky života ji povedou v rozvoji křesťanské naděje dál. V posledních letech života dává Terezie přednost službě sestrám před smrtí a tím i definitivním setkáním s Kristem. Děje se to jak na úrovni života (Terezie neúnavně zakládá jeden klášter za druhým do posledních dní svého života), tak na úrovni nauky, takže můžeme v závěru *Vnitřního hradu* u Terezie číst: „To, co mě udivuje ze všeho nejvíc, je, že jste už viděly trápení a sklíčenost, které měly tyto duše v touze zemřít, aby se těšily z našeho Pána. Nyní však mají tak velkou touhu Mu sloužit a aby jimi byl chválen a prospět některé duši, budou-li moci, že nejenže netouží zemřít, nýbrž žít mnoho let a snášet obrovská utrpení, pokud by jimi mohl být oslavován Pán, byť by to bylo ve velmi malé věci. A i kdyby s jistotou věděly, že až duše opustí tělo, bude se těšit s Bohem, nevšímají si toho, ani nemyslí na slávu, kterou mají svatí. Netouží se v ní vidět. Svou slávu vložily do jakékoli služby Ukřižovanému“ (7H 3,6)*. Terezie na vrcholu svého duchovního života je nejvíce činná, celá slouží. Zároveň k tomu vede i své sestry.

V *Cestě dokonalosti* Terezie píše, že vlastní identitou bosých karmelitek má být *služba církvi*. Jako její jediný prostředek pak je vnitřní modlitba. Cesta dokonalosti

je Tereziinou programovou knihou o reformě; je syntézou tereziánské reformy. Na samém začátku reformy chtěla Terezie založit jen jeden dům. U všech pravých reformátorů to tak většinou bylo – začínali reformou sebe; teprve ta je pak mohla dovést k reformě vnější. Terezie rovněž neměla ani žádné apoštolské cíle, pro které by klášter založila. Chtěla jen, aby ona a sestry z kláštera Vtělení, které o to stály, mohly žít způsobem života, který je přitahoval a ke kterému cítily povolání od Pána. Život, kde by bylo více mlčení, samoty, modlitby, a zároveň aby to byl život mnohem sesterštější. Později však dává do základů reformy apoštolské úmysly; službu církvi. Čím více se rozvíjí Tereziin vztah s Kristem, tím více projevuje dobro druhým a roste její aktivita a křesťanská bliženská láska. Cílem reformy není tedy jen osobní sebezdokonalení, sebezposvěcení. To je její součástí. Ale není cílem samo v sobě. Cílem je opravdu žít a strávit se pro církev; tím, že člověk žije právě co nejvíce život vlastního sebezposvěcení. Terezie k tomuto poslání došla na základě dvou znamení, skutečností své doby:

1) Rodí se „protestanté“, luteráni, hugenoti, aj. a Terezie slyší o tom, jak způsobují náboženské války, krveprolití a touží po záchraně těchto duší.

2) Terezie a její sestry jako ženy v 16. století nemohou kázat, proto chce dělat to, co dělat mohou – modlit se. Modlit se právě za ty, kdo kázat mohou – aby byli zbožní a vzdělaní. Pak mohou do světa vnést světlo, pravdy víry, objasnění, mohou zbloudilé získat nazpátek do lůna církve, mohou podpořit ty, kteří se viklají. „A protože nejsme tak silné, abychom hájily svého Krále, snažme se aspoň *být mocné svými modlitbami*, abychom pomáhaly těm Božím služebníkům, kteří se s takovým úsilím a námahou vyzbrojili vědou a dobrým životem a nyní se lopotí při obraně Pána.“ (CV 3,2)

„Svými modlitbami za obránce církve, za kazatele a učence, kteří ji hájí, bychom pomáhaly, jak jen můžeme, svému sladkému Pánu, který je tak podle pronásledován těmi, které zahrnul tolika dobry.“ (CV 1,2)

Terezie má překrásnou pasáž na obhajobu ženy, která byla v původním textu Cesty dokonalosti, který je uchovávan v Escorialu, ale cenzor jej vyškrtl, a proto ho již později Terezie neuváděla. Na jeho začátku píše, že v ženách Pán našel mnohem více lásky a víry než u mužů, už jen v osobě své Matky. A pokračuje narážkou na vše, co ženy ve světě nemohou dělat s důrazem vztaženým na „poslední“ a zároveň „první“ mocný prostředek na pomoc světu: na modlitbu a její účinnost. I to byl v té době problém, neboť s vnitřní modlitbou bylo spojeno mnoho výstředností. Terezie tedy musí obhajovat i samotnou mentální modlitbu (potažmo kontemplaci), neboť kněží se u žen báli všeho – vzhledem k jejich citovosti a intuitivnosti. Říká: „Nestačí, Pane, že nás svět drží uzavřené ... že pro tebe neděláme na veřejnosti ni účinného, ani že se nedovážíme diskutovat o jistých

pravdách, že potají pláčeme; a dojde snad ještě k tomu, že bys nevyslyšel tak spravedlivou prosbu? Tomu, Pane, nevěřím, pro Tvou dobrotu a spravedlnost ... Ano, musí přijít den, můj Králi, kdy se ukáže, co je v každém člověku. Nemluví o sobě, neboť svět už zná mou ubohost, a těší mě to, že je to známo, ale vidím, jaká je doba, a že není rozumné zavrhnout ctnostné a silné duše, jen protože jsou to ženy.“ (CE 3,7)

Každý z nás má své poslání, stačí být pozorný na znamení doby, naše možnosti, někdy i naše nejbližší okolí. Jakkoli někdy nemůžeme změnit naše omezení, můžeme najít způsob, jak účinně pomáhat. Tam máme směřovat maximum svých sil i svých modliteb. Terezie nabádá k tomu, abychom zbytečně netříštili své síly, abychom zvážili důležitost (pozor ale: vždy v pokoře a chudobě srdce) věcí, o které usilujeme a do kterých vkládáme svoje srdce, vroucnost a pak abychom byli vytrvalí. Terezie uvádí možný příklad našeho rozlišování zacílení našich modliteb – oč máme více prosit? O peníze (= o pomoc Boží s živobytím) nebo o to, abychom se dokázali všeho zřící? „...chtěla bych, aby mnozí z nich prosili o to, aby se dokázali všeho zřící.“ (CV 1,5)

Terezie tedy ve znamení doby vnímá potřebu svatých a učených kazatelů. Týká se to jednak kazatelů v misiích, neboť slyší, že není dostatek těch, kteří by tam mohli hlásat Krista. „Tento otec přišel nedávno ze Západní Indie a vypravoval mi, kolik miliónů duší tam hyne, protože není dost lidí, kteří by je vyučovali křesťanské víře. Kázal nám a povzbuzoval nás k pokání.“ (Z 1,6) A potom zvláště kazatelů po Evropě, kde se rozhořely náboženské války mezi samotnými křesťany díky protestantismu.

Terezie vysvětluje, proč zvolila za cíl modliteb právě teology a kazatele a ne jiné křesťany ve světě nebo dokonce ty, kteří již z cesty sešli. „A co by dělali vojáci bez důstojníků? Ti musí žít mezi lidmi, hovořit s nimi, chodit do paláců a leckdy se navenek přizpůsobit požadavkům světa. Myslíte si, mé dcery, že na to stačí trochu ctnosti takhle jednat se světem, a přesto na něm vnitřně neulpět, považovat jej za nepřítel a přebývat v něm, jako by to bylo na poušti...? ... Ti, kteří mají vyučovat, si v této době nemohou dovolit bý nedokonalí.“ (CV 3,3) „Nejsou-li v nitru pevně přesvědčeni, že je třeba pohrdati všemi věcmi tohoto světa, odloučit se od pomíjivých věcí, aby nelpěli na ničem jiném než na věčných, nakonec selžou, navzdory tomu, že si dávají pozor, aby se jim to nestalo.“ (CV 3,4) Terezie bystře poukazuje na to, že nepřátelům církve neunikne ani jeden ze špatných či nedokonalých skutků na pastýřích či učitelích a žádný jim nebude odpuštěn (vždyť jedním z důvodů, proč se protestanté tak rozšířili, bylo i to, že viděli zlořády uvnitř církve – už proto je nutná obroda; až díky ní mohou slova pravdy padnout do srdcí, která budou důvěřovat v ty, jejichž ctnost vidí). Svatý kazatel může přitáhnout velké množství ke Kristu, avšak ten hlasatel, který je zmítán světem a není upevněn ve ctnostech, může velké

množství odradit či ztratit. Protože sama Terezie nemůže jako žena kázat, vybírá si právě kazatele a učence, aby jim v jejich práci pomáhala. „Nemyslete si, že k tomu, aby někdo obstál v tomto boji, stačí malá pomoc: naopak, je jí zapotřebí nezměrně.“ (CV 3,4)

„Proto vás prosím, abyste se snažily být takové, že si zasloužíte od Boha tyto dvě věci: první, aby mezi svatými a učenými osobami, které dnes hájí církev, bylo mnoho těch, kteří, jak jsem říkala, mají potřebné předpoklady, a aby je Bůh udělil těm, kteří jich nemají dost, neboť dokonalý člověk vykoná mnohem víc, než zástup nedokonalých. A druhá – aby je Pán v urputném boji, do něhož se vrhli, podpíral svou rukou, aby se vystříhali všech nebezpečí světa, a přepluli toto rozbouřené moře s ušima ucpanýma pro zpěv sirén.“ (CV 3,5) Jak vidíme, Terezie argumentuje velmi živě a vroucně a vše staví na modlitbách, snaze a svatosti samotných sester. Jejich posvěcování má přinášet plody v jejich vlastním životě, aby byly podporou církvi, jejím kazatelům a obráncům. Čím mnišky budou blíže Bohu, tím milejší Mu budou jejich modlitby.

Terezie používá příměr: „Když nepřítel vpadne do země, tu její vládce, ohrožovaný ze všech stran, se uchýlí do jednoho města, jež dobře opevní, a odtud se vrhá tu a tam na nepřítele. A protože ty výpady koná jen se zdatnými vojáky, dosáhne s nimi víc než s velkým davem zbabělců, a často i zvítězí.“ (CV 3,1) Tím, že Terezie do středu všech svých modliteb, tužeb a snah klade právě kazatele a učence, ukazuje také své veliké nasazení pro církev, jakkoli bolestně zakouší přehmaty inkvizice nebo slyší zprávy o páchaných zločinech pod záminkou šíření křesťanství na domorodém obyvatelstvu objevených a dobytých zemí na západě. Vybízí k vytrvalosti: „Nemyslete si, že je to zbytečné stále se o to modlit.“ (CV 3,6)

Terezie vnímala i možné námitky: proč se modlit za ty, kteří jsou „lepší než my“ (CV 3,3)? S tím souvisela obava, že jsme-li „horší“, my sami potřebujeme více modliteb za sebe samotné, neboť je třeba, abychom mysleli především na svou spásu. Terezie však ukazuje, že modlitba za druhé je právě tou nejlepší službou „sobě“. Neboť čím víc se snažíme pro tento úmysl, tím víc posvěcujeme sebe. Láska k bližnímu je totiž nezbytným předpokladem modlitby a zároveň je jejím plodem. Proto touha po spáse duší, záchrana byť i jediné je víc než trpět v očistci až do posledního soudu. A tak se Terezie nebojí stanovit: „...(sestry) mají být přesvědčené, že jejich vlastní svatost závisí na svatých představených (= biskupech, učitelích) ... Kdybyste někdy přestaly konat své modlitby, pokání a prosby na ten úmysl, o němž jsem mluvila, a kdyby tam nesměřovaly vaše touhy, pak vězte, že byste nedosáhly toho cíle, pro který vás Pán zde shromáždil.“ (CV 3,10)

Tak Terezie ukazuje na své reformě dvě nejdůležitější zásady propojení modlitby a služby životu. Reformou sobě i sestrám umožnila žít v prostředí, které mentální modlitbu

podporovalo, sloužilo jí. Zároveň však dala všem modlitbám cíl: a to sloužit dobru církve, obětovat všechno konání za její představené, a tak aktivně uskutečňovat bliženskou lásku. Toto je i úkol pro nás. Nyní si rozebereme, jak tyto dva směry můžeme realizovat ve svém životě.

3.1 Způsob života ve službě vnitřní modlitby

Život ve službě modlitby znamená snažit se žít tak, aby náš životní styl mentální modlitbu umožňoval. Neboť naše modlitba může být úspěšná jen tehdy, podřizujeme-li jí všechnen ostatní okolní život.

Co je tedy potřeba na počátku: udělat první krok. Ještě lépe, pokud je s tím spjato pevné rozhodnutí. K tomuto mají sestry povzbuzovat každého, na kom jim záleží. „...když jednáte s jinými osobami a vidíte-li, že jsou ochotné, a přátelství vám to umožňuje, snažte se, aby se bez obav vydaly hledat takové dobro.“ (CV 20,3) Tak sestry projevují pravou lásku k bližním, příbuzným a přátelům. Mají používat všechno, co druhým pomůže otevřít srdce, disponovat se (i když to znamená např. nejdříve je citově naladit). Důležité je mít na paměti prospěch duší. To ovšem neznamená, aby sestry vysedávaly v hovornách a mluvily o všem možném, aby si je „lidsky“ získaly. Naopak – toho se mají sestry střežit, neboť Terezie sama na sobě poznala, jak neblahé následky to mělo pro její vnitřní život, když takto žila mezi dvěma světy. Proto Terezie zdůrazňuje, že sestry nikdy nesmí začít mluvit „jiným jazykem“, tj. jazykem světa, ale obráceně – ti, kteří chodí za nimi na návštěvy, se musí naučit jazyku sester. „Jestliže ti, kdo vás přijdou navštívit, se chtějí naučit vašemu jazyku, můžete jim vyprávět o velkém bohatství, jež lze získat, když se mu naučí, přestože není na vás, abyste je tomu učily; a opakujte to neúnavně, ale s jemnocitem, s láskou a s vrchovatou mírou modliteb, aby z toho načerpali užitek.“ (CV 20,6)

Co mají tedy dělat ti, kteří chtějí dojít k živé vodě a pít z ní? „... je nutno udělat pevné a rozhodné předsevzetí, že se dotýčný nezastaví, dokud nedojde až k onomu prameni. Ať se stane cokoliv, ať se děje, co se děje, ať reptá, kdo chce, je nutno se namáhat, kolik je zapotřebí: i za cenu, že zemřeme uprostřed cesty ...“ (CV 21,2)

Terezie uvádí příklady ze života etikety tehdejší doby Španělska – kdo chtěl hovořit s velkými osobnostmi, králem, musel si být dobře vědom, jaké má kdo postavení. Nebo dívka, měla-li se provdat, poznávala, kdo je ten, který si ji chce vzít, jaké má vlastnosti apod. Proto na počátku jakékoli modlitby je důležité myslet na to, s kým hovořím, jaký je a kdo jsem já, a tím si lépe uvědomit, jak se chovat, přiblížit se, přizpůsobit svou povahu jeho. Už tyto dva body před jakoukoli i ústní modlitbou představují modlitbu rozjímavou (viz CV 22,3). „(...) je nutné, abyste se k němu přiblížily, a sotvaže budete před Ním,

pochopíte, kdo to je, s nímž chcete mluvit či již snad mluvíte. Nicméně ani po tisíci životech nebudete moci plně pochopit, jak máte jednat podle zásluhy s tímto Bohem, před nímž se chvějí andělé. On může všechno, všemu vládne a co chce, to se stane. A protože jsme jeho nevěsty, je jen správné, že se snažíme ho poznat, abychom se kochaly jeho velikostí a viděly, jaký má být náš život.“ (CV 22,7)

Terezie velmi důrazně opakuje (obdobně jako důraz na pokoru) rozhodné rozhodnutí pro modlitbu, které bude trvalé a velkodušné a jež nevezmeme nikdy zpět. To znamená, pokud se pro modlitbu člověk rozhodne, aby ho již nic od ní neodvedlo a neodradilo a aby jí už nikdy nezanechal, ale vždy věnoval stanovený čas. Proč:

1) Jestliže Bůh zahrnuje člověka trvalou přízní a bohatstvím darů, měl by i člověk něco málo z darovaného (i čas je dar od Pána) věnovat Bohu, a to trvale a velkodušně. Nedávat málo a nebrat darované zpět. „Kolik hodin promrháme pro sebe, abychom se bavily s osobami, jež nám pak nejsou ani vděčné! A proto, rozhodneme-li se věnovat něco ze svého času modlitbě, dávejme mu jej bezvýhradně, bez jakékoliv myšlenky na věci tohoto světa. Zasvěťme mu je velkodušně, buďme rozhodnuté si jej už nevzít zpátky, navzdory trápením, protivenstvím a vyprahlostem, jež bychom mohly prožívat. Prostě jej považujeme za něco, co už nám nepatří, a buďme přesvědčeny, že musíme vydat počet z toho, že jsme mu jej zcela nevěnovaly.“ (CV 23,2) Terezie však hned říká, že to neznamená, že nemohou nastat objektivní okolnosti, proč nebudu moci onen čas modlitbě věnovat – ať už kvůli vyřizování nějaké důležité záležitosti nebo ze zdravotních důvodů apod. Jde tedy o to mít pevné rozhodnutí, naplňovat jej, nakolik mohu a důvěřovat Bohu, který vidí do samého srdce a který „není malicherný (...) naopak je velmi velkodušný a snadno odpouští každý dluh, byť by byl seběvětší. Proto je tak obdivuhodný při odplatě, že nenechá bez odměny ani prosté pozvednutí očí, vykonané s myšlenkou na Něho.“ (CV 23,3)

2) Dábel má strach z odvážných duší, velkodušně věnovaná modlitba nám tedy pomáhá v boji se zlým, tzn. načerpat z jeho pokušení prospěch pro sebe i pro druhé. K tomu je ale nutná opět pokora, bdělost a vytrvalost. Neboť dábel velmi využívá právě toho, když „je někdo nestálý v dobrém“ (CV 23,4).

3) „Je-li si někdo jistý, že nesmí ustoupit, ať se stane co stane, bojuje s větší odvahou. Vždyť ten, kdo se účastní bitvy, a ví, že neušetří jeho život, vzdá-li se, bojuje s větší rozhodností“ (CV 23,5).

Terezie se 18 let trápila v životě modlitby. Postupně pochopila, že problém není v tom, že by neměla správnou metodu modlitby, ale že se nemůže dostat dál hlavně kvůli své nedůslednosti života. Tím, že prožila toto dlouhé období, kdy nebyla schopná svým

životem odpovídat na to, co v ní Bůh konal, udělala velkou zkušenost toho, že kvalita modlitby závisí do značné míry také na kvalitě člověka, který se modlí, na jeho ctnostech. Protože modlitba sama je cvičením se v teologální ctnosti lásky, půjde nám tím snáz, čím více celý náš život bude cvičením se v lásce. Proto život modlitby vyžaduje, abychom uskutečňovali konkrétní skutky lásky. Znamená to jednak samozřejmě lásku k Bohu, protože samotná modlitba je vyjádřením a cvičením se v lásce k Němu, ale jednak také lásku k bližnímu: „Bud'te si jisté, že čím více pokročíte v lásce k bližnímu, tím dál také budete v lásce k Bohu“ (5H 3,8).

Jak již víme z předchozí kapitoly, aby mentální modlitba měla v životě pevné základy, jsou důležité ještě oprostěnost a pokora. Chce-li člověk brát modlitbu opravdu vážně, první oblast, kam se musí modlitba přenést, nemá-li jít o vnitřní rozpor, je oblast pokory. Pokora pro ni znamená kráčet v pravdě (srov. 6H 10,7). Pokorný člověk tak vidí pravdu o věcech, o sobě samém a nežije tedy v nějaké falešné iluzi, ať už by se týkala pýchy či podceňování nebo malomyslnosti. Vnímá se tak, jak je, a to je důvodem vděčnosti a odevzdání Bohu. „Jde totiž o budovu, která musí mít základy v pokoře; je proto rozumné, abychom se v ní tím více zdokonalovali, čím více se přibližujeme k Bohu, jinak vše obrátíme vniveč“ (Ž 12,4). Stejným způsobem v nás musí růst oprostěnost: „Nedovolme, ó, sestry, aby naše vůle byla něčí otrokyní, leč jen toho, který ji vykoupil svou krví!“ (C 4,8)*. Lpění na věcech, osobách, svých přáních, atd., nás svazuje a brání nám úplně se Kristu v modlitbě odevzdat.

Terezie dále zvláště nabádá k velkodušnosti: „Jestliže (Bůh) nikoho nenutí a přijímá jen to, co se mu dává, pak také se zcela dává jen těm, kteří se mu bezvýhradně oddají“ (CV 28,12). Abychom rychle pokročili, máme být velkodušní a dávat Bohu všechno nebo alespoň to, co můžeme.

Aby náš život podporoval modlitbu, je potřeba nejen růst ve ctnostech, ale také stýkat se s konkrétními lidmi. Terezie mluví zvláště o dvou skupinách: o učitelích modlitby a o přátelích. Když Terezie nejvíce potřebovala učitele modlitby, neměla je. Možná právě proto pochopila jejich důležitost. „Nenašla jsem učitele – myslím zповědníka – který by mi rozuměl, třebaže jsem ho hledala, a dvacet let nato říkám, že mi to bylo k velké škodě, protože jsem se mnohokrát vracela nazpět a dokonce jsem se úplně ztrácela“ (Ž 4,7)*. Proto Terezie radí, abychom učitele měli, a žádá: „mají hledět, aby byl takový, že je nebude učit, aby byly jako žáby, ani aby se nespokojil s tím, že duše svede jen chytat ještěrky“ (Ž 13,3)*; „nemá táhnout duši v chomoutu, jak se říká, nýbrž vést ji s mírností k jejímu většímu pokroku“ (Ž 11,16)*. Učitel modlitby se tedy nemá spokojit s průměrností vedených ani je táhnout násilím, nýbrž s mírností a rozhodně! Terezie klade

tři důležité požadavky na učitele. První: aby měl zdravý rozum, zdravý úsudek, druhý: aby měl zkušenost a třetí: aby byl vzdělaný (zejména z hlediska biblického).

Pro Terezii je typické, že komunikovala s lidmi. Díky její komunikaci s ostatními se objevilo a rozvinulo její vyučování. Na počátku byla malá skupinka přátel, o které Terezie říká, že je to oněch pět, kteří se v současnosti milují v Kristu. Když s nimi Terezie rozmlouvá o své modlitbě, o Bohu, o Jeho milosrdenství, spojuje se a sdílí se s tím nejhlubším v každém z nich a probouzí v nich skryté síly. Jeden z jejích rádců, dominikánů, Pedro Ibáñez svědčí, že pomohla mnoha lidem v pokroku v modlitbě, a dodává k tomu, že on je rozhodně jedním z nich. Poté, co Terezie založila svou první komunitu, Karmel sv. Josefa v Avile, ustanovuje něco velmi důležitého, aby *se modlily a sdílely*.

První, co pro tuto komunitu píše, jsou velmi krátké stanovy. V nich načrtává jakýsi program kontemplativní iniciace.

Když Terezie ve stanovách mluví o novicmistrové, radí jí, aby kladla větší důraz na nitro než na vnějšek. Převorce Terezie ve stanovách připisuje úlohu učitelky pro celou skupinu, pro celou komunitu. Jako takové jí mají všechny sestry jednou měsíčně vydávat počet z toho, jak pokročily v modlitbě a jak je vede Pán. Terezie píše, že Bůh dá převorce světlo, aby každou sestru vedla, nejde-li správně. O rok později, když Terezie text stanov přepracovává, přidává důležitou poznámku: toto duchovní sdílení se má dít tak, aby to spíše vycházelo z vůle sester, než z toho, že to dělat musí. Jak velkým Tereziiným ideálem bylo duchovní sdílení, dosvědčuje i otec Gracian. Napsal o tom, že jedna mniška měla problém mluvit se svou převorkou o svém vnitřním duchovním životě, proto jí Terezie řekla, že jestli není schopna mluvit o tom se svou převorkou, ať tak činí s kocourem. A otec Gracián dodává: ona to skutečně udělala a hodně jí to stálo, neboť daný kocour byl dost divoký.⁵³ Jakkoli je to úsměvné, vidíme, že bylo důležitější cvičit se ve sdílení (i třeba s kocourem), než zůstat s tím vším nevyřčeným uvnitř sebe.

Terezie chtěla zavést ve své komunitě sv. Josefa v Avile, aby byl domem zkušenosti a duchovního sdílení. Jakkoli se vždy v kontemplativních komunitách kladl velký důraz na mlčení, Terezie vnímá (přestože mlčení je pro ni také základní), že v určitých momentech je pro ni důležitější sdílení než mlčení. Žádá, aby převorka dala povolení vždycky, když bude chtít jedna sestra mluvit s druhou kvůli většímu oživení lásky ke Kristu nebo nebo bude potřebovat povzbudit v nějaké potřebě nebo pokušení.

Proto jsou pro život modlitby podstatná také duchovní přátelství. Terezii jako dospívající dívku významně ovlivnilo již první takové přátelství a duchovní rozhovory

⁵³ Salvador Ros GARCÍA, *nepublikované přednášky z jedenáctého Dne spirituality v Praze*.

s Marií de Briceño. „Její dobrá společnost začínala ve mně napravovat špatné návyky, které jsem získala ve špatných společnostech, a vzbudila ve mně touhu po věčných hodnotách.“⁵⁴ Je vždy snazší o něco usilovat s ostatními, než když je člověk sám. „Proto radím všem, kdo se věnují modlitbě, a zvláště na počátku, aby se spřátelili a hovořili s osobami, pro něž je modlitba denním chlebem“ (Ž 7,20). „Láska roste tím, že se sdílí, a je tisícero dober, o kterých bych se neodvážila mluvit, kdybych neměla velkou zkušenost s tím, jak mnoho na tom záleží“ (Ž 7,22)*. Terezie říká, že nám v životě modlitby pomůže především ten, kdo se sám modlí. Takovým máme dávat jako svým přátelům přednost.

Další důležitou věc, kterou Terezie žádá a ke které vybízí, je, aby ti, kdo se chtějí věnovat modlitbě, měli k dispozici knihy. Terezie vnímá klíčový význam knih ve dvou směrech – jednak jí knihy pomohly zatoužit po modlitbě a na cestě modlitby (zvláště četba Třetího slabikáře Františka z Osuny), jednak vybrané texty knih používala i jako podklad pro modlitbu. Knihy dokonce přirovnává k pokrmu pro duši, který je naroveň pokrmu pro tělo. Stěžejní je její zkušenost 18tiletého zápasu o modlitbu, kdy se neodvážila, nebylo-li to hned po svatém přijímání, začít s modlitbou bez knihy. Knihy jsou pro její reformu velmi důležité (a nejen pro její reformu, ale pro celé toto dějinné období, což nakonec vidíme mj. i u Luthera, který také zdůrazňuje význam knihy, význam intelektuální připravenosti člověka). V Tereziině době byly ženy většinou negramotné. Jakmile Terezie od sester vyžaduje, aby měly knihy a aby je četly, tím od nich také žádá pozvednutí určité kulturní úrovně. Proto žádá, aby měly vzdělané zpovědníky a rádce, neboť vnímala, jak velmi to člověka posouvá kupředu.

Pro Tereziinu modlitbu byly knihy nepostradatelné kvůli roztržitým myšlenkám. Zjistila, že jakmile začne číst, myšlenky se jí soustředí na čtené a nemůžou se tolik rozbíhat. Musela to být ale četba výběrová, četba, která podporovala modlitbu. Terezie měla oblíbené pasáže z evangelií, ke kterým se stále vracela. Je dobré mít takové vybrané úryvky, které nám soustředí mysl a podnítlí nás setkat se osobně s Kristem. Jsou knihy, které jsou těžké, kterým příliš nerozumíme, ačkoli pojednávají o duchovních tématech, můžeme z nich být velmi brzo unavení a pak se myšlenky rozptýlí úplně samy. Tyto knihy nám tedy nepomohou. Je proto dobré, když mimo čas mentální modlitby čteme knihy a vyhledáváme si v nich ty úryvky, které v nás podněcují lásku ke Kristu nebo u nichž cítíme, že nás ke Kristu vedou. Právě takové úryvky je vhodné brát si jako podklad pro mentální modlitbu, vracet se k nim ve chvílích modlitby. Při ní se máme přiblížit Kristu, setkat se s Ním. To znamená, že výběrový text má sloužit pouze jako odrazový můstek, abychom se dostali do Kristovy přítomnosti. Přesto Terezie přiznává, že mnohokrát její

⁵⁴ Marcelle AUCLAIROVÁ, *Životopis...*, s. 36.

modlitba sestávala jen z četby, protože nebyla schopná odpoutat se od textu a být u Krista, jen prostě s Ním, neboť se jí okamžitě rozprchávaly myšlenky. Z toho důvodu byla velmi vděčná za to, že existuje alespoň četba, která v ní podněcovala lásku k Ježíši, jejímž prostřednictvím mohla myšlenky sesoustředit a takto aspoň trochu být s Kristem.

Kromě tištěných knih (pro Terezii jsou nejdůležitější a nejoblíbenější evangelia) má Terezie k dispozici ještě jinou knihu, totiž přírodu, vesmír. Ten jí vypovídá o Božích divech. Terezie milovala venkov, říkala, že jí stačí pohled na vodu, na květiny, na nebe a věděla, že jsou to věci stvořené Stvořitelem, což ji ihned pozvedalo do Jeho přítomnosti. Oslovovaly ji zvláště čtyři živly, z nichž nejoblíbenější měla vodu. Pomocí symbolů z přírody také o modlitbě hovoří. Vodu využívá jako příměru velmi často. Terezie věděla, že pohled na přírodu jí k modlitbě velmi pomáhá. Také my si musíme najít to, co nám pomáhá, co ze zkušenosti víme, že nás téměř automaticky posouvá do Boží přítomnosti, vzpomeneme-li si na to nebo zajdeme-li tam či se na to podíváme (ať už je to obrázek, přívěšek nebo procházka lesem).

Terezie i ve stavu duchovního manželství, v závěru svého života stále konstatuje, že je roztržitá. V tomto smyslu píše dopisy i různým osobám, které si jí na roztržitosti při modlitbě stěžují, a vybízí je, aby si toho nevšímaly. Říká, že ona sama si toho také nevšímá a o totéž prosí ty, kdo se jí s obdobnými problémy svěřují. Roztržité, přelétavé, těkavé myšlenky považuje za nevyčísitelné zlo. Když Terezie zdůrazňuje, že modlitba nespočívá v mnohém přemýšlení, ale v mnohém milování, tak je pro ni naprosto přípustné a představitelné, že miluje, a přesto myšlenky lítají někde jinde. I tak může stále vroucně milovat. Roztržitosti jsou tedy něco naprosto běžného. Přesto se máme snažit udělat maximum pro to, abychom nebyli roztržití pouze z naší nedbalosti. Jsou činnosti, které pokud budeme před stanoveným časem modlitby konat, vždy potom nebudeme schopni se usebrat. Dát život do služeb modlitby znamená vypozerovat, co mi pomáhá soustředit se a aktivně to vyhledávat.

K realizování usebrání Terezie dává několik rad. 1) Své smysly máme obrátit dovnitř do sebe. K tomu napomáhá i vnější prostředí. Terezie sestry vedla k tomu, aby alespoň v počátcích konaly vnitřní modlitbu na místech, která budou prostá a nebude je rozptylovat spousta zbytečných vjemů. Na Karmelu je proto dodnes například zvyk modlit se v určitém přítmí. 2) Je dobré mít přivřené oči: „Aniž si to uvědomí, oči se jí zavírají, aby je [= vnější věci] neviděla a aby se (tím) víc probudil zrak (očí) duše. Tak ten, kdo jde touto cestou, takřka vždy, když se modlí, má zavřené oči, a je to z mnoha ohledů obdivuhodný návyk, neboť tím se nutí nehledět na pozemské věci. To na počátku, neboť později už to nemá zapotřebí; (naopak), víc se potom nutí, když je v onom čase otvírá“

(CV 28,6)*. Zde nejde ani tak o to mít zavřené oči, ale o důraz na to, abychom jimi zbytečně netěkali a tak se nerozptylovali vlastním zrakem. Proto je vhodné oči přivřít nebo zaměřit do jednoho bodu. 3) Terezie nás vybízí k tomu, abychom si podřídili své tělo: „Zdá se, že se duše posiluje a mohutní na úkor těla a že ho zanechává osamocené a vyčerpané a ona se vůči němu obrní (CV 28,6)*. Tomuto podřízení si těla je ovšem třeba správně rozumět. Svě tělo nemáme trápit (tělo má svá práva, srov. tamtéž,7), ale máme je uvádět do souladu s naším duchem. Mnohdy je to tak, že jsme přecitlivělí nebo se vynořují různé žádosti. Nemáme jim poskytovat prostor. Je potřebné, abychom dali prvenství duchu a nechali se jím vést.

Dát život do služeb modlitby také znamená mít v každém dnu na mentální modlitbu pevný časový prostor. Jinak se může stát, že den velmi rychle proběhne a najednou zjistíme, že se čas pro modlitbu „sám neudělal“. Ve skutečnosti jsme v takovém případě čas měli, ale ztratili jsme ho jinou činností. Zkušenost říká, že člověk má vždy čas na to, na co jej chce mít. To, proč se nám do modlitby nechce, může být z několika důvodů: neumíme být sami, máme ze samoty strach, který ukazuje na naši nedostatečnou niternost, že ještě neumíme vytvářet v sobě prostor k naslouchání a mluvení s Bohem. Terezie také prožívala v modlitbě těžkosti, ale stanovila si pevný čas a délku doby, při níž musí setrvat při modlitbě. Tím nás učí, abychom si určili čas dostatečně dlouhý, aby to byl čas kvalitní a aby byl pravidelný, častý. Terezie v tomto smyslu říká, že poté již nemůžeme považovat tento čas za svůj, ale je to čas, který jsme vymezili pro modlitbu, a máme ho brát tak, že ho od nás Pán může spravedlivě vyžadovat, nebudeme-li jej chtít cele dát. Máme-li se opravdově umět modlit, pak musíme modlitbu brát vážně a být ochotni jí věnovat dostatek času.

Co dělat, pokud v modlitbě nic necítíme a prožíváme vyprahlost? Modlitbu nemůžeme brát jako terapii, která nám má prostřednictvím útěch pomáhat cítit se lépe. Modlitba je zde proto, abychom byli s Bohem. Terezie k tomu říká: co má udělat ta, která mnoho dní vidí pouze vyprahlost, nelibost a nechutenství? Má se radovat a těšit, neboť ví, že uspokojuje svého Boha. Jejím úmyslem nemá být uspokojovat sebe, ale Jeho. „Jak může můj Pán viset na kříži, a já bych se měl spokojit s příjemným a snadným životem?“⁵⁵ Podobnými slovy uklidňuje svou neteř Teresitu, která vstoupila do kláštera ještě téměř v dětském věku. Říká jí, aby si z vyprahlosti nic nedělala, protože dokonalost v tomto nespočívá, ale spočívá ve ctnostech. Z toho plyne obrovský význam a důležitost pokory pro modlitbu. To je základ celé její pedagogie, jak už jsme o tom několikrát hovořili.

⁵⁵ GREEN, H. Thomas, *Když vyschne studna. Modlitba po překonání začátků*, Kostelní Vydří: KN 2006, s. 92.

Toto všechno jsou prostředky a způsoby, jak máme uspořádat život, aby nás disponoval k modlitbě a ulehčoval nám ji.

„Všechny prostředky, jež si (Terezie) ustavuje – řeholní život, denní řád – slouží jedinému cíli: naučit se vnímat tiché, jemné, bezhlasé, pokojné a oblažující setkání s Bohem.“⁵⁶ Terezie měla blízký vztah k ostatním řádům, velmi čerpala ze všech možných zdrojů, zvláště od jezuitů, františkánů, dominikánů, čerpala ze všeho, co ji nějak podpořilo v modlitbě a v jejím životě s Bohem. Probíhala mezi nimi velmi úzká a čilá korespondence, setkání, rozhovory. Terezie se snažila čerpat ze všeho, z čeho jen šlo a co by jí pomohlo.

Vždy ale musíme hledat, co pomáhá konkrétně nám samým. Neboť pokud budeme vést život, který se neslučuje s duchem modlitby, budeme si pak zbytečně stěžovat na to, že nám modlitba nejde. Jak už bylo řečeno, musíme dát život do služeb modlitby. To znamená vybírat si co ano a co ne podle toho, co víc podpoří modlitbu! Čím více se však život uzpůsobuje modlitbě, dochází stále více i k uzpůsobování modlitby životu.

3.2 Vnitřní modlitba ve službě životu

Modlitba ve službě životu především znamená, že naše modlitba musí nést plody. Pravost a účinnost modlitby se totiž neprojevují bezprostředními účinky v našem nitru, ale v proměně života, „z něhož se rodí stále skutky“ (7H 4,6)*. „Pravdy o modlitbě se poznávají podle účinků a skutků, jež po ní následují: vždyť není lepší zkumavky na jejich prověření“ (4H 2,8). Terezie poznala z vlastní zkušenosti (a také to vyjadřuje ve spisech), že ale tato *proměna života* nepřichází hned, nýbrž s jistým *zpožděním* oproti novému způsobu modlitby, který přijme daný člověk za svůj. Nejprve se člověk začne novým způsobem modlit a teprve později, s určitým odstupem, začne člověk přinášet plody i v obrácení a ve změně způsobu života. Neznamená to ovšem, že se lze bez proměny života obejít nebo na ni rezignovat.

Skutečná kontemplativní osoba musí být do značné míry apoštolem. Terezie si představuje námitky, které jí na to mohou sestry klášter. Některé z nich vyjmenovává: že se říká, že Marie si vybrala lepší úděl, potom že když jsou v klauzuře, stejně nemohou dělat nic vnějšího a podobně. Terezie však v tomto všem vidí možnost apoštolátu. Říká, že čím budou sestry lepší, tím milejší budou jejich chvály Pánu a jejich modlitba více prospěje i bližním. Terezie je skutečně přesvědčena o tom, že když je někdo kontemplativní osobou – i když navenek nedělá nic, co by bylo vidět – je to obrovská energie, která působí mezi

⁵⁶ Waltraud HERBSTRIHOVÁ, *Prodlévání před Bohem s Terezii z Avily, Janem od Kříže a Editou Steinovou*, Kostelní Vydří: KN 2005, s.55-56.

ostatními lidmi. Čím je osoba kvalitnější, dokonalejší, tím kvalitnější bude její modlitba a tím větší účinek bude mít i pro všechny ostatní.

Terezie nám v závěru *Vnitřního hradu* (sama na vrcholu duchovního života), poté co představila sestřám, co jsou největší milosti kontempace, které lze od Boha obdržet, říká, že modlitba není samoučelná, ale má sloužit životu a rodit stále nové skutky:

„K tomu slouží modlitba, mé dcery; k tomu slouží toto duchovní manželství: aby se z něj stále rodily skutky, skutky. To je pravý důkaz, že jde o věc a milost, způsobenou Bohem, jak jsem vám již řekla, neboť mi málo prospívá, když jsem velmi usebraná o samotě, konám úkony s naším Pánem, dávám si předsevzetí a slibuji, že budu konat divy v jeho službě, když to pak, jakmile odtamtud vyjdu, při první příležitosti, která se naskytne, dělám vše naopak. (...) Vracím se k tomu, abych vám řekla, že je proto zapotřebí nastavět vaše základy pouze na modlitbě a kontemplaci; neboť nezískáte-li ctnosti a nebudete-li se v nich stále cvičit, zůstanete trpaslíky; a kéž se líbí Bohu, aby to bylo jen, že neporostete, protože již víte, že kdo neroste, zmenšuje se; protože považuji za nemožné, aby se láska spokojila s tím, že zůstane tam, kde právě je. (...) Toto chci já, mé sestry, abychom o to usilovaly, a ne proto, abychom se z toho těšily, leč abychom měly tyto síly ke službě: mějme touhu po modlitbě a věnujme se jí; nechtějme jít neprošlapanou cestou, neboť bychom se záhy ztratily; (...) věřte mi, že Marta a Marie mají kráčet spolu, aby pohostily Pána a měly jej stále u sebe, a nepohostily jej špatně, kdyby mu nedaly najíst. Jak by mu dala najíst Marie, která seděla stále u jeho nohou, kdyby jí její sestra nepomohla? Jeho pokrmem je, abychom mu všemi způsoby, jimiž můžeme, přiváděly duše, aby se spasily a stále jej chválily. (...) Kéž se líbí jeho Velebnosti, mé sestry a dcery, abychom se všechny shledaly tam, kde ji budeme navždy chválit!“ (7H 4,6-7.9.12.16).

Navíc Terezie mluví o tom, že modlitba se má z konkrétního času setkání s Pánem rozšířit i na všechny ostatní okamžiky dne. „Žít stále v přítomnosti Ježíše Krista pomáhá v každém stavu a je to naprosto bezpečný prostředek, který nám umožní brzo pokročit a přejít z prvního na druhý stupeň modlitby, zatímco na nejvyšších stupních slouží k tomu, aby nás ochránil před nebezpečím ze strany d'ábla“ (Ž 12,3). Modlitba je vyjádřením lásky a ten, kdo miluje, nezapomíná na milovaného nikde, ani v práci. Proto se modlitba nekoná jen v ústraní, ale i uprostřed činnosti: „Musíme dokázat usebrat se, i když jsme plně zaměstnané, neboť to velice prospívá, vzpomeneme-li si tu a tam, i když jen letmo, na Hosta, který v nás přebývá, a přitom si uvědomíme, že nemusíme zvyšovat hlas, abychom s Ním mluvily. Zvykneme-li si na to, pak Jeho Velebnost (= Pán) nám dá pocítit, jak tam přebývá“ (CV 29,5). Terezie tedy neomezuje mentální modlitbu pouze na určité

okamžiky a místa, ale vybízí, aby vstoupila, kam se jen dá, aby se vše mohlo stát modlitbou.

Teologální ctnosti jsou z jedné strany dispoziční (uschopňují nás k něčemu, včetně modlitby), na druhou stranu jsou také účinkem modlitby. Právě proto pravost a účinnost modlitby se neprokazují bezprostředními účinky v naší subjektivitě (jak ty věci prožíváme), nýbrž ve schopnosti přetvoření života. Terezie dokonce říká, že by nechtěla jinou modlitbu než takovou, prostřednictvím které rostou ctnosti.

Nejjistější ctností opravdové modlitby spočívá podle ní ve schopnosti odpouštět. Říká, že pokud je člověk schopen odpustit druhému ne nějakou silou, násilím, které si na sobě činí, ale z pouhého Božího daru, tak toto je jistá známka toho, že onen člověk má dar kontemplace.

V Cestě dokonalosti píše Terezie krásný text v 36. kapitole: „Nemohu uvěřit, že by duše, která dospěje až tak blízko k Božimu milosrdenství, kde poznává, jaká je a jak mnoho jí Bůh odpustil, musí pak odpouštět se vší snadností a je velmi dobře usmířená s tím, kdo jí ublížil. Znovu říkám, že znám mnoho osob, kterým Bůh udělil milost, že je pozvedl k nadpřirozeným věcem, když jim dal tuto modlitbu nebo kontemplaci, jak jsem řekla. A třebaže u nich vidím jiné chyby a nedokonalosti, tuto jsem neviděla u žádné.“ (CV 36,12-13)* Modlitba není prostředkem k tomu, abychom činili nátlak na Boha, neslouží tomu, aby změnila Boha, aby nám vyhověl, ale slouží k tomu, aby změnila toho, kdo se modlí. Proto účinnost modlitby musíme hledat a vidět v orantovi. Jestliže ten, kdo vyprošuje zdraví nemocnému, se sám promění v úslužného druha nemocného, pak jeho modlitba byla účinná. Jestliže ten, kdo vyprošuje světu mír, se sám stává tvůrcem pokoje, pak jeho modlitba byla účinná. Jestliže ten, kdo vyprošuje chléb hladovějícímu, se s ním dokáže o svůj chléb rozdělit, pak jeho modlitba byla účinná. Bůh je láska, a proto nemůže dát nic jiného od sebe odlišného, než je láska, a to je Duch svatý. Autentická modlitba je ta, která otevírá člověka působení Ducha svatého.

ZÁVĚR

Svatá Terezie od Ježíše reaguje na svou dobu a její konkrétní problémy, proto je třeba je nejprve pochopit. Doba 16. století ve Španělsku se vyznačovala objevením mentální modlitby. Není proto náhodou, že Karmel je reformován právě v této době a že středem reformy je mentální modlitba. Je to odpověď Ducha svatého a lidí na potřebu církve té doby. Mentální modlitba se stává rozšířenou a někdy se až přehání (heretické proudy). Přesto právě ona je darem církve té doby pro církve všech dob.

Terezie měla štěstí, že žila právě na křižovatce proudů, které podporovaly niternost, zaměření na naše nitro a v nichž se rozšiřovala intenzivní hnutí mentální modlitby, jež zasahovala lidi z vysokých stavů i ty z nejprostších vrstev. Terezie se do tohoto proudu objevení mentální modlitby také ponořila a svým poctivým a vytrvalým hledáním a snahou modlit se v sobě vytvořila prostor Bohu, který ji později uvedl do kontemplace. Svou hlubokou mystikou a nevyčerpatelnou křesťanskou láskou do značné míry určila spiritualitu ve Španělsku a Francii i dalších zemích Evropy 17. století a dodnes ji ovlivňuje na celém světě a to v takové míře, že ji papež Pavel VI. v roce 1970 vyhlásil učitelkou církve. Z toho lze vidět, že Tereziino poselství je stále živé a může mnohému naučit i nás v dnešní době. Jde tedy o to nechat se oslovit a vést její pedagogií modlitby a stále ji aktualizovat. Tato diplomová práce chtěla napomoci pochopení a aktualizaci Tereziiných pedagogických rad pro náš život modlitby.

Terezie se především snaží a všemožně k tomu vybízí, abychom modlibou oživovali osobní vztah k Ježíši Kristu jako k příteli, který nás jako první zahrnuje svou láskou. Je to evangelijní koncept modlitby. Písmo svaté nám ukazuje, že Boží láska vytváří odpovídající podmínky, aby toto osobní přátelství mezi námi a Bohem mohlo vzniknout, trvat a prohlubovat se, a to sestoupením Boha v Kristu mezi lidi. Proto Terezie klade důraz na to, abychom šli k Bohu vždy prostřednictvím Ježíšova lidství.

Terezie pak zcela zásadně podtrhuje afektivní složku modlitby. Říká, že modlitba nespočívá v tom, abychom mnoho mysleli, nýbrž abychom mnoho milovali. Někteří lidé nemají schopnost přemítat, promýšlet, uvažovat a meditovat, ale všichni mají schopnost milovat. V přátelství nás nespojují ani tak témata našich rozhovorů jako osoby, které toto přátelství tvoří, a jejich vzájemná láska a porozumění. Modlitba předpokládá prostředek „samoty“, soukromí (intimity); vyžaduje také časté provádění, ne jenom v povinném (stanoveném) čase, nýbrž v délce a šířce života, protože přátelství trvá celý život a není jen na okamžik. Přátelství pak musí být živé, a proto je zcela přirozené, že se posunuje dál a přináší do našeho života stále nové dimenze.

V takovémto rozměru vztahu mají příslušné místo všechny tradiční způsoby křesťanské modlitby: chválení, klanění se, úpěnlivá prosba, přimluva a odprošování a Terezie přidává celou škálu afektivních doplňků až po svobodu říkat „nerozvážnosti“ zamilovaného.

Aby člověk mohl žít život této vnitřní (mentální) modlitby, jsou nutné tři předpoklady: sesterská láska, oprostěnost od všeho stvořeného a opravdová pokora. Cvičení v těchto ctnostech je pro náš život modlitby stěžejní. Terezie nám v závěru Vnitřního hradu (sama na vrcholu duchovního života), poté co představila sestrám, co jsou největší milosti kontemplace, které lze od Boha obdržet, říká, že nezískáme-li tyto ctnosti a nebudeme-li se v nich cvičit, zůstaneme stále trpaslíky (srov. 7H 4,9).

V širším smyslu máme uspořádat svůj život tak, aby nás disponoval k modlitbě a ulehčoval nám ji. Neboť pokud budeme vést život, který se neslučuje s duchem modlitby, budeme si pak zbytečně stěžovat na to, že nám modlitba nejde. Aby náš život podporoval modlitbu, je potřeba nejen růst ve ctnostech, ale také stýkat se s konkrétními lidmi. Terezie mluví zvláště o dvou skupinách: o učitelích modlitby a o přátelích. Rozhovory a sdílení s takovými osobami jsou pro duchovní život velkou pomocí a Terezie dbala na to, aby se sestry mohly sdílet a aby jednotlivé kláštery měly zajištěn dostatek vhodných teologů znalých modlitby, kteří by sestrám na cestě modlitby pomáhali.

Pravost a účinnost modlitby se pak musí projevit v proměně našeho života, který ponese plody (ne tedy v tom, zda při modlitbě zakoušíme útěchu). Terezie poznala z vlastní zkušenosti (a také to vyjadřuje ve spisech), že ale tato *proměna života* nepřichází hned, nýbrž s jistým *zpožděním* oproti novému způsobu modlitby, který přijme daný člověk za svůj. Nejprve se člověk začne novým způsobem modlit a teprve později, s určitým odstupem, začne přinášet plody i v obrácení a ve změně způsobu života.

Tím dochází k podivuhodné tereziánské harmonii modlitby a života, kdy se život přizpůsobuje modlitbě a hledá takové formy prožívání, které by mentální modlitbu usnadňovaly, ale také modlitba ví, že není sama pro sebe (a ostatní tu nejsou jen pro ni!), ale že má sloužit životu a vydávat plody.

SEZNAM ZKRATEK

Zkratky knih Písma svatého:

Používám zkratky České liturgické komise.

Zkratky děl svaté Terezie od Ježíše:

- B** = *Básně*
- C** = *Cesta dokonalosti* (v publikovaném českém překladu: *Cesta k dokonalosti*)
C 2,4 = 2. kapitola, 4. bod
CE = *Cesta dokonalosti*, rukopis z El Escorialu
CT = *Cesta dokonalosti*, toledská verze
CV = *Cesta dokonalosti*, rukopis z Valladolidu
- D** = *Dopisy*
- H** = *Vnitřní hrad* (v publikovaném českém překladu: *Hrad v nitru*)
1H 2,1 = 1. příbytky (v češtině: 1. komnaty), 2. kapitola, 1. bod
- R** = *Relace* (v publikovaném českém překladu: *Duchovní relace a Nebeské dary*)
- St** = *Stanovy* (způsob citování jako u C)
- Z** = *Kniha o zakládání* (způsob citování jako u C)
- Ž** = *Kniha života* (způsob citování jako u C)

Tyto zkratky děl svaté Terezie od Ježíše používám většinou přímo v textu. Pokud se za konkrétním odkazem vyskytuje asterisk (= *), citace nepochází z publikovaných českých překladů uvedených v následujícím seznamu literatury (srov. s. 21).

Když vypisuji celý název daného Tereziina spisu do poznámky pod čarou, odkazuji na poznámkový aparát českého vydání tohoto díla. V takovém případě uvádím rovněž číslo strany, kde se zdrojová myšlenka nachází.

Zkratka díla svatého Jana od Kříže:

- V** = *Výstup na horu Karmel* (způsob citování jako u H)

Ostatní zkratky:

- n. následující verš
 nn. následující verše
 srov. srovnej

SEZNAM LITERATURY

Prameny

Obecné:

1. *Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Český ekumenický překlad, Česká biblická společnost, 1993.

Vlastní:

2. SVATÁ TEREZIE OD JEŽÍŠE, *Život*, Vimperk: Nakl. Tiskárny Vimperk, 1991;
3. SVATÁ TEREZIE OD JEŽÍŠE, *Cesta k dokonalosti*, Vimperk: Nakl. Tiskárny Vimperk, 1991;
4. SVATÁ TEREZIE OD JEŽÍŠE, *Duchovní relace a Nebeské dary*, in: *Nad velepísni*, Vimperk: Nakl. Tiskárny Vimperk, 1991;
5. SVATÁ TEREZIE OD JEŽÍŠE, *Kniha o zakládání*, Vimperk: Nakl. Tiskárny Vimperk, 1991;
6. SVATÁ TEREZIE OD JEŽÍŠE, *Hrad v nitru*, Vimperk: Nakl. Tiskárny Vimperk, rok vydání neuveden.

Sekundární literatura

7. ALVAREZ, Thomas, *Living With God. St Teresa's Concept of Prayer*, Dublin/Greater Manchester: Carmelite Centre of Spirituality/Koinonia, 1980;
8. ASTIGARRAGA, Juan Luis a BORRELL, Agustí, *Concordancias de los escritos de Santa Teresa de Jesús*, 2 svazky, Roma: Editoriales OCD, 2000;
9. AUCLAIROVÁ, Marcelle, *Životopis Terezie z Avily*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství (KN), 2000;
10. DE PABLO MAROTO, Daniel, *Camino de perfección*, in: *Introducción a la lectura de Santa Teresa*, A. Barrientos (ed.), Madrid: Editorial de Espiritualidad (EDE), 1978;
11. — (ed.), *Diccionario de Santa Teresa*, Burgos: Ed. Monte Carmelo, ¹2000;
12. FRANZEN, August, *Malé dějiny církve*, Kostelní Vydří: KN, 2006;
13. GARCÍA, Salvador, Ros, *nepublikované přednášky z jedenáctého Dne spirituality v Praze*;

14. GARNET, Mary, *Loving much. St Teresa's Teaching on Prayer*, Darlington Carmel, rok vydání neuveden;
15. HERBSTRIHOVÁ, Waltraud, *Prodlévání před Bohem s Terezií z Avily, Janem od Kříže a Editou Steinovou*, Kostelní Vydří: KN 2005;
16. KOHUT, Pavel, Vojtěch, *Co je spirituální teologie?* Kostelní Vydří: KN, 2007;
17. KOHUT, Vojtěch, *Moudrost mystiků*, Kostelní Vydří: KN 2008;
18. MC GREAL, Wilfrid, *U Eliášova pramene*, Kostelní Vydří: KN, 2001;
19. MORGAIN, Stéphane-Marie, *nepublikované přednášky z jedenáctého Dne spirituality v Praze*;
20. GREEN, H. Thomas, *Když vyschne studna. Modlitba po překonání začátků*, Kostelní Vydří: KN 2006;
21. STINISSEN, Guido, *Růst v modlitbě. Putování ve stopách Terezie z Avily*, Kostelní Vydří: KN, 2006;
22. STINISSEN, Wilfrid, *Cesta vnitřní modlitby*, Kostelní Vydří: KN, 1995;
23. *Slovník spirituality*, S. de Fiores a T. Goffi (edd.), Kostelní Vydří: KN, 1999;
24. SVATÝ JAN OD KŘÍŽE, *Výstup na horu Karmel*, Kostelní Vydří: KN, 1999;
25. *Velký španělsko-český slovník*, 2. díl (I-Z), ed. J. Dubský, Praha: Academia, 1978;
26. *Vnitřní modlitba, Výběr textů z děl svaté Terezie od Ježíše*, Kostelní Vydří: KN, 2004;
27. VOJTĚCH OD SV. HEDVIKY OCD, „*Pane, dej mi vodu.*“ *Svatá Terezie od Ježíše a Samaritánka z Janova evangelia (Jan 4,1-42)*, in: Karmel 2, 2003, s. 16-20;
28. VOJTĚCH OD SV. HEDVIKY OCD, *nepublikované materiály a přednášky*;
29. WILLIAMS, Rowan, *Teresa of Avila*, London: Geoffrey Chapman, 1991.

Internetové stránky:

<http://www.karmel.cz> (15. 4. 2009)

http://www.mystika.cz/nabozentsvi/ostatni/krestan-mysticka_zkusenost.htm (5. 3. 2009)

ANGLICKÁ ANOTACE

Name of author: Martina Bažoutová

Name of department: Theological Ethics and Theology of Spirituality

Name of faculty: Catholic Theological Faculty

Name of thesis: Pedagogy of prayer according saint Teresa of Jesus (1515–1582)

Leader of thesis: ThLic. Pavel Kohut, Th.D.

Sign count: 199 053

Key concept: Carmel, Pedagogy, mental prayer, Teresa of Jesus, Christian experience, love, humbleness, dispense

Short characterization:

This diploma theses tells about pedagogy of prayer according saint Teresa of Avila. The theses is divided to three parts. The first part is focused on history context where Teresa grows up and lives. This context has direct influence on her life of mental praying, her personal Christian experience with the Good that she made during prayer. Also this part deals with Teresa's personal perception of prayer, with the meaning of prayer for Teresa and also about the manner how Teresa prays. The second part of theses detailedly describes needed conditions for mental prayer that were important for Teresa and which Teresa taught her sisters in community and more described in her book *The Way of Perfection*. It is mainly mutual love, dispense from all created and real humbleness. The third part treats of connection interior prayer and Christian live and there are practical recommendation according saint Teresa of Jesus, what we shall to do when we would like to have practice in mental prayer with progress.

ČESKÁ ANOTACE (RÉSUMÉ)

Jméno autora: Martina Bažoutová

Název katedry: Katedra teologické etiky a spirituální teologie

Název fakulty: Katolická teologická fakulta

Název diplomové práce: Pedagogie modlitby podle svaté Terezie od Ježíše (1515–1582)

Vedoucí diplomové práce: ThLic. Pavel Kohut, Th.D.

Počet znaků: 199 053

Klíčové pojmy: pedagogie, modlitba, Terezie od Ježíše, Karmel, křesťanská zkušenost, láska, pokora, oprostěnost

Charakteristika:

Tato diplomová práce se zabývá pedagogií modlitby podle svaté Terezie od Ježíše (1515-1582). Práce je rozdělena do tří částí. V první části je pozornost zaměřena na dějinnou situaci, ve které Terezie vyrůstala a žila. Tento kontext má přímý vliv na její vlastní život mentální modlitby, na její osobní křesťanskou zkušenost, kterou v modlitbě s Bohem učinila. Tato část se dále zabývá tím, jak Terezie sama modlitbu vnímala, co pro ni představovala a jakým způsobem se modlila. Z této její vlastní zkušenosti vychází celá Tereziina pedagogie modlitby a bez ní ji není možné zcela porozumět. Ve druhé části jsou rozebírány nezbytné podmínky pro mentální modlitbu, na které Terezie kladla důraz a jak je vyučovala své sestry a popsala ve svém díle *Cesta dokonalosti*. Jedná se o vzájemnou lásku, oprostěnost od všeho stvořeného a opravdovou pokoru. Třetí část je zaměřena na propojení vnitřní modlitby a duchovního života a jsou zde dány praktické podněty podle Terezie od Ježíše, co máme dělat, chceme-li se věnovat mentální modlitbě a růst v ní.